

T. C. ANADOLU UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TİCARİ BANKALARIN BİLANÇO VE KÂR - ZARAR CETVELLERİNİN ANALİZİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Arif Hikmet KIRKPANTUR

ESKİŞEHİR, 1987

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
<u>GİRİŞ</u>	1
 <u>BİRİNCİ BÖLÜM</u>	
<u>TÜRK BANKA SİSTEMİNİN YAPISI VE TİCARİ BANKALAR</u>	
<u>1. BANKA İŞLETMECİLİĞİ</u>	3
<u>2. TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ.</u>	5
<u>3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ GELİŞMELER VE TÜRK BANKACILIĞINDAKİ ŞİMDİKİ DURUM (1981-1985).....</u>	8
<u>4. TÜRK BANKA SİSTEMİ</u>	13
4.1. MERKEZ BANKASI.....	14
4.2. MİLLİ BANKALAR.....	14
4.2.1. Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar...	15
4.2.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları.....	15
4.2.3. Ticari Bankalar.....	15
4.3. YABANCI BANKALAR.....	16
<u>5. TİCARİ BANKALAR VE ANALİZİN GEREKÇELERİ</u>	16
5.1. TİCARİ BANKALARIN ÖNEMİ.....	20
5.2. TİCARİ BANKALARIN FONKSİYONLARI.....	21
5.2.1. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu.....	21
5.2.2. Hizmet Fonksiyonu.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARIN MALİ TABLOLARI

1. GENEL AÇIKLAMALAR.....	24
2. YASAL BİR ZORUNLULUK OLARAK KAMUYA AÇIKLANAN MALİ TABLOLAR.....	27
3. KAMUYA AÇIKLANAN MALİ TABLOLARIN KAPSAMI.....	30
3.1. TİP BİLANÇO.....	31
3.2. TİP BİLANÇONUN BÖLÜMLERİ VE İÇERİĞİ.....	31
3.2.1. Aktifler.....	33
3.2.1.1. Üdenmemiş Sermaye.....	33
3.2.1.2. Kasa.....	34
3.2.1.3. T.C. Merkez Bankası	35
3.2.1.4. Bankalar.....	36
3.2.1.5. Raporlar.....	37
3.2.1.6. Menkul Değerler Cüzdanı....	38
3.2.1.7. Mevduat Karşılıkları.....	39
3.2.1.8. Krediler.....	41
3.2.1.9. Tarımsal Krediler.....	42
3.2.1.10. Gayrimenkul Kredileri.....	43
3.2.1.11. Mesleki Krediler.....	43
3.2.1.12. Denizcilik Kredileri.....	44
3.2.1.13. Kalkınma ve Yatırım Bankalarına Verilen Krediler.....	44
3.2.1.14. Muhtelif Borçlular.....	45
3.2.1.15. Özel Hesaplar.....	46
3.2.1.16. Kanuni Yedekler Karşılığı Kıymetler.....	46
3.2.1.17. İştiraklerimiz.....	48
3.2.1.18. Kuruluşlarımız.....	50
3.2.1.19. Sabit Değerler.....	50
3.2.1.20. Tahsili Gecikmiş Alacaklar.	52
3.2.1.21. Diğer Aktifler.....	53
3.2.1.22. Aktifleştirilmiş Giderler..	53

3.2.1.23. Zarar.....	54
<u>3.2.2. Pasifler.....</u>	54
3.2.2.1. Sermaye.....	56
3.2.2.2. Yedek Akçeler.....	56
3.2.2.3. Karşılıklar.....	59
3.2.2.4. Tahvillerimiz.....	60
3.2.2.5. T.C. Merkez Bankası.....	62
3.2.2.6. Özel Hesaplar Karşılığı....	63
3.2.2.7. Bankalar.....	63
3.2.2.8. Dış Krediler.....	64
3.2.2.9. Fonlar.....	64
3.2.2.10. Mevduat.....	65
3.2.2.11. Döviz Tevdiatı.....	67
3.2.2.12. Ödeme Emirleri.....	68
3.2.2.13. Muhtelif Alacaklılar.....	68
3.2.2.14. Zamanlaşımına Uğramış Talep Olunmamış Kıymetler.....	69
3.2.2.15. Diğer Pasifler.....	69
3.2.2.16. Kâr.....	70
3.3. TİP KÂR ZARAR CETVELİ.....	71
3.4. TİP KÂR ZARAR CETVELİNİN BÖLÜMLERİ VE İÇERİĞİ.....	71
<u>3.4.1. Gider-Zarar Unsurları.....</u>	73
3.4.1.1. Personel Giderleri.....	73
3.4.1.2. Vergi ve Harçlar.....	73
3.4.1.3. Diğer İşletme Giderleri....	74
3.4.1.4. Verilen Faizler.....	74
3.4.1.5. Verilen Komisyonlar.....	75
3.4.1.6. Kambiyo Zararları.....	75
3.4.1.7. Amortismanlar.....	75
3.4.1.8. Karşılıklar.....	76
3.4.1.9. Kuruluşlarımız Zarar Payı..	77
3.4.1.10. Muhtelif Giderler ve Zararlar.....	77
3.4.1.11. Kâr.....	78

3.4.2. Gelir, Kâr Unsurları.....	79
3.4.2.1. Alınan Faizler.....	79
3.4.2.2. Alınan Ücretler ve Komisyonlar.....	79
3.4.2.3. Kambiyo Kârları.....	80
3.4.2.4. Kuruluşlarımızdan Alınan Kâr Payı.....	80
3.4.2.5. İştiraklerimizden Alınan Kâr Payı.....	80
3.4.2.6. Muhtelif Gelirler ve Kârlar.	81
3.4.2.7. Zarar.....	81
4. YAYINLANAN BİLANÇOLARLA İLGİLİ EKSİKLİKLER.....	81
5. YAYINLANAN KAR VE ZARAR CETVELLERİ İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER.....	89
6. YAYINLANAN BANKA MALİ TABLOLARININ DÜZENLENMESİNDE GÜZÜNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN UNSURLAR.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN BİLANÇO VE KAR-ZARAR CETVELLERİNİN ANALİZİ

1. MALİ ANALİZİN TANIMI VE MALİ ANALİZ TEKNİKLERİ...	93
1.1. KARŞILAŞTIRMA (MUKAYESELİ) ANALİZ.....	93
1.2. YÜZDE YÖNTEMİ İLE ANALİZ.....	94
1.3. EĞİLİM (TREND) YÜZDELERİ İLE ANALİZ.....	94
1.4. ORANLAR YÖNTEMİ İLE ANALİZ.....	94
2. ORANLAR YÖNTEMİ.....	95
3. BANKA BİLANÇOLARININ ANALİZİ.....	97
3.1. BANKA BİLANÇOLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR.....	100
3.1.1. Bankaların Likidite Durumlarının Analizinde Kullanılan Oranlar.....	100

3.1.1.1. Nakit Oranı.....	101
3.1.1.2. Likidite Oranı ve Katsayısı.	102
3.1.1.3. Disponibilite Oranı.....	103
<u>3.1.2. Bankaların Emniyet (Sağlamlık)</u>	
<u>Durumlarının Analizinde Kullanılan</u>	
<u>Oranlar.....</u>	106
3.1.2.1. Özsermaye Oranı ve Ödeme	
Gücü Katsayısı.....	106
3.1.2.2. Özsermaye Mevduat Oranı....	107
3.1.2.3. Kredi Tutarının Özsermayeye	
Oranı.....	108
3.1.2.4. Riskin Dağılım Oranı.....	109
<u>3.1.3. Bankaların Kaynak Yapılarının Analizi-</u>	
<u>zinde Kullanılan Oranlar.....</u>	110
3.1.3.1. Mevduatın Toplam Kaynaklara	
Oranı.....	110
3.1.3.2. Merkez Bankası Kredilerinin	
Toplam Kaynaklara Oranı....	110
3.1.3.3. Özsermayenin Toplam Kaynaklara	
Oranı.....	111
<u>3.1.4. Bankaların Fon Kullanımlarının</u>	
<u>Analizinde Kullanılan Oranlar.....</u>	111
3.1.4.1. Derhal Paraya Çevrilebilir	
Değerler/Aktif Toplamı.....	112
3.1.4.2. Süratle Paraya Çevrilebilir	
Değerler/Aktif Toplamı.....	112
3.1.4.3. Krediler Tutarı/Aktif	
Toplamı.....	112
3.1.4.4. Krediler Tutarı/Mevduat	
Toplamı.....	113
3.1.4.5. İştiraklerin Özsermayeye	
Oranı.....	113
3.1.4.6. Maddi Sabit Değerlerin	
Özsermayeye Oranı.....	114

3.1.4.7. Maddi Sabit Değerler + İştiraklerin Özsermayeye Oranı.....	115
4. BANKALARDA KARLILIK VE VERİMLİLİK ANALİZİ.....	115
4.1. BANKALARDA KARLILIK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR.....	116
4.1.1. Kâr (Vergi Sonrası) / Özsermaye Oranı (Mali Rantabilite).....	117
4.1.2. Kâr (Vergi Sonrası) / Net Aktif Toplamı Oranı.....	118
4.1.3. Faiz ve Vergiden Önceki Kâr (FVÖK) / Aktif Toplamı Oranı (İktisadi Rantabilite Oranı).....	119
4.1.4. İşletme Kârlılığı (İşletme Rantabilitesi).....	119
4.1.5. Faaliyet Kârının, Kredilendirmeden Doğan Zararları Karşılama Oranı.....	120
4.1.6. Kredilendirmeden Doğan Zararların Kredi Tutarına Oranı.....	121
4.2. BANKALARDA VERİMLİLİK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR.....	121
4.2.1. Personel Başına Mevduat Oranı.....	121
4.2.2. Personel Başına Kredi Hacmi.....	122
4.2.3. Personel Başına Aktif Tutarı.....	122
4.2.4. Personel Başına Elde Edilen Bilanço Kârı.....	123
4.2.5. Personel Başına Net Faaliyet Geliri.	123
4.2.6. Personel Başına Elde Edilen Faaliyet Kârı.....	124
4.2.7. Personel Giderlerinin Aktif Toplamına Oranı.....	124
4.2.8. Personel Giderlerinin Net Faaliyet Gelirine Oranı.....	125
4.2.9. Personel Giderleri Mevduat Toplamı Oranı.....	125

DÜRDÜNCÜ BÖLÜM

(XYZ) BANKASI A.Ş. TARAFINDAN YAYINLANAN MALİ TABLOLARIN ORANLAR YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

1. GENEL AÇIKLAMA.....	127
2. (XYZ) BANKASI A.Ş. 'DE YAYINLANAN BİLANÇOLARLA İLGİLİ OLARAK KULLANILAN ORANLAR.....	128
2.1. LİKİDİTE DURUMLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR.....	128
2.1.1. Nakit Oranı.....	128
2.1.3. Likidite Oranı ve Katsayısı.....	128
2.1.3. Disponibilite Oranı.....	129
2.2. EMNİYET DURUMLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR.....	129
2.2.1. Üzsermaye Oranı ve ödeme Gücü Katsayısı.....	129
2.2.2. Üzsermaye Mevduat Oranı.....	130
2.2.3. Kredi Tutarının Üzsermayeye Oranı...	130
2.3. KAYNAK YAPILARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR.....	131
2.3.1. Mevduat/Toplam Kaynaklar Oranı.....	131
2.3.2. Merkez Bankası Kredilerinin Toplam Kaynaklara Oranı.....	131
2.3.3. Üzsermayenin Toplam Kaynaklara Oranı.	132
2.4. FON KULLANIMLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR.....	132
2.4.1. Derhal Paraya Çevrilebilir Değerlerin Aktif Toplamına Oranı.....	132
2.4.2. Süratle Paraya Çevrilebilir Değerlerin Aktif Toplamına Oranı.....	132
2.4.3. Krediler Tutarının Mevduat Toplamına Oranı.....	132

2.4.4. Krediler Tutarının Aktif Toplamına Oranı.....	133
2.4.5. İştiraklerin Özsermayeye Oranı.....	133
2.4.6. Maddi Sabit Değerlerin Özsermayeye Oranı.....	134
2.4.7. Maddi Sabit Değerlerle İştiraklerin Özsermayeye Oranı.....	134
3. (XYZ) BANKASI A.Ş.'DE KÂRLILIK VE VERİMLİLİK ANALİZİ.....	135
3.1. KÂRLILIK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR (EK-2/A-B-C-D-E)(EK-3).....	135
3.1.1. Vergi Sonrası Kârın Özsermayeye Oranı (Mali Rentabilite).....	135
3.1.2. Vergi Sonrası Kârın Net Aktif Toplamına Oranı.....	136
3.1.3. Faiz ve Vergiden Önceki Kârın Aktif Toplamına Oranı.....	136
3.2. VERİMLİLİK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR...	137
3.2.1. Personel Başına Mevduat Oranı.....	137
3.2.2. Personel Başına Kredi Hacmi Oranı...	137
3.2.3. Personel Başına Aktif Tutarı Oranı..	137
3.2.4. Personel Başına Elde Edilen Bilanço Kârı Oranı.....	137
3.2.5. Personel Başına Net Faaliyet Geliri Oranı.....	137
3.2.6. Personel Giderlerinin Aktif Toplamına Oranı.....	138
3.2.7. Personel Giderlerinin Net Faaliyet Gelirine Oranı.....	138
3.2.8. Personel Giderlerinin Mevduat Toplamına Oranı.....	138
SONUÇ.....	140
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	145
EKLER (EK: 1/A-B-C-D-E, EK: 2/A-B-C-D-E, EK: 3)....	152

GİRİŞ

Bankacılık sisteminin, ekonomide kaynak ve gelir dağıtımını etkilemesi, kaydi para yaratma gücüne sahip olması, kendi öz kaynağından çok tasarruf sahiplerinden mevduat ve diğer isimler altında topladığı fonlarla faaliyeti sürdürmesi gibi nedenler bankalar üzerinde kamu denetimini kaçınılmaz kılmıştır.

Bankaların faaliyetleri, ülke ekonomisini ve tüm bireylerin çıkarlarını yakından ilgilendirdiğinden, bankaların mali tablolarının denetimlerinin kamuya ait bir hak olduğu tartışmasız benimsenmektedir.

Türkiye'de yayınlanan banka bilançoları ve kâr-zarar cetvellerinin şekil yönünden tekdüze olmasına karşın, içerik yönünden farklılık göstermeleri ilgili kişiler tarafından değişik yorumların yapılmasına neden olmaktadır.

Mevduat sahipleri, denetleme organları, ortaklar, bankaların yönetim organları gibi bir takım ilgili kişiler banka mali tablolarını analiz ederler. Mevduat sahibi bankanın likiditesine karşı ilgi gösterir, yani bankaya yatırdığı paranın emniyette olduğunu ve her an geri çekebileceğini görmek ister. Denetleme organları, bankaların yasal hükümler çerçevesinde yönetildiklerine ve mali yapısının sağlıklı olduğu kanısına varmak isterler, bu veya buna benzer amaçlar güden ilgili kişiler banka mali tablolarının analizine gereksinim duyarlar. Ancak

bankaların mali tablolarının banka dışında herhangi bir analizci tarafından dörtbaşı mamur şekilde analiz edilmesi olanaklı değildir, çünkü bu tür analizciler kısaltılmış raporlardan fazlasını elde edemezler.

Bankalarla ilgilenen bu kişilerin, bankalar hakkında bilgi sağlayabileceği başlıca kaynaklar ise bankaların mali tablolarıdır. Bilanço, kâr-zarar cetveli vb.

Sözkonusu üçüncü kişilerin, banka mali tablolarından bu bilgileri elde edebilmeleri için bankaların bu bilgileri kamuya duyurma sorumluluğuna sahip olmaları gerekir. Bankalar ise bu sorumluluğu, ancak istenilen düzeyde açıklayıcı bir yapıya sahip, anlaşılabilir, net ve açık bir biçimde hazırlayacakları mali tablolar ile yerine getirebilirler.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Banka işletmeciliği, Türkiye'de bankacılığın doğuşu ve tarihi gelişimi, Türk bankacılık sistemindeki gelişmeler ile Türk banka sistemi, ticari bankaların önemi ve analizin gerekçeleri üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde; Yasal bir zorunluluk olarak kamuya açıklanan mali tablolar, kamuya açıklanan mali tabloların kapsamı, yayınlanan bilançolar ve kâr-zarar cetvelleriyle ilgili eksiklikler ile yayınlanan banka mali tablolarının düzenlenmesinde gözönünde bulundurulması gereken unsurlar ayrıntılı olarak konu edilmektedir.

Üçüncü bölümde; Mali Analiz teknikleri, oranlar yöntemi, banka bilançolarının analizinde kullanılan oranlar, bankalarda kârlılık ve verimlilik analizinde kullanılan oranlar ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Dördüncü bölümde ise; Özel bir ticaret bankasının yayınlamış olduğu bilanço ve kâr-zarar cetvelleri üzerinde yapılan analiz uygulamasından elde edilen oranlara göre yapılan yorumlar konu edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKA SİSTEMİNİN YAPISI VE TİCARİ BANKALAR

1. BANKA İŞLETMECİLİĞİ

Banka'nın tozgah, sıra veya masa anlamına gelen İtalyanca banco kelimesinden alındığı söylenir. Orta çağda sarrafların madensel paraları masaların üzerine koydukları, gerçek değerlerini inceledikten sonra madensel paraları banko üzerinde değiştirdikleri için, masa veya sıra anlamına gelen banko üzerinde bu gibi değiştirmeyi meslek edinmiş kimselere banker denilmiştir(1). Bu bankerler zamanla çalışma alanlarını genişleterek, para ticareti yanında kredi ticareti de yapmaya başlamışlardır. Devamlı bir faaliyet göstermek ihtiyacı karşısında, panayır ve pazarlardan, belirli ticarethanelere yerleşmişler, gerektikçe etrafa yayılarak genişlemişler, daha sonra da diğer ülkelere geçerek bugünkü anlamda banka işletmesi durumuna gelmişlerdir(2).

Kurumsal olarak M.Ö. 2000 yılının Babil'inde başladığı ileri sürülen bu işlev, bankacılığın temel işlevidir. Ancak geçirilen aşamaların bir sonucu olarak

(1) ŞÜKRÜ ERLAÇIN, İşletme Ekonomisi II, İzmir, 1958, s.263.

(2) NÜVİT ATAŞ, Banka İşletmeciliği ve Tatbikatı, İstanbul, 1966, s.7.

bankacılık çok çeşitli özellikler kazanmış, banka denilen kurum "kaynak toplama ve dağıtma" işlevinin ötesinde çok çeşitli görevler yükümlenmiştir(3).

Bankalar, belirli bir sermayesi bulunan, bu sermayeyi bazı hizmetlerin yerine getirilmesi veya üretimi için kullanan, bu hizmetler sonucu bir gelir sağlayan, ortakları, yöneticileri, borçluları, alacaklıları ve müşterileri olan birer işletmedirler. Bu nedenle, işletmecilik ilkeleri, yöntemleri, amaç ve politikaları bankalar için de şüphesiz geçerlidir. Bankaları diğer işletmelerden ayıran en büyük özellik, banka fonlarının yönetimiyle ilgilidir. Bankalardaki kâr ve zarar marjı, diğer işletmelerinkine göre çok daha sınırlıdır. Kullanılan özsermaye de yapılan işin hacmine göre nisbeten azdır. Özsermayenin bu nisbi azlığı, uğranılacak zararların da asgari düzeyde olmasını gerektirir(4).

Fonlar terimi, ayrı görüşler sonucu ayrı kavramları ifade eder. Bu farklılık, kavramların birbirlerini tamamen bozacak nitelikteki görüş ayrılıkları sonucu olmasından değil, kapsamın dar veya geniş olarak benimsenmesindendir. Geniş olarak ele alındığında aktif kıymetlerin tamamına fon denir. Bir diğer kavrama göre de fon, net çalışma sermayesini ifade eder. Bir üçüncü kavram olarak da fon, nakit ve nakit benzeri değerler anlamına gelir(5). Buna göre, bankalarda fonlar, sadece parayı-kasa mevcudu

(3) Tuncay ARTUN, Türkiye'de Bankacılık, İstanbul, 1980, s.11

(4) Doğan SİNDİREN, Banka Fonlarının Yönetimi, Ankara, 1973, s.3.

(5) Sabri BEKTÖRE-Ferruh ÇÖMLEKÇİ, Mali Tablolar Analizi, E.İ.T.İ.A. Yayınları No: 220/143, İstanbul, 1982, s.79.

ve bankalardaki vadesiz mevduatı-ifade eder(6).

Bankaların en önemli fon kaynağı mevduattır. Mevduat ise "bankaların, tasarruf ve sermaye sahiplerinden, ilk isteklerinde veya belli bir vade sonunda geri vermek üzere aldıkları", paralardır(7). Banka bu ödemeyi yapamadığı veya geciktirdiği takdirde en azından itibarı sarsılacak, muhtemelen bir paniğe sebep olup belki de iflase sürüklenecektir. Bankalar mevduata faiz ödemekte, faaliyetlerine devam edebilmek için giderler yapmakta, banka ortakları da, yatırdıkları sermaye karşılığı bir gelir beklemektedirler. Bütün bu giderleri karşılamak, karşıladıktan sonra da kâra geçebilmek için, bankanın elindeki parayı gelir getirecek bir işte kullanması, çeyitli alanlara plase etmesi gerekir. Kasada ödemeye hazır tutulan nakdin bir gelir sağlamayacağı ise açıktır. Demek ki bankalar, bir taraftan likidite, diğer taraftan kârlılık gibi iki zıt amaç arasında bir denge kurmak zorundadırlar. İşte sağlanması gereken bu denge, banka işletmeciliğinin önemini ortaya koymaktadır(8).

2. TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN DOĞUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ

Ülkemizde bankaların gelişimi yavaş olmuştur. XIX. yüzyılın ortalarına kadar, Osmanlı Devleti'nde bankaya rastlanmamaktadır. Ancak, ülkenin belirli şehirlerinde para değiştirmeyi meslek edinmiş sarraflar faaliyet göstermişlerdir(9).

(6) ÜzgüL CEMALCILAR, Fonların Kaynakları ve Uygulanmaları Tablosu ile Para Akışı Analizleri, E.İ.T.İ.A. Yayınları No: 66/33, Ankara, s.10.

(7) Turgut ERDEM, Bankacılık, Ankara, 1970, s.141.

(8) SİNDİREN, s.4.

(9) Tezer ÜCAL, Türk Banka Sistemi, A.İ.T.İ.A. Yayınları No: 59, Ankara, 1973, s.11.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren, Batı Avrupa Ülkeleri ile Osmanlı Devleti arasında ekonomik ilişkilerde artma başlamış, Avrupalılar sanayi mallarını satabilmek için, Osmanlı Ülkesinde de piyasalar yaratmaya çalışmışlardır. Bu durum ülkede, özellikle İstanbul'da belli derecede bir para ve sermaye piyasasının meydana gelmesine yardım etmiştir(10).

Diğer taraftan devlet, ordusunu donatmak ve beslemek, artan cari giderlerini karşılamak gibi bazı gerekleri yerine getirmek zorundaydı. Bu durum devletin paraya olan gereksinimini arttırıyordu. Bu bakımdan, kağıt para basmaya karar verilerek, 1840 yılında "Kaime-i Muteberr-i Nakdiye" adı altında, ilk tertipleri faize tabi kağıt paralar çıkarılmıştır. Bu kağıt paranın basımı, ülkemizde ilk bankanın kurulmasına neden olmuştur(11).

1847 yılında hükümetin de onayı ile sarraflar tarafından ülkemizin ilk bankası olan "İstanbul Bankası" kuruldu. Öte yandan, sarraflar, çeşitli sikke ve paraların kurlarında meydana gelen farklardan yararlanarak, büyük ölçüde spekülasyon yapıyorlardı. İstanbul Bankası da spekülasyona girdi. Fakat ödeme yeteneğini tehlikeye düşüren işlemlere girmesi ve spekülasyon yapması yüzünden, sekiz yıl faaliyet gösterdikten sonra, 1852 yılında kapatılmıştır(12).

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda bir ticaret ve mevduat bankası olarak kurulan ilk kredi kurumu Ottoman Bank'dır(1856). İngiliz sermayesi ile kurulmuş olan bu banka, 1863'te Fransız sermayesinin de katılması

(10) ÜCAL, s.12.

(11) Avni ZARAKOLU, Para, Kredi ve Bankalar, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1970, s.253.

(12) ZARAKOLU, s.253.

ile "Bankı Osmanii Şahane" adı altında ve banknot çıkarma ayrıcalığına sahip bir banka haline getirildi. Ülkemizde ilk emisyon bankası bu bankadır(13).

Ülkemizde Düyunu Umumiye İdaresi'nin (Osmanlı Borçları İdaresi) kurulması, yabancı sermaye ile banka kuruluşunu hızlandırdı. Ancak bu bankalardan Cumhuriyet devrine kadar devam edeni azdır. Osmanlı Bankası, İş Bankası, Banko Di Roma bu bankalara örnek olarak verilebilir(14).

Osmanlı Devleti zamanında, milli sermaye ile kurulup da Cumhuriyet devrinde de faaliyetlerini devam ettiren en önemli banka, T.C. Ziraat Bankası'dır. Ülkemizde milli bankacılığın gelişmesi Cumhuriyet devrinde olmuştur. Özellikle 1933 yılından sonra devlet sermayesi ile büyük yatırım bankaları kurulmuştur. Devletin milli sermaye birikiminde oynadığı olumlu rol, özel şahısları da banka kurmaya özendirmiştir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşından sonra, bu alanda büyük bir gelişme görülmüştür(15).

Cumhuriyet devrinde özel sermaye ile kurulan milli bankaların en önemlisi, şüphesiz ki, 1924 yılında kurulan T. İş Bankası'dır. Bu banka, Türk bankacılığının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Devletin bankacılık alanındaki olumlu rolü, özel bankaların kurulmasını hızlandırmış ve çeşitli tarihlerde özel sermaye ile çeşitli bankalar kurulmuştur. (Akbank 1943, Yapı ve Kredi Bankası 1944, Şekerbank 1953, vs. gibi)(16).

(13) Atıf KUYUCAK, Para ve Banka, C.II, İstanbul, 1948, s.154-155.

(14) ÜCAL, s.13.

(15) ÜCAL, s.14.

(16) ÜCAL, s.14.

3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ GELİŞMELER VE TÜRK BANKACILIĞINDAKİ ŞİMDİKİ DURUM(1981-1985)

Bankalar sisteminin tarihi gelişmesi incelendiğinde, Türkiye'de bankacılığın yabancı sermaye ile başlayıp geliştiğini ve Cumhuriyet dönemini izleyen yıllarda "Milli" bir hüviyet aldığını görmekteyiz(17).

Bankacılık sistemini ilgilendiren kurallar çeşitlidir. Bütün bankaları ilgilendiren ana kanun, 1958 tarihli 7129 sayılı Bankalar Kanunu'dur. Bu yasanın işlevini yitirmesi üzerine, önce 31.8.1979 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 28 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname, daha sonra 22.7.1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 70 sayılı Bankalar Hakkında Kanun Hükmündeki Kararname çıkarılmıştır. Son olarak da 25.4.1985 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu ise, ülkemizde bankacılık kesiminin düzenlenmesinin son aşamasını oluşturmuştur(18).

1960'lı yılların başlarında planlı döneme giren Türk Ekonomisinde, bankacılık alanındaki gelişmelere kalkınma planları doğrultusunda yön verilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde ticaret bankası sayıca yeterli olarak kabul edildiğinden, ağırlık daha çok kalkınma ve yatırım bankaları kurulması ile ihtisas bankalarına verilmiştir. 24 Ocak 1980 kararları ile ekonominin dışa açılması amacı ile izlenen yüksek faiz politikası etkisini bankacılık sistemi üzerinde de göstermiştir. Yüksek faiz politikasının yanı sıra, ekonomik hayattaki durgunluk ve bazı bankaların iyi yönetilmemesi özellikle 1982-1983

(17) Tayyar SADIKLAR, "Türk Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları", PARA VE KREDİ DERGİSİ, S.16, Nisan 1982, s.9.

(18) Yıldırım KILKIŞ, "Aydın Ekonomik Olayları", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S.6, Haziran 1985, s.55-56.

yıllarında mali bünyeleri zayıf bankaları zor duruma düşürmüş, bu bankalardan beşi (İstanbul Bankası, Hisarbank, Odibank, İşçi Kredi Bankası ve Bağbank) çeşitli şekillerde bankacılık faaliyetlerine son vermişlerdir(19).

1970'li yılların başında, banka mevduatlarında gelişmeler olumlu bir gelişme göstermiştir. Bu yıllardan başlayarak hızla artan enflasyon, nakdi olarak artış gösteren banka mevduatlarında reel gerilemelere yol açmıştır. Mevduatın gayri safi milli hasılaya oranı 1973'te % 23,5; 1980'de % 14,1'dir. Bu düşüş 1981'de yükselmeye başlamış ve oran 1973'teki düzeyine ancak 1982'de ulaşmıştır. Açıkça görülmektedir ki, hızlı enflasyon dönemlerinde büyük artışlar kaydeden mevduatta, gayrisafi hasılaya oranlandığında bir düşüş söz konusudur(20).

1980 istikrar uygulamaları ve "1 Temmuz Bankacılığı"ndan önceki yıllara bir göz atılacak olursa, ekonomik manzaranın şu özellikleri gösterdiği hemen fark edilebilecektir(21):

- a. Giderek şiddetini arttıran enflasyon,
- b. Enflasyon oranının altında bir mevduat ve kredi faizi uygulaması,
- c. Enflasyonun beslediği talebe cevap verecek üretim olanaklarının yokluğu nedeniyle işletmelerde biriken aşırı rantlar.

(19) Üztin AKGÜÇ, "Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanındaki Gelişmeler", DÜNYA GAZETESİ, Bankacılık İlavesi, 29 Ekim 1984, s.3.

(20) Akın İLKİN, "Türk Banka Kesimindeki Gelişmeler", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.37, Ağustos 1984, s.29.

(21) İLKİN, s.31.

Yukarıda üç maddede sayılan bu özelliklerin yarattığı ortam ve sonuçlar, firmaların ve ticaret bankalarının şu çarpık uygulamalarına yol açmıştır:

a. Firma sermayesinin toplam kaynaklar içindeki payının mümkün olduğu kadar küçük tutulması (finansal kaldıraçlardan yararlanmak için),

b. Bir muhasebe döneminde firmada ortaya çıkan kârın tümünün hiç vakit kaybetmeden firmadan çekilip, enflasyona karşı dayanıklı kıymetlere yatırım yapılması,

c. Firma faaliyetlerinin firma bilançosu dışına taşınmış kârlarla satın alınmış ve firma sahip veya ortaklarının mülkiyetinde olan taşınmaz mallar bankaya garanti gösterilerek, enflasyon oranının altında bir faiz fiyatı ile alınmış kredilerle finanse edilmesi,

d. Mevduat faiz oranının çok düşük tutulmuş olması nedeni ile bankalarda da enflasyonist kazançların ortaya çıkması ve bu kârlılık içinde, firmalara açılan kredilerin büyük bir risk oluşturmadığı düşüncesiyle, kredi taleplerinin derinlemesine incelenmesine gerek görülmeden karara bağlanması,

e. Daha çok mevduat toplayabilmek amacıyla, şube sayısının arttırılmasına hız verilmesi,

f. Firmaların bankaya yükleyebileceği kredi riskini nisbeten dağıtabilmek amacıyla, aynı firmanın tüm kredi taleplerinin karşılanması yerine, firmanın başka bankalarla da çalışmalarına ses çıkarılmaması, hatta firmaların bu yönde özendirilmeleri(22).

(22) Cevat SARIKAMIŞ, "Bankacılık Sektörünün Günümüzdeki Sorunları ve Bazı Öneriler", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR, S.2, Şubat 1984, s.45.

1981-1985 yılları arasında Türk Bankacılık kesiminin global görünümünü aşağıdaki gibi sıralamak olasıdır(23):

- Türk banka sisteminin özkaynak yeterliliği sürekli gelişme göstermiş ve uluslararası standartların üzerine çıkmıştır.

- Banka kaynakları arasında mevduat A.B.D. doları olarak artış göstererek payını korurken, mevduat dışı yabancı kaynakların nispi önemi büyük ölçüde azalmıştır.

- Türk banka sisteminin konsolide aktif yapısındaki değişikliklerin sonucunda kârlılığın artması aktif kalite-sindeki bir artışın göstergesi olmuştur.

- Gelir-Gider yapısında faiz kalemleri lehine gelişme gözlenirken, kârın düzeyini belirlemede dış işlemlerin ve diğer bankacılık faaliyetlerinin katkıları önemli oranda artmıştır.

- Özellikle 1984 yılında Türk bankacılık kesiminin plasman tercihlerini likit aktifler lehine kullanması ve kredilerin konsolide aktif toplamı içindeki payının azalması sonucunda sistemin likiditesi önemli ölçüde artmıştır.

Türk bankacılık sektörünün 1985 yılı değerlendirmesi ise, şu şekildedir(24):

- Bilanço toplamının 1985'teki hızlı artışı bankaların öz sermaye düzeyini nispi olarak azaltmıştır.

- Mevduat 1985'te hızlı bir artış göstermiştir. Bunda bankaların otomasyona geçişi de önemli rol oynamıştır.

(23) Selçuk ABAÇ, "Türk Bankacılık Sektöründe Kârın Kaynak-ları", KARİZMA DERGİSİ, Haziran 1986, S.26, s.44.

(24) ABAÇ, s.44.

- Krediler 1981'den bu yana ilk kez hem mutlak olarak hem de nispi olarak artmıştır. Böylece kredilerin 1981'den bu yana bilanço içinde azalmakta olan payı artmıştır.

- Kısa vadeli krediler hızla artarken, sanayi ve ihracat sektörüne açılan kredilerde de hızlı gelişmeler olmuştur.

- Tahsili gecikmiş alacakların nispi öneminde gerileme olmuştur. "Tahsili Gecikmiş Alacaklar/Toplam Krediler" oranının düşmesinde kredilerin 1985'teki hızlı gelişmesi ve ayrılan karşılıklardaki artış etkili olmuştur.

- Bankalar 1985'te karşılık ayırmada daha cesur davranmışlardır. Böylece kârlılıklarını daha düşük gösterme pehasına risklerini düşürmüşlerdir.

- Bankaların iştiraklerinde önemli artışlar olmuştur. Bunda yeniden değerlendirme fonunun yanısıra borçlu bazı işletmelerin, borçlarına karşılık bankalara hisse vermeleri de etkili olmuştur.

- Bilanço dışı faaliyetlerde (Teminat Mektubu) meydana gelen hızlı gelişmeler, sektörün bilanço dışı risklerinin nispi önemini arttırmıştır.

- Sektör kârlılığında 1984'e göre bir gerileme gözlenirken yabancı bankaların kârlılığı rekor düzeye yükselmiştir.

- Kredilerin faiz getirisi düşmüş ve kârın kaynakları olarak faiz gelirlerinin nispi önemi gerilemiş, faiz marjı daralmıştır.

- Faiz gelirleri içinde ise, kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin payı azalmış, alınan ücret ve komisyonların gelirler içindeki payı artmıştır.

Özetle Türk Bankacılık Sektörü son beş yıl içinde iş hacmini reel olarak büyütürken önemli yapısal değişiklikler geçirmiş ve bu değişiklikler mali tablolarına açık bir şekilde yansımıştır. Türk Bankacılığının ekonomik koşullara adaptasyon dönemi olarak nitelendirilebilecek bu dönem sonunda ulaşılan performans, sistemin gelecekte etkinliğini daha da arttırabileceğinin bir işareti sayılabilir.

4. TÜRK BANKA SİSTEMİ

Bir ülkenin bankacılık sistemi doğal olarak o ülkenin ekonomik ve sosyal özelliklerini, genel ekonomi politikasını, bankacılık mevzuatını, iş dünyasındaki örf ve adetleri, halkının kredi gereksinimi, tasarruf eğilimi ve alışkanlıklarını ve uygulanan maliye politikasını yansıtır. Bu nedenle her ülkenin bankacılık sistemi birbirinden farklıdır(25).

Ülkemizde yabancı sermaye ile başlayan bankacılık, ekonomimizdeki gelişmeye koşut olarak gelişimini sürdürmüştür. Günümüzde Türk Banka Sistemi, mutlak olarak belirli bir düzeye ulaşmıştır. Türk Banka Sisteminin yapısını ortaya koymak için sistemde yer alan bankaları ve yasal banka düzenlemesini ele almak gerekmektedir(26).

Türkiye Bankalar Birliği 1985 yılı çalışma raporunda belirtildiğine göre ülkemizde geçtiğimiz yıl sonu itibarıyla 51 banka faaliyet göstermiştir. Bunların 14'ü kamu iktisadi teşebbüsü statüsüne sahip veya özel kanunla

(25) AET'de Bankacılık Alanındaki Son Gelişmeler ve Türk Bankacılığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 138, Ankara, s.89.

(26) Ramazan GEYLAN, Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Yönetim Sorunları, (Doktora Tezi), Eskişehir, 1985, s.21.

kurulmuş bankalar, 22'si ise diğer milli bankalardır. Diğer 15'ini ise yabancı bankalar oluşturmaktadır(27).

4.1. MERKEZ BANKASI

Türk Banka sisteminin temelinde Merkez Bankası vardır. Fonksiyonel açıdan Merkez Bankaları, bir ekonomideki para, kredi ve döviz politikalarının oluşturulması, yürütülmesi ve denetimini yapmakla yükümlüdürler. Temel para üretme ayrıcalığına sahiptirler. Ekonomideki tüm bankacılık sistemini kamu adına, yönlendirme ve denetleme olanaklarını hem yasal hem de teknik açıdan ellerinde bulundururlar(28).

Günümüzde Merkez Bankasının yerine getirdiği görevleri ilk kez 1863 yılında Osmanlı Bankası üstlenmiştir. Daha sonra 1715 sayılı yasayla, 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuştur. Banka günümüzde yürürlükte bulunan 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu kanunla bankanın kuruluşu, temel görev ve sorumlulukları, sermayesi, teşkilat ve organları, banka personeline ait hükümler ve yapacağı faaliyetler belirlenmiştir(29).

4.2. MİLLİ BANKALAR

Milli Bankayı, 70 Sayılı Bankalar Hakkında Kanun Hükmündeki Kararnamenin üçüncü maddesi şöyle tanımlamıştır: Türk Kanunlarına göre teşekkül etmiş sermayesi Türk Parası olarak konulmuş, sermayesinin çoğunluğu idare

(27) ABAÇ, s.47.

(28) Halil ÇİVİ, Türkiye'de Bankacılık, Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı Yayın No: 1, Ankara, 1985, s.53.

(29) Tayyar SADIKLAR, Türk Mali Sistemi İçinde Bankalar, Ankara, 1981, s.97.

ve murakabesi Türklere ait olan bankalara milli banka denir. Bu özellikleri taşıyan milli bankaları üç alt başlık altında ele almak olasıdır(30).

4.2.1. Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar

Türk banka sistemi içinde yer alan bankalar belirli amaçlara hizmet etmek amacıyla özel kanunlarla kurulmuştur. Sermayesinin tamamı ya da büyük bir kısmı devlete ait olan bu bankaların içinde, banka adı altında iktisadi devlet teşekkülü olan kuruluşlar da vardır. Söz konusu bankalar her ne kadar belirli amaçlar için kurulmuşsa da, aralarında ticari bankalar ve yatırımcı devlet teşekkülü niteliğine sahip bankalar bulmak olasıdır (Devlet Yatırım Bankası, Etibank, Halk Bankası, İller Bankası vs. gibi).

4.2.2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Genel ekonomik amaç açısından yatırım ve kalkınma bankaları, özel ve kamu işletmelerinin genellikle uzun dönemli finansal gereksinimlerini karşılayan bankalardır(31). Ülkemizde bu amaçla kurulan iki kalkınma bankası bulunmaktadır. Bunlardan 1950 yılında İstanbul'da kurulmuş olan Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının sermayesi, milli bankalar, ülkemizde faaliyet gösteren yabancı bankalar ve tüzel kişiler tarafından karşılanmıştır(32).

4.2.3. Ticari Bankalar

Genellikle sanayi ve ticaret kesiminin kredi gereksinimini karşılayan ticari bankaların Türk Banka Sistemi içinde önemli bir yeri vardır. Ülkemizin özelliği nedeniyle ticari bankalar orta ve uzun vadeli kredi

(30) GEYLAN, s.22.

(31) ÇİVİ, s.54.

(32) Hikmet URGANCI, Para ve Banka, Adana, 1982, s.76.

açs bildikleri gibi, iştirakler yoluyla başta sanayi olmak üzere çeşitli alanlara da yatırım yapabilmektedirler(33).

4.3. YABANCI BANKALAR

Cumhuriyet Döneminde izlenen millileştirme politikasının sonucu Türkiye'de yabancı bankaların sayısı giderek azalmıştır. Son yıllarda bankacılık faaliyetinde bulunmamsk kaydıyla Türkiye'de bazı ünlü bankaların şubelerinin açılmasına izin verilmiştir (Wells Fargo Bank, Barclays Bank vs. gibi)(34).

5. TİCARİ BANKALAR VE ANALİZİN GEREKÇELERİ

Ticari bankaların fon kaynakları, özsermaye ve halktan toplanan tasarruf mevduatlarından oluşmaktadır. Bu kaynakların içinde tasarruf mevduatları, özsermayeden doğal olarak daha fazla yer tutmaktadır. Bu nedenle en önemli fon kaynağını tasarruf mevduatı oluşturmaktadır(35). Halkın elinde bulunan tasarruf mevduatının bankalara kanalize edilmesi bu nedenle önem taşır. Ticari bankalar bu işlevi gerçekleştirdikten sonra hazırlamış oldukları mali tablolar çok çeşitli grupları farklı yönlerden ilgilendirmektedir. Ticari bankaların hazırlamış oldukları mali tabloların analizi de bu nedenle bir önem arz etmektedir. Ticari bankaların hazırlamış oldukları mali tablolarla ilgilenen kuruluş, kişi ve taraflar şöyle sıralanabilir:

(33) Mehmet CİVELEK-Nilüfer USMEN, "Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma", FİNANSAL YÖNETİM VE YATIRIM PLANLAMASI DERGİSİ, Y.1, S.1, Mart 1979, s.78.

(34) GEYLAN, s.25.

(35) ÇİVİ, s.54.

a. Denetim Organları: Bankalar faaliyetlerini, büyük ölçüde halktan toplamış oldukları fonlarla yürüttüklerinden, hemen her ülkede bankacılık faaliyetleri kamu otoritelerinin, özellikle para ve maliye politikalarına yön veren kurumların sıkı denetimi altında bulunmaktadır(36).

23 Haziran 1958 tarih ve 7129 sayılı Bankalar Kanununa göre bankaların faaliyetinin denetimi şu organlar tarafından yapılmaktadır(37):

- Yönetim Kurulu ve İdare Komitesi (m.22)
- Murakıplar (m.23)
- Bankalar Üzerinde Devlet Murakabesi (m.60)
- Bankalar Yeminli Murakıpları Teşkilatı ve Sorumlulukları (m.61-75-84)
- Özel Murakıp Tayini (m.62)

Bu organlar tarafından yapılan denetim şayet bankanın kendi bünyesinde oluşturduğu Yönetim Kurulu başkanlığına bağlı Teftiş Kurulu tarafından yapılıyorsa İç Denetim adını almaktadır (3182 Sayılı Bankalar Kanunu Madde 27). Eğer bu denetim yukarıda belirtilen diğer organlar tarafından gerçekleştiriliyorsa buna da dış denetim adı verilmektedir.

Ticari bankalar üzerindeki denetimin amacı, bankacılık faaliyetlerinin aksamadan ve ülkenin ekonomik amaçlarına uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır. Bankacılık sisteminin denetiminde, koruyucu ve yön verici olarak

(36) Öztin AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.7, Şubat 1977, s.77.

(37) Osman Fikret ARKUN, İşletmelerde Muhasebe Denetimi, İ.İ.T.İ.A. Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 317-550, İstanbul 1980, s.46.

nitelendirilebilecek başlıca iki amaç güdülmektedir. Denetim ister koruyucu ister ekonomiye yön verici amaçlar için yapılsın, denetim organları, bankaların hazırlamış oldukları mali tabloları gereksinim duymaktadırlar(38).

b. Bankaların Yönetim Organları: Bankaların yöneticileri, üst yönetim organları, bankanın likidite durumu, kendi politikası, iştirakleri, kâr dağıtımı, öz sermayenin arttırılması gibi temel konularda sağlıklı karar almak ve bankanın faaliyet sonuçlarını değerlendirebilmek için mali bilgilere, mali tablolara gereksinim duymaktadırlar(39).

c. Mevduat Sahipleri: Tasarruf sahipleri de tevdiatta bulundukları bankaların mali durumu ile ilgilidirler. Tevdiatta bulunmak bir risk faktörünü de beraberinde getirir. Bankanın mali durumunun bozulması, mudinin kayba uğramasına veya tevdiatının tamamını istediği an geri alamamasına yol açabilir.

Mevduat sahibinin haklarını koruyucu önlemlerin bulunması, yine de mevduat sahiplerinin, özellikle büyük mevduat sahiplerinin bankanın mali durumu ile ilgilenmesi gereksinimini ortadan kaldırmaktadır. Bankaların mali durumlarının güçlü oluşu, bir ölçüde de olsa, mudilerin banka seçimi üzerindeki kararlarını etkileyerek, bireysel olarak mevduat hacimlerini arttırıcı bir etmen olmaktadır. Tasarruf sahipleri, mevduat hacmi, öz sermaye tutarı gibi, bankanın mali gücü ve büyüklüğünü gösteren bilgileri, bankaların mali tablolarından edinmektedirler(40).

d. Bankaların Kredi Müşterileri: Özellikle büyük kredi müşterileri, bankalarca izlenen kredi politikalarını

(38) AKGÜÇ, s.77.

(39) AKGÜÇ, s.77.

(40) AKGÜÇ, s.78.

ve bankaların kredi verme kapasitelerini ve olanaklarını yansıttıklarından, bankaların hazırlamış oldukları mali tablolarla yakından ilgili bulunmaktadır. Söz konusu tablolarda yer alan bilgiler (kredi hacmi, bankanın öz sermayesi) kredi müşterilerinin banka seçimi üzerinde etkili olmaktadır(41).

e. Bankanın Ortakları: Bankanın hazırladığı mali tablolar, bankanın ortakları için başlıca bilgi kaynağıdır. Ortaklar, bankanın mali durumu, gelişmesi, faaliyet sonuçları ile ilgili bilgileri, mali tablolardan elde ederek, genel kurula sunacakları oyların yönünü saptayabilirler. Mali Tablolarda yer alan bilgiler, ortakların banka yönetimi ve kontrolüne daha aktif bir şekilde katılmalarına olanak verir(42).

f. Birikimlerini Değerlendirmek İsteyen Sermayedarlar: Birikimlerini değerlendirmek isteyen sermayedarlar için, banka pay senetlerine yatırım yapmak en iyi seçeneklerden birisidir. Bankaların mali tabloları, birikim sahiplerine, yatırım kararlarına ışık tutacak gerekli bilgileri sağlarlar. Söz konusu birikim sahipleri bankaların pay senetlerine yapılacak yatırımların emniyeti, kârlılığı hakkındaki bilgileri, mali tablolardan elde edebilir ve diğer yatırım seçenekleriyle karşılaştırmak olanağını bulabilirler(43).

g. Bankalarda Çalışan Personel ve Personelin Bağlı Olduğu Sendikalar: Banka personeli, bankanın faaliyet sonuçlarını toplu bir şekilde mali tablolarda gösterebilecekleri gibi, bu tablolarda yer alan bilgiler, toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde, sendikanın taleplerine

(41) AKGÜÇ, s.78.

(42) AKGÜÇ, s.78.

(43) AKGÜÇ, s.78.

dayanak teşkil edebilir. Güven verici mali tablolar, toplu pazarlıklarda tarafların uyuşmalarını kolaylaştırabilir(44).

Nihayet kamu oyu, bankaların faaliyetleri ile yakından ilgilidir. Hemen hemen her ülkede, değişen önemde olmakla beraber bankalar, mali, yapının temel taşlarını oluştururlar. Bu nedenle kamu oyu, bankaların faaliyetlerini yakından izlemek gereğini duyar ve bu olanağı bankaların yayınladıkları mali tablolar aracılığı ile elde edebilir(45).

5.1. TİCARİ BANKALARIN ÖNEMİ

Ülkelerin para sistemini düzenleyen temel ögeler genellikle devlet, merkez bankası ve ticari bankalardır. Ticari bankalar özellikle kâr amacı güden bankalardır. Özellikle sermaye piyasası gelişmiş ülkelerde kişi ve grupların paralarını yatıracakları pek çok yer vardır. Bunların çoğu banka adı altında toplanır. Ticari bankaları diğer banka ve işletmelerden ayıran en önemli özellik "vadesiz mevduat" toplamasıdır(46). Bankacılık alanında görülen aşırı rekabet ortamı ticari bankaların yaşamak için gelişmelerini zorunlu kılmıştır.

Özellikle XIX. yüzyılda hızla gelişen ticaret hayatı bankacılık alanında da etkisini göstermiş, çok güçlü ticari bankaların ortaya çıkmasına ve uluslararası nitelik kazanmasına yol açmıştır. Günümüzde gelişmiş ülkelerin çoğunun banka sistemlerine, az sayıda ticari banka egemen olmuştur(47). Bankalar Birliği çalışma

(44) AKGÜÇ, s.78.

(45) AKGÜÇ, s.79.

(46) Richard TIMBERLAKE, Money, Banking and Central Banking, (New York: Harper Row Publishers, 1965), s.79.

(47) GEYLAN, s.17.

raporuna göre Ülkemizde faaliyet gösteren bankaların % 52,9'unu ticari bankalar oluşturmaktadır(48). Bu rakam Ülkemizde de ticari bankaların önemli bir yere sahip olduğunun bir göstergesi sayılabilir.

5.2. TİCARİ BANKALARIN FONKSİYONLARI

Ticari bankalar her ülkenin bankacılık sisteminde farklı biçimlerde örgütlenirler. Önemli olan, nasıl örgütlenirse örgütlenirse ticari bankaların temelde yerine getirdikleri fonksiyonların benzer olmasıdır. Bu fonksiyonlar, kaydi para yaratma ve hizmet fonksiyonu olmak üzere iki başlık altında toplanabilir(49).

5.2.1. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Ticari bankalara vadesiz olarak tevdi edilen paraların hepsi birden aynı anda çekilmez. Mevduat hesaplarında ve banka kasalarında daima önemli miktarlara ulaşan paralar bulunur. Bir kısım vadesiz mevduat sahipleri hesaplarından para çekerken diğerleri para yatırırılar. Bu durum ise mevduatta istikrar sağlar. Bankalar bu yolla mevduatları kendi namlarına ikraz işlemlerinde kullanırlar. İkraz edilen mevduat, lehine kredi açılan kimse tarafından maddi para şeklinde bankadan çekilmeyip, hesabın alacak hanesine yatırılabilir. Bu olay, bankaya para yatırılmadığı halde mevduatın hesaben çoğalmasına neden olur. Kaydi para varlığı vadesiz mevduat hesaplarının alacaklı bakiyelerinin toplamıdır(50).

(48) "51 Banka Faaliyet Gösteriyor", KARİZMA DERGİSİ, S.26, Haziran 1986, s.47.

(49) GEYLAN, s.18.

(50) Mesut EREZ, Bankalar Sistemi ve Devlet Kontrolü, Ankara, 1975, s.4.

Ticari bankaların kaydi para yaratma fonksiyonu cari hesap kredilerinde daha da belirginleşir. Krediyi alan firma tüm krediyi aynı anda kullanamaz. Alınan kredi miktarı kadar, krediyi alan firma adına bankada bir cari hesap açılır. Cari hesap tıpkı vadesiz mevduat hesabı gibi çalışır. Firma adına yapılacak her türlü ödemede bu hesap çalıştırılabilir. Böylece cari hesap kredisi yoluyla da kaydi para yaratılmış olur(51).

5.2.2. Hizmet Fonksiyonu

Ticari bankalar vadesiz ya da kısa vadeli mevduat toplama ve bunları kısa vadeli kredi olarak dağıtmanın yanı sıra müşterilere bir takım hizmetler de sunarlar. Bankalar açısından bu hizmetlerin temel amacı daha fazla mevduat toplamaktır. Daha fazla mevduat ise, daha fazla kredi yaratma gücüdür. Bu nedenle verilen hizmetler mevduatın maliyetidir(52).

Banka hizmetleri, bankaların sermaye yatırımı yapmadan, sahip oldukları olanakları kullanmak suretiyle faaliyette bulunmalarıdır. Bu olanaklar, bankalara kanunlarla tanınmış olan yetkiler, taşıdıkları itibar, kurmuş bulundukları teşkilat, mesleki bilgi ve deneyimleridir(53).

Ticari bankaların sağladığı başlıca hizmetleri şöyle sıralamak olasıdır(54):

- Eldeki paranın korunabileceği güvenli bir yer sağlamak,

(51) URGANCI, s.82.

(52) GEYLAN, s.19.

(53) ATAŞ, s.267.

(54) GEYLAN, s.20.

- Tedavüldeki paranın toplanması ve ödenmesi işlerini yerine getirmek,

- Ticari senetleri iskonto veya tahsil etmek,

- İştiraklerde bulunmak,

- Çek ve akreditif işlemlerini yapmak,

- Kambyo işlemlerini yapmak,

- Havaile işlerini yerine getirmek,

- Müşteriler adına menkul kıymet alım satımı yapmak,

- Kefalet ve teminat mektubu vermek,

- Müşterilere kredi konusunda ve finansal konularda danışmanlık yapmak,

- Kiralık kasalar bulundurmak,

- Müşterilere seyahat çeki ve kredi kartı gibi kolaylıklar sağlamak,

- İş adamlarına ve ilgililere bilgi-işlem hizmeti sunmak.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKALARIN MALİ TABLOLARI

1. GENEL AÇIKLAMALAR

Bankaların faaliyet raporlarında yer alan mali durum tabloları -Bilanço ve Kâr-Zarar Cetvelleri- öncelikle ortakları, bankanın mali sonuçları hakkında aydınlatmayı amaçlar. Banka yönetim kurulu faaliyet raporuna koyacağı mali durum tablolarının içeriğini, bu tablolardan yararlanacak olan kişilerin veya grupların gereksinimlerini dikkate alarak saptar. Bankanın faaliyet raporları ve mali sonuçları hakkında üçüncü kişiler doyurucu bilgilere sahip oldukları takdirde bankaya olan güven duyguları da artmış olacaktır(55). Mevduat sahipleri, bankaya yatırdıkları paranın hem geri dönüşünü garantiye almak hem de bu tasarruflarından bir gelir elde etmek isterler. Mevduat sahiplerinin mali tabloları kişisel olarak incelemelerine ve analiz etmelerine olanak yoktur. Bunun için gerekli inceleme ortamına sahip olmaları gerekir. Bu ortam genellikle bankaların bilançolarından ve kâr-zarar cetvellerinden elde edilir(56).

(55) Cevat SARIKAMIŞ, "Faaliyet Raporlarında Yer Alan Finansal Durum Tablolarının İçeriği", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, Y.5, S.15, Şubat 1979, s.13.

(56) Mustafa AYSAN, Finansal Tablolar Analizi, İstanbul, 1976, s.13.

Bankalar başarılı gözükme, kamunun güvenini sarsmamak, rekabette elverişsiz duruma düşmemek, yasaların getirmiş olduğu bazı sınırları özellikle öz sermayeye ilişkin alanlarını daraltmamak için yıl sonlarında bazı yapay işlemlerle bilançolarını ve kâr-zarar cetvellerini olduğundan farklı gösterebilmektedirler(57).

Bu nedenle bankanın gerçek durumunu yansıtmayı ve gerçekçi bir analize zemin hazırlanabilmesi için banka bilançolarının ve kâr-zarar cetvellerinin şekil ve içerik açısından gerekli niteliklere sahip olup olmamaları büyük önem taşır. Bunun için banka mali tablolarının analize geçmeden önce bu yönden bir incelemeye tabi tutulması gerekir. Bilanço ve kâr-zarar cetvellerinin düzenlenmesinde gözetilmesi gereken şekil şartlarını şu şekilde özetlemek olanaklıdır(58):

- Mali tabloların hangi işletmeye ait olduğu ve tarihi açıkça belirtilmelidir,

- Mali tabloların ana bölümleri ve bu bölümlerin içeriği açıklıkla belirtilmelidir,

- Mali tablolarda yer alan hesap isimleri açık ve genel olarak kullanılan terimlerden oluşmalıdır,

- Mali tablolarda kullanılan değerlendirme yöntemleri açıklıkla belirtilmelidir,

- Mali tablolar, ilgili döneme ait işletme faaliyetleri sonuçlarını doğru olarak göstermiş bir biçimde hazırlanmalıdır(59).

(57) Öztin AKGÜÇ, "Bankaların Hesap Durumları ve Bunların Kamuya Açıklanması", VERGİ DÜNYASI DERGİSİ, S.24, Ağustos 1983, s.6.

(58) Atilla GÖNENLİ, Finansal Tablolar, Analiz ve Yorum, Sermet Matbaası, 1979, s.41.

(59) Mazhar HİÇŞAŞMAZ, Muhasebenin Tecrisi ve Teknik Yapısı, A.İ.T.İ.A. Yayını, Ankara 1970, s.180.

Bu nitelikleri taşıyan bilanço ve kâr-zarar cetvel-leri daha sonra analize tabi tutulmalıdır.

Analizde araştırılacak konular ise şöyle belirtilebilir(60):

- Bilanço, önce biçimsel yönden incelenmelidir. Böyle bir inceleme, bilançolarda "Açıklık" ve "Biçim Birliği" olup olmadığını ortaya çıkarmaya hizmet eder.

- Bilançoyu oluşturan bölümlerle bunların içeriğini oluşturan kalemler incelenmelidir. Bu suretle, bilançonun ayrıntılarına inilerek, mevcut kalemlerde "Doğruluk" ve "Samimilik" bulunup bulunmadığı konusunda açık bir kanıya varılmış olur.

- Bilançonun çeşitli kalemleri, kendi aralarında karşılaştırılmak yoluyla analize tabi tutulmalıdır. Böyle bir çalışma, bankanın iktisadi ve mali yapısı hakkında bilgi edinme olanağı sağlar.

- Farklı hesap dönemlerine ilişkin bilançolar birbirleriyle karşılaştırılmalıdır. Bu yolla bankanın büyüme ve gelişme seyrinin saptanması olanaklı olur.

Bilançoların düzenlenmesine ilişkin bu açıklamalar, aynı zamanda bilanço analizinin nasıl bir plan içerisinde ele alınabileceğini de göstermektedir.

Kâr-zarar cetvelinde ise söz konusu işlemler aşağıdaki esaslar altında yürütülebilir(61):

- Kâr-zarar cetveli önce biçimsel yönden incelenir. Daha sonra, "bankanın kuruluş amacı ile ilgili ve ilgisiz

(60) Mazhar HİÇŞAŞMAZ, Bilanço ve Gelir Tabloları Analizi, A.İ.T.İ.A. Yayını, Ankara, 1977, s.17.

(61) HİÇŞAŞMAZ, Bilanço ve Gelir..., s.18.

gider ve gelir unsurları"nın ne şekilde sunulmuş bulunduğu araştırılır.

- Sonra da bankadaki "gayri safi kâr" ve "safi kâr" tutarlarının hesaplanmasını olanaklı kılan muhasebe verilerine tablonun bünyesinde ne şekilde yer verilmiş olduğuna bakılır.

- Bu çalışmaları, "biçim birliğine" kavuşturulmuş kâr-zarar cetvelinin çeşitli kalemleri veya bölümleri arasında karşılaştırmalar yapılarak bankanın çalışma ve kârlılık durumu hakkında bilgi edinilmesi izler.

- Farklı hesap dönemleriyle ilgili kâr-zarar cetvellerinin birbirleriyle karşılaştırılması yoluyla bankadaki gelişme yükünün saptanmasına ilişkin çalışmalar ise daha sonra ele alınır.

- Bankanın faaliyet dönemi sonunda nihai ürünü olan bilanço ve kâr-zarar cetveli belirli şekil şartlarına tabi olmalıdır ki yapılacak analiz için bir aşama kaydedilebilsin ve buradan elde edilecek bilgiler sağlıklı, güvenilir ve doyurucu olsun.

Bu bölümde yasal olarak kamuya açıklanması zorunlu olan mali tablolar, bunların içeriği, tip bilanço ve kâr-zarar cetveli ile bu tablolarda görülen eksiklikler ve bunların giderilmesiyle, analize elverişli duruma getirilip sunulması gereken bilanço ve kâr-zarar cetvelinin biçimsel yapısından söz edilecektir.

2. YASAL BİR ZORUNLULUK OLARAK KAMUYA AÇIKLANAN MALİ TABLOLAR

Mevduat bankaları ile çıkar ilişkileri içinde bulunan çevrelerin, özellikle tasarruf mevduatı sahiplerinin çıkarlarının korunabilmesi için mevduat bankalarının bilançoları ve kâr-zarar cetvellerinin kamuya açıklanması

zorunludur. Bu mali tabloların yalnızca kamuya açıklanması çıkarların korunması açısından yeterli değildir. Bu nedenle mali tablolar belli bir standart forms ya da tip formüllere uygun olarak da kamuya açıklanabilir(62).

Ülkemizde bankalar 2243 sayılı "Mevduat Koruma Kanunu" nun yürürlüğe girdiği 1933 yılından bu yana mali tablolarını kamuya açıklamak zorundadırlar. Bu açıdan bakıldığında, bankalar bir bakıma bu konunun öncülüğünü yapmışlardır. Mali tablolar ve kamuya açıklamaya ilişkin hükümler çok az farklarla 1933'ten bu yana pek fazla değişmeden korunmuştur(63).

Ülkemizde bir süre önce yürürlükten kaldırılan 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 51. ve 52. maddeleri bankaların yıl sonu bilançolarının ve yıla ilişkin kâr-zarar cetvellerinin, biri Resmi Gazete olmak üzere en az iki gazetede yayınlanması zorunluluğunu getirmiş bulunmaktaydı. Topluma bilgi açıklama özelliği taşıyan bu uygulama ile ilgili olarak yayınlanacak bilanço ve kâr-zarar cetvellerinin içeriği ise Maliye Bakanlığınca saptanan formüle uygun olarak belirlenmekteydi(64). Ancak bankalar için tekdüzen bir hesap planı mevcut olmadığından, belirli bir formüle göre düzenleme şekli bir tekdüzelik sağlamakta, içerik yönünden bankaların mali tablolarında farklılıklar olabilmekteydi(65).

(62) İhsan KARACAN, Bankaların Kamuya Açıklanan Mali Tabloları, Ekonomi ve Bilimsel Yayınları Ltd. Şti., İstanbul 1983, s.100-101.

(63) İhsan KARACAN, "Şeffaf Bankacılık Fantazi Bir Deyimden Başka Birşey Değildir", DÜNYA GAZETESİ, BANKACILIK, FİNANSMAN VE MENKUL KIYMETLER İLAVESİ, 19 Aralık 1983, s.10.

(64) Göksel YÜCEL, "Yayınlanan Banka Finansal Tablolarının İçeriği Nasıl Olmalıdır?", MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.35, Mart 1984, s.9.

(65) Üztin AKGÜÇ, "Bankalar Kararnamesi Neler Getiriyor", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S.8, Ağustos 1983, s.11.

28.6.1983 tarihinde kabul edilen ve 22.7.1983 tarihinde yürürlüğe giren Bankalar Hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) daha önce belirttiğimiz 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nu yürürlükten kaldırmıştır. Buna karşılık bankaların toplama bilgi açıklaması konusundaki düzenlemeyi korumuştur. Ancak 70 sayılı KHK yayınlanacak olan bilanço ve kâr-zarar cetvellerinin içeriğinin Türkiye Bankalar Birliği tarafından hazırlanıp, Maliye Bakanlığının onayı ile yürürlüğe girecek olan tekdüzen hesap planı, tip bilanço ve kâr-zarar cetveli çerçevesinde belirleneceği hükmünü getirmiştir(66). Bu mali tablolarında gerçeğe aykırı olarak yapılan açıklamalar cezai yaptırıma bağlanmıştır. 70 sayılı KHK bu konuda yeni bir yaptırım getirmiştir. Buna göre, yayınlanan mali tabloların gerçeğe aykırı olduğu belirlendiği takdirde, ilgili banka, Maliye Bakanlığının talimatı üzerine 15 gün içinde düzeltilmiş mali tablolarını, düzeltme beyanı ile birlikte ilan etmek zorundadır. Ülkemizde bankacılık kesiminin düzenlenmesinde son aşamayı oluşturan, 2 Mayıs 1985 tarih ve 18742 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, 25.4.1985 tarih ve 3182 sayılı Bankalar Kanununda da, bankaların hesap ve kayıt düzenine ilişkin olarak eski düzenlemelerin getirmiş olduğu ilkeler, tek düzen hesap planı, tip bilanço ve kâr-zarar cetvelinin düzenlenmesi ve bunların kamuoyuna açıklanması yer almıştır(67).

Türkiye'de yabancı bankalar dahil, mevduat bankalarının mesleki örgütü olan Türkiye Bankalar Birliği mevduat bankalarının mali tablolarını her yıl birerada Türkçe ve İngilizce olarak bir kitap halinde yayınlamaktadır. Türkiye Bankalar Birliğince kamuya açıklanan bilanço

(66) YÜCEL, s.9.

(67) Öztin AKGÜÇ, "3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nun Getirdiği Başlıca Değişiklikler", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR, S.6, Haziran 1985, s.31.

ve kâr-zarar cetvelleri, "yasal bir zorunluluk olarak kamuya açıklanan bilanço ve kâr-zarar cetvelleri" ile hemen hemen aynıdır, ancak ana bilanço kalemlerinin alt kalemleri kaldırılmakta, mevduatın vadeli vadesiz ayırımı verilmemektedir. Kâr-zarar cetvellerinde ise farklılık yalnızca tali kalemlerin kaldırılmasından ibarettir(68).

3. KAMUYA AÇIKLANAN MALİ TABLOLARIN KAPSAMI

Daha önce açıklandığı gibi 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun hükümleri halen geçerli olan tip mali tabloların hazırlanmasında etkili olmaktadır. Bankalar Kanunu özel kanunla kurulmuş mevduat bankalarına ait hükümleri saklı tutmuştur. Ancak, mevduat kabul ettiği sürece her banka ne olursa olsun 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 51. ve 52. maddeleri uyarınca üç aylık hesap özetlerini ve senelik bilançoları ile kâr-zarar cetvellerini Ticaret Bakanlığı ile T.C. Merkez Bankası ve Bankalar Birliği'nin görüşleri alındıktan sonra Maliye Bakanlığınca belirlenecek formüle uygun olarak hazırlamak ve bunu kamuya açıklamak, yani gazetelerle ilan etmek ve yayınlamak zorundadırlar(69).

Ancak bu düzenleme 1981 yılına kadar yürürlükte kalmış ve 1981 yılından itibaren bankalar Maliye Bakanlığı tarafından yeniden belirlenen tip bilanço ve kâr-zarar cetvellerine uygun olarak mali tablolarını hazırlamaya başlamışlardır. Tip mali tablolar düzenlenirken Maliye Bakanlığının koyduğu esaslara uygun davranmak yasal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Türk Ticaret Kanunu ve Vergi Usul Kanunu yıl sonu bilançosu ile kâr-zarar

(68) KARACAN, Bankaların..., s.116-117.

(69) KARACAN, Bankaların..., s.102.

cetvelinin düzenlenmesi konusunda ihtiyarı ve zorunlu olan bazı hükümler getirmişlerdir. Tip mali tabloların hazırlanmasında, bu hükümlerden zorunlu olanlara uyulması yasal bir yükümlülüktür. Yasal çerçevesi çizilmemiş konularda bankacılık yöntem ve işlemleri ile ilgili bankanın işletme politikası ve muhasebe sistemi tip mali tabloların hazırlanmasında içerik ve muhasebeleştirme konusunu belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca konuya ilişkin olarak gerek Maliye Bakanlığının düzenleyici yazıları gerekse Türkiye Bankalar Birliğinin mesleki düzenleme kararları da dikkate alınmaktadır(70).

3.1. TİP BİLANÇO

Banka bilançolarının pasif kalemleri bankaların yararlandıkları çeşitli öz ve yabancı kaynakları, aktif tarafı ise bu kaynakların kullanıldığı yerleri göstermektedir.

Bankalar, bilançolarını Türk Parası Üzerinden düzenlemek zorundadırlar (Bnk. Kn. Mad.51). Ayrıca bankalar, şubeleri ile hesap mutabakatını sağladıktan sonra senelik bilançolarını açıklayabilirler.

3.2. TİP BİLANÇONUN BÖLÜMLERİ VE İÇERİĞİ

Bankaların halen kamuoyuna açıklamakta oldukları bilançolarının örneği aşağıda verilmiştir:

7129 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 51. Maddesine Göre Düzenlenmiş Tip Bilançonun Aktifinde yer alan kalemler:

AKTİF

- I Ödenmemiş Sermaye
- II Kasa

(70) KARACAN, Bankaların..., s.121-122.

3.2.1. Aktifler

Bilançonun aktifi, bankanın sahip olduğu iktisadi değerlerin miktarını ve teşekkülünü, kısacası yatırımlarının cinsini ve miktarını gösterir(71).

3.2.1.1. Ödenmemiş Sermaye

Ödenmemiş sermaye, pay sahiplerinin bankaya karşı olan taahhütlerinin henüz ödenmemiş kısmını, yani nominal sermaye ile ödenmiş sermaye arasındaki farkı göstermektedir. Ödenmemiş sermaye hesabı gerçek bir aktif değer değildir. Bu hesap, işletmenin ortaklarından olan sermaye taahhüdü şeklindeki alacağını izlemeye yarar. Sermayenin tamamı ortaklar tarafından ilk kez ödenmiş ise bu tür bir hesap açılmayacaktır(72).

Yasal hükümler gerek kuruluş gerekse sermaye arttırımı sırasında pay sahiplerince taahhüt edilen nakdi sermayenin tamamının ödenmesini aramamış, dörtte birinin ödenmiş olmasını yeterli görmüştür. Bankalar Kanunu mevduat bankalarının sermayesinin gerek kuruluş gerekse sermaye arttırımında nakit olarak ödenmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle mevduat bankalarında taahhüt edilen kayıtlı sermayenin bir kısmı ödenmemiş olabilir. TTK md. 463/2 ödenmemiş sermayenin bilançonun aktif tarafına ayrı bir kalem olarak geçirileceğini ifade etmiştir(73).

Ancak ödenmemiş sermaye hesabı, bir değer düzeltici hesaptır, pasifte yer alan nominal sermaye hesabını düzenlemektedir. Bu nedenle ödenmemiş sermayeyi, gerçek bir iktisadi varlık gibi düşünerek, bilançonun aktifinde

(71) Ferruh ÇÖMLEKÇİ, "Banka Finansal Durum Tablolarının Analizi", ESADER, C.VI, S.1, Ocak 1970, s.150.

(72) ÇÖMLEKÇİ, s.150.

(73) KARACAN, Bankaların..., s.123.

göstermek, analiz yönünden anlamlı değildir. Bu hesabın, bilançonun pasifinde nominal sermayeden bir indirim olarak gösterilmesi daha doğru bir uygulamadır(74).

3.2.1.2. Kasa

Dar anlamı ile kasa, belirli bir tarihte işletmenin elinde bulunan kağıt ve bozuk paraların toplamını kapsar. Geniş anlamda kasa deyimi ise aşağıdaki kalemleri de kapsamına almaktadır:

- Henüz tahsil edilmemiş veya bankaya yatırılmamış çekler,
- Eldeki posta ve damga pulları,
- Türk Lirası tutarları üzerinden eldeki dövizler,
- Paraya çevrilecek kuponlar,
- Bilanço tarihinde elde bulunan henüz tahsil edilmemiş banka ve posta havaleleri.

Kasa hesabının üç aylık hesap vaziyetindeki ayrın-
tısı incelendiğinde, tip bilanço formüllerinde kasanın geniş anlamda kullanılmış olduğu görülmektedir. Tip bilanço formüllerinde yer alan kasa hesabının tali hesapları şöyledir:

- Türk parası,
- Yabancı Para (Efektif Deposu),
- Altın, Sikke, Külçe,
- Çekler,

(74) Üztin AKGÜÇ, Mali Tablolar Analizi, 5. Baskı, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul, 1981, s.157-158.

- Yoldaki Paralar,
- Vadesi Gelmiş Kuponlar(75).

Bu hesap tahsil olunan para tutarıyla borçlandırılır, ödemeler ve bankaya yatırılan paralar tutarlarıyla alacaklandırılır. Türk Parası, üzerindeki yazılı değerleri ile, yabancı paralar ise rayiç değerleriyle değerlendirilir(76). Borsa rayicinin oluşmasında gizli anlaşma olduğu anlaşılır ise, bu rayiç yerine alış bedeli esas alınır. Yabancı paranın borsa rayici yoksa, değerlemeye uygulanacak kur Maliye Bakanlığınca tespit olunur(77).

Kasa hesabı, mevduat bankalarının özelliği gözönüne alınır ise, bu tür işletmelerin en çok işlem gören hesaplarının başında gelir.

3.2.1.3. T.C. Merkez Bankası

Bu hesap, bankanın T.C. Merkez Bankası nezdindeki para mevcudunu gösterir. "T.C. Merkez Bankası" bilanço kalemi "Serbest Tevdiat" ve "Diğer Alacaklar" olmak üzere iki tali hesaba ayrılmıştır. Serbest kısım, bankanın T.C. Merkez Bankasına vadesiz olarak yatırdığı paraları içine alır. Bloke kısım ise, pasifte teahhütlerimiz arasında yer almış bulunan "Kambiyo Transfer Emirleri Karşılığı" ve "Muhtelif Alacaklılar" arasında bulunan ithalat teminatları olarak T.C. Merkez Bankasına yapılan nakdi tevdiattan ibarettir(78). Bu hesap bankaların T.C. Merkez Bankası ile olan bütün ilişkilerini gösteren nitelikte bir hesap değildir. Hesap gerek Türk Lirası gerekse Yabancı Para cinsinden olan miktarları içermektedir.

(75) KARACAN, Bankaların..., s.123-124.

(76) T.C. Başbakanlık D.P.T. Tek Düzen Hesap Planı ve Açıklamaları, İstanbul, 1970, s.58.

(77) AKGÜÇ, "3182 Sayılı...", s.33.

(78) ÇÖMLEKÇİ, s.151.

Serbest Tevdiat hesabının "Vadeli" ve "Vadesiz" olmak üzere iki alt hesabı bulunmaktadır. Uygulamada, genellikle vadesiz serbest tevdiat hesapları kullanılmaktadır. Ayrıca uygulamada T.C. Merkez Bankası-Serbest Tevdiat Hesabı ancak bankaların sınırlı sayıda şubeleri tarafından açılabilmektedir.

Diğer Alacaklar Hesabı "Faiz İade Fonundan Alacaklar" ve "Kur Farkından Doğan Alacaklar" olmak üzere iki alt hesaptan oluşmaktadır. Faiz farkı iadesi uygulaması belirli alanlarda kredi kullananlara ve krediyi kullandıran bankaya kredi maliyetlerini ucuzlatmak amacı ile belirli oranlarda faiz iadesi yapılmasını öngören bir uygulamadır. Kur farkından doğan alacaklar hesabında, dövize çevrilebilir mevduat (DQM) hesapları için talep edilen kur farkları yer almaktadır. DQM hesapları genel olarak kur riski taşımayan hesaplardır ve bunlar için doğan kur farklarının TL tutarı bankalar tarafından Merkez Bankasından talep edilmektedir(79).

3.2.1.4. Bankalar

Bu hesap bir bilanço kalemi olarak ilgili bankanın yurtiçi ve yurtdışı bankalarda mevcut vadeli-vadesiz Türk Lirası ve Yabancı Para cinsinden olan tevdiatının yıl sonundaki durumunu Türk lirası cinsinden gösterir. Diğer bankaların ilgili banka nezdindeki tevdiatları ise, pasifteki mevduat hesabı içinde yer alır(80). Bankalara para olarak veya hesaben yatırılan değerler bu hesabın borcuna, çekilenler ise alacağına işlenir(81).

(79) KARACAN, Bankaların..., s.129-133.

(80) KARACAN, Bankaların..., s.133.

(81) T.C. Başbakanlık D.P.T. Tezdüzen Hesap Planı ve Açıklamaları, s.60.

Üç aylık hesap vaziyetinde, bankalar hesabının tali hesapları şöyledir(82):

1. Yurtiçi Bankalar
 - 1.1. Türk Parası
 - 1.2. Yabancı Para
2. Yurtdışı Bankalar
 - 2.1. Türk Parası
 - 2.2. Yabancı Para
3. Merkez ve Şubelerimiz Nezdindeki Alacaklarımız
 - 3.1. Türk Parası
 - 3.2. Yabancı Para
4. Döviz Röportları
 - 4.1. T.C. Merkez Bankası
 - 4.2. Yurtiçi Bankalar
 - 4.3. Yurtdışı Bankalar

Ayrıca her hesabın kendi arasında vadeli ve vadesiz şeklinde olmak üzere bir ayırımı bulunmaktadır.

3.2.1.5. Röportlar

Vadeli borsa muamelelerinde bankanın alıcı müşterilerine röportör mevkiine girmesi halinde alıcıya, banka rehin ettiği menkul kıymetler karşılığında açılan kısa vadeli kredilerin kaydına mahsustur. Borç kalanı vermesi gereken bir hesaptır. Müşteri adına ödenen paralar bu hesabın borcuna, vadesi gelince menkul kıymetlerin iadesi karşılığında alınan paralar alacağına kaydedilir.

Röportlar hesabının üç aylık hesap vaziyetinde, iki tali hesabı yer almaktadır:

(82) KARACAN, Bankaların..., s.133.

1. Tahvil Üzerine
2. Hisse Senedi Üzerine

Bu iki hesabın da Türk Parası ve Yabancı Para şeklinde iki ayırımı vardır. Türk mevduat bankalarının kamuya açıklanan bilançolarında "Röporlar" bilanço kaleminin kullanılmadığı saptanmıştır. Gerçekte bu hesap ülkemiz bankalarında hemen hiç kullanılmamaktadır(83).

3.2.1.6. Menkul Değerler Cüzdanı

Bankalar gerekli karşılıkları ayırdıktan sonra ellerinde kalan fonları tamamen kredi olarak vermezse, atıl para tutacaklarına bunlarla gelir getiren hisse senedi ve tahvil satın alırlar(84) Menkul değerler cüzdanı içerik olarak hisse senetleri ve tahvillerden oluşur. Satın alınan hisse senetleri ve tahviller alış fiyatı ile hesabın borcuna, satışlar ise satış fiyatı üzerinden hesabın alacağına geçirilir(85).

Menkul değerler cüzdanı bilanço kalemi üç aylık hesap vaziyetine göre aşağıdaki alt kalemlerden oluşmaktadır(86):

1. Bonolar
 - 1.1. Hazine Plasman Bonoları
 - 1.2. Diğer Bonolar
2. Tahviller
 - 2.1. Kamu İdareleri Tahvilleri
 - 2.1.1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri Tahvilleri
(Bankalar Hariç)

(83) KARACAN, Bankaların..., s.136.

(84) Hasan GÜRBÜZ, "Banka İşletmelerinde Rantabilite Denetimi ve Türk Tatbikatı", DOKTORA TEZİ, İ.Ü. İşletme Fakültesi, İstanbul, 1975, s.86.

(85) ÇÜMLEKÇİ, s.153.

(86) GÜRBÜZ, s.87.

- 2.2. Mevduat Bankaları Tahvilleri
- 2.3. Diğer Mali Kurumlar
 - 2.3.1. Devlet Yatırım Bankası
 - 2.3.2. Diğer
- 2.4. Diğer Türk Tahvilleri
- 2.5. Yabancı Tahviller
- 3. Hisse Senetleri
 - 3.1. Türk Hisse Senetleri
 - 3.2. Yabancı Hisse Senetleri
- 4. Satın Alınmış Kuponlar (Vadesi Gelmemiş)
 - 4.1. Tahvil Kuponları
 - 4.2. Hisse Senetleri
- 5.

Bu sıranın formda boş bırakılması nedeni ile bu bilanço kalemi esnek bir yapıya kavuşmuştur. Gerçekten de yatırım menkul kıymetleri yalnızca hazine bonoları, tahviller, hisse senetleri ve kuponlardan ibaret değildir.

Ülkemizde Maliye Bakanlığı bankaların her ne amaçla olursa olsun sahip oldukları hisse senetlerinin tamamını iştirak olarak kabul etmektedir. Bu nedenle, bankalarımızın yayınladıkları bilançolarda "Menkul Değerler Cüzdanı" nda, hisse senetleri yer almamıştır ve almamaktadır. Bankalar, miktarı ne olursa olsun hisse senetlerini "İştirakler" hesabına kaydetmektedirler(87).

3.2.1.7. Mevduat Karşılıkları

Mevduat munzam karşılıkları hemen her ülkede kullanılan bir para politikası aracıdır. Devlet, bankaların kredi hacmini alabildiğine genişletmelerine engel olmak

(87) GÜRBÜZ, s.88.

Üzere, mevduat karşılığı nispetinde müdahale ve asgari bir kanuni nispet tespit etmiştir(88).

1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 40. maddesi uyarınca anılan bankalar, Merkez Bankası nezdinde açılacak özel bloke bir hesaba (Mevduat Munzam Karşılıkları Hesabı) nakden munzam karşılık tesis etmekle mükelleftir. Bu munzam karşılığın, Bankalar Kanunu md.51'e göre hazırlanan aylık mevduat cetvellerinde umumi mevduattan bankalar mevduatının düşülmesinden sonra kalacak bakiye oranı ülkenin genel ekonomik durumu gözönünde bulundurularak Merkez Bankasıca belirlenir. Banka kanuni karşılık ve bunlara verilecek faiz oranlarını mevduatın niteliğine göre farklı oranlarda belirlemeye yetkilidir(89). Kanuni karşılık ayarlamaları aylık olarak ve bankaların hazırlayacakları "aylık mevduat cetvellerine" göre yapılır. Mevduatın azalması halinde bu azalmaya tekabül eden karşılık bankaya derhal iade edilir, yahut karşılıklarda yapılması gereken artış belirli bir süre içinde banka tarafından T.C. Merkez Bankasına yatırılır. T.C. Merkez Bankasına yatırılacak munzam karşılıkların en çok % 20'si T.C. Ziraat Bankası zirai finansmanlarına tahsis edilebilir(90).

Merkez Bankası, karşılıkları süresinde temin etmeyen bankalara eksik kısım üzerinden belirleyeceği bir oranda cezai bir faiz tahakkuk ettirir.

Mevduat Karşılıkları bilanço kaleminin üç aylık hesap vaziyetinde iki tali hesabı vardır:

1. Vadesiz Mevduat Karşılıkları,
2. Vadeli Mevduat Karşılıkları

(88) Mükerrrem HİÇ, Para Teorisi, Ar Yayınevi, İstanbul, 1982, s.33.

(89) KARACAN, Bankaların..., s.147.

(90) HİÇ, s.36.

3.2.1.8. Krediler

Bankalar gerekli karşılıkları ayırdıktan sonra geri kalan kaynaklarını çeşitli şekillerde müşterilerine borç olarak verirler. Bankaların plasman işlemlerinin başlıcası ve en büyük tutara sahip kısmı gerçek ve tüzel kişilere verilen borç verme işlemleridir. Bu nedenle, ticaret bankalarının en önemli varlık kalemi ikrazlar ve iskontolar sonucu doğan banka alacaklarıdır(91).

Krediler bilanço kalemi ihtisas kredileriyle, Kalkınma ve Yatırım Bankalarına açılan krediler dışında kalan ticari kredileri göstermektedir. "Ticari Plasmanlar" olarak tanımlanan değerler bankaların bilançolarında yer alan "senetler cüzdanı, avanslar ve borçlu cari hesaplar" ın toplamını kapsamaktadır. Bu kredileme işleminin tamamına ticari plasman demek aslında bir çok bakımdan yanıltıcı veya eksik olabilecektir. Ancak, amaç ticari bankaları incelemek olduğundan ve ticari bankalar denildiğinde daha çok kısa vadeli fonları toplayıp, hiç değilse görünüşte kısa vadeli plasmanlarda bulunan kuruluşlar söz konusu olduğundan ve genellikle ticari krediler kısa vadeyle plase edildiğinden böyle bir deyim kullanılmıştır(92).

Krediler çeşitli yönlerden şu şekilde sınıflandırılabilir(93):

(91) GÜRBÜZ, s.88.

(92) Üçüncü Plan Döneminde Bankacılık ve Başlıca Bankalar, Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara, 1979, s.52.

(93) Servet EYÜPGİLLER, Banka İşletmeciliği Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1980, s.80-82.

1. Borçlunun Kişiliğine Göre
 - 1.1. Kamu Kredileri
 - 1.2. Özel Krediler
2. Akdin Süresine Göre
 - 2.1. Kısa Vadeli Krediler
 - 2.2. Orta Vadeli Krediler
 - 2.3. Uzun Vadeli Krediler
3. Teminata Göre
 - 3.1. Şahsi Teminatlı
 - 3.2. Ayni Teminatlı
4. Kullanma Şekline Göre
 - 4.1. Üretim Kredileri
 - 4.2. Tüketim Kredileri
 - 4.3. Yatırım Kredileri
5. Kullanılan Sektöre Göre
 - 5.1. Ticaret Kredileri
 - 5.2. Tarım Kredileri
 - 5.3. Sanayi Kredileri
 - 5.4. Konut Kredileri
 - 5.5. Küçük Sanatkâr ve Esnaf Kredileri
 - 5.6. Turizm ve Ulaştırma Kredileri

Ticari bankalarda en çok görülen kredi türlerini önem sırasına göre şu şekilde sıralayabiliriz: Ticari Krediler (Kısa Vadeli, Orta ve Uzun Vadeli), Tarımsal Krediler, Gayrimenkul Kredileri, Mesleki Krediler, Denizcilik Kredileri ve Diğer Yatırım Kredileridir.

3.2.1.9. Tarımsal Krediler

Yeni bilanço formunda "Tarımsal Krediler" adı altında bu hesap hem T.C. Ziraat Bankasının hem de tarım sektörüne kredi veren diğer bankaların gereksinimlerine cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Diğer yandan bu hesabın üç aylık hesap vaziyetindeki ayrımında, tarımsal krediler bu kredileri kullananlar itibariyle teminat türleri ve vadeleri bakımından ve vadelerinde

tahsil edilme durumları itibariyle de görölmesine olanak verecek şekilde düzenlenmiştir. Tarımsal Krediler bilançoda, kısa vadeli, orta ve uzun vadeli iki alt ayırimda gösterilmektedir(94).

3.2.1.10. Gayrimenkul Kredileri

Eski bilanço formunda "İpotek Muhsibili Krediler" adı altında yer alan bu hesap, yeni bilanço formunda "Gayrimenkul Kredileri" olarak ifade edilmiş ve "Özel kanunlar gereğince" ibaresi hesaptan çıkarılmıştır. Böylece hesabı bütün bankalar kullanabileceklerdir. Ancak, "Gayrimenkul Kredileri" hesabı üç aylık hesap vaziyetinde T. Emlak Kredi Bankası'nın gereksinimleri dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir. Böylece eskiden "teminatı" amaçlar şeklinde görünen isim de değişmiş ve bu bilanço kaleminin "sektörel" bir tasnif olduğu daha açıkça ortaya çıkmıştır. Gayrimenkul kredileri bilançoda, kısa vadeli, orta ve uzun vadeli şeklinde iki alt ayırimda gösterilmektedir(95).

3.2.1.11. Mesleki Krediler

Mesleki Krediler hesabı eski bilanço formunda yalnızca T. Halk Bankası tarafından verilen kredilere tahsis edilmiştir. Ancak yeni bilanço formunda, bu banka dışında kalan diğer bankaların da esnaf ve sanatkârlara kredi vermeleri halinde bu hesabı kullanmalarına olanak sağlanmıştır. Diğer yandan bankaların iştirak ve kuruluşlarına açacakları kredilerin mesleki kredi niteliği taşımasına olanak olmadığından hesapta buna ilişkin herhangi bir tasnif verilmemiştir. Ayrıca, üç aylık

(94) KARACAN, Bankaların..., s.170-171.

(95) KARACAN, Bankaların..., s.175-176.

hesap vaziyetinde bu kredilerin vadesi, teminatının türü, kaynaklar ve tahsis amaçlarını görebilmeyi sağlayan düzenlemeler yapılmıştır. Mesleki krediler bilançoda kısa vadeli ve orta-uzun vadeli şeklinde iki alt ayırımında gösterilmektedir(96).

3.2.1.12. Denizcilik Kredileri

Bir ihtisas kredisi niteliğinde olan "Denizcilik Kredileri" esas itibariyle Denizcilik Bankası'nın kredi işlemlerini içerecek şekilde düzenlenmiştir. Ancak, bu hesap yalnız Denizcilik Bankası'nın değil, gemi inşa, gemi satınalma, gemi bakım onarım, tersane kurma ve geliştirme, gemi tadil, gemi teçhizat, gemi işletme kredileri şeklinde Denizcilik Kredisi veren bankaların da kullanabileceği şekilde düzenlenmiştir. Buna karşın, uygulamada 1981 yılı sonu bilançolarında yalnızca Denizcilik Bankası, Pamukbank, Garanti Bankası, T. İş Bankası bilançolarında bu bilanço kalemine ilişkin rakamlar yer almıştır. Bundan da anlaşılabacağı gibi bazı bankalar Denizcilik Kredilerini "Krediler" hesabında göstermeye devam etmektedirler. Bilançoda Denizcilik Kredileri iki grupta gösterilmektedir, kısa vadeli, orta ve uzun vadeli(97).

3.2.1.13. Kalkınma ve Yatırım Bankalarına Verilen Krediler

Kalkınma ve Yatırım Bankası niteliğinde birisi "T. Sınai Kalkınma Bankası" diğeri de "Sınai Yatırım ve Kredi Bankası" olmak üzere iki banka vardır. Devlet Yatırım Bankası da bu kategoride düşünülmesi gereken bir banka olmakla birlikte bu bankaya açılacak kredilerin bu bilanço kaleminde mi yoksa "Krediler" bilanço kaleminde mi gösterileceği konusu belirli değildir. Diğer yandan

(96) KARACAN, Bankaların..., s.178.

(97) KARACAN, Bankaların..., s.179.

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'nın esas sözleşmesinin 9. maddesinde öngörülen bankaya ortak olan bankaların, bu banka emrine belirli oranda tahsis ettikleri fonlarda burada yer almalıdır. Bu krediler de kısa vadeli, orta ve uzun vadeli olmak üzere ikili bir ayırıma tabi tutulmuştur(98).

Krediler hesabı iskonto-iştira işlemleri ve orta vadeli krediler hariç, genellikle borçlu cari hesap şeklinde kullanırlar. Kredilerin borçlu cari hesap şeklinde kullanılması hem bankalar hem de kredi müşterileri için işlerin basitleştirilmesi, faize faiz (mürekkep faiz) yürütülmesi gibi olanaklar sağlamaktadır(99).

İhtisas Kredileri hesabı da genel olarak cari hesap şeklinde kullanırlar ve bir alacak olarak değerlendirilirler.

3.2.1.14. Muhtelif Borçlular

Bu bilanço kalemi ilgili banka nezdinde borçlu ve alacaklı bir hesabı bulunmayan gerçek ve tüzel kişilerin borçlarının kayıt ve takibine aittir. Üç aylık hesap vaziyetinde hesabın ayırımı şöyledir(100):

1. Kamu
 - 1.1. Kamu Girişimi
 - 1.2. Kamu İdareleri
2. Diğer
 - 2.1. Teminat Mektubu Komisyonundan Borçlular,
 - 2.2. Kiralık Kasa Ücretinden Borçlular,
 - 2.3. Depo ve Muhafaza Ücretinden Borçlular,
 - 2.4. Sigortadan Borçlular,

(98) KARACAN, Bankaların..., s.181.

(99) KARACAN, Bankaların..., s.169.

(100) KARACAN, Bankaların..., s.181-182.

- 2.5. Tahsil Senetleri, Teminat Senetleri, İskonto ve İştira Senetleri Komisyon ve Protestosundan Borçlular,
- 2.6. Personel Borçları,
- 2.7. Gayrimenkul Satış Taksitleri,
- 2.8. Maaş Avansları,
- 2.9. Diğer Avanslar,
- 2.10. Depozitolar,
- 2.11. Kasa Noksanları,
- 2.12. Peşin Ödenmiş Giderler,

3.2.1.15. Özel Hesaplar

Bankaların çeşitli kararname, karar ve tebliğler uyarınca (transfer emirleri, ithalat teminatları gibi) Merkez Bankasına yatırılan ve bloke tutulan paraların izlendiği bir hesaptır. Bu hesap pasifteki "Özel Hesaplar Karşılığı" ile koştur olarak işleyecektir. Ancak banka bilançoları üzerinde yapılan incelemede bu denkliğin ve mutabakatın sağlanmadığı gözlenmektedir. Üç aylık hesap vaziyetinde "Özel Hesaplar" ın yalnızca "Türk Parası" ve "Yabancı Para" şeklinde dikey bir ayırımı vardır(101).

3.2.1.16. Kanuni Yedekler Karşılığı Kıymetler

Bankalar TTK ve Bankalar Kanunu hükümleri uyarınca dönem kârlarının belirli bir bölümünü yedek akçe olarak ayırmak zorundadırlar. Eski bilanço formunda Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Kıymetler ile Mevduat Munzam Karşılıkları "Kanuni Karşılıklar Kasası" adı altında tek bir hesapta yer almaktaydı. Bilanço kaleminin bu şekilde birbirinden maliyet itibarıyla farklı iki kalemden oluşması, eleştiri konusu olmuştur. Yeni bilanço formu

(101) KARACAN, Bankaların..., s.183-184.

için yapılan açıklamalarda, mevduat karşılıkları ile ileride doğabilecek Muhtemel Zararlar Karşılığı Kıymetler ve İhtiyat Akçeleri Karşılığı Kıymetlerin maliyet itibarıyla birbirlerinden çok farklı oldukları ve ayrıca bankaların likidite durumlarını daha sağlıklı bir şekilde inceleyebilmek amacıyla bunların aynı başlık altında toplanmasının uygun görülmediği belirtilmektedir(102). Yeni bilanço formunda bu iki hesap birbirinden ayrılarak daha uygun bir gösterim şekli benimsenmiştir.

Kanuni Yedekler Karşılığı Kıymetler bilanço kalemi iki tali hesaptan oluşmaktadır:

1. Muhtemel Zararlar Karşılığı Kıymetler: Bankalar, yıllık safi kârlarının % 5'ini ödenmiş sermayeleri tutarına ulaşınca kadar "Muhtemel Zararlar Karşılığı" olarak ayırmak zorundadırlar. Bu karşılıklar ancak zararların mahsubunda kullanılır. Mahsup sonucu ortaya çıkarılan noksanlık giderilinceye kadar karşılık ayrılmasına devam edilir. Bakanlar Kurulu, ayrıca bankalarca verilen kredilerin durumu ve özelliklerini gözönünde bulundurarak doğabilecek muhtemel zararlar için karşılık ayırtmaya ve bunlara ilişkin yöntem ve esasları belirlemeye yetkili kılınmıştır. Bankalar, Bakanlar Kurulu kararı uyarınca ayırmak zorunda kaldıkları karşılıkların teminatsız kalan kredilere tekabül eden kısımları, karşılık ayırdıkları yılda Kurumlar Vergisi Matrahının belirlenmesinde gider olarak yazabileceklerdir(3182 s. Bnk. Kn. m.32/3).

2. Kanuni Yedekler Karşılığı Kıymetler: Bankalar, bir anonim şirket olarak ayrıca İTK hükümleri uyarınca da yedek akçe ayırmak zorundadırlar.

(102) KARACAN, Bankaların..., s.147.

7129 sayılı kanun dönemindeki uygulamaya göre, ayrılan bu iki tür yedek akçenin tamamı bankaların yıllık bilançolarının genel kurullarınca kabul ve onayını izleyen bir ay içinde "Mübayaa kıymetleri üzerinden" Devlet İç İstikraz Tahvillerine veya Devlet Yatırım Bankası tahvillerine yatırılır(103). Karşılıkların yatırıldıkları tahviller karşılanmadığı zaman yeni tahvil bulununcaya kadar ilgili bankalar sözkonusu karşılıkları Devlet Yatırım Bankası namına Merkez Bankasına mevduat olarak yatırmak zorundadırlar. Bu mevduata en son çıkarılan ikramiyesiz devlet tahvillerinin faizi uygulanır(104).

70 sayılı KHK md. 33'e göre, bankalar ayırdıkları kanuni yedek akçelerine tekabül eden bir meblağı yıllık bilançolarının genel kurullarınca onaylanmasını izleyen 15 gün içinde Kanuni Karşılık olarak T.C. Merkez Bankası nezdinde Hazine adına açılacak "Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili Hesabına" yatırmak zorundadırlar. Zararların yedek akçelerden karşılanması gerektiği durumlarda, ilgili bankaya iade yapılacaktır. Bu hesapların tabi olacağı koşulları ve uygulama esaslarını belirleme ve ilanla Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

3.2.1.17. İştiraklerimiz

Bankalar kanununda iştirakleri sınırlayıcı hükümler olmasına rağmen iştirakin tanımı yapılmamıştır. Ancak uygulamaya yön veren Maliye Bakanlığının görüşüne göre "bir banka başka bir şirkete ait hisse senetlerine sahipse bunların elde edilmiş şekli ve miktarı ne olursa olsun Bankalar Kanununa göre iştirak addedilir". Maliye Bakanlığı iştirak kavramını geniş anlamda tutup her türlü hisse senedini iştirak olarak nitelemiştir. Bu nedenle bankaların

(103) KARACAN, Bankaların..., s.185.

(104) GÜRBÜZ, s.86.

bilançolarındaki iştirakler bu niteliktedir(105). Ülkemizde Bankalar Kanununa göre bankaların iştirak ve kuruluşlarına yatıracakları sermayelerinin toplamı ödenmiş ya da Türkiye'ye ayrılmış sermayeleri ile yedek akçeleri toplamının % 10'unu geçemez. Ancak belirli sahalarda bu oranın aşılmasına izin verilmiştir(7129 s.Bnk.Kn.md.48/1-2)(106).

70 sayılı KHK'ya göre, bankaların iştiraklerine yatıracakları kaynakların toplamı özkaynaklarını aşamaz. Bankalar ve sermayelerinin % 50'sinden fazlasına sahip oldukları iştirakleri, kamu kuruluşu şeklinde olanları hariç banka sermayesinin % 10'undan fazlasına sahip olan ortakların, yönetim kurulu başkanı ve üyelerinin genel müdür ve genel müdür yardımcılarının ayrı ayrı yada birlikte sermayelerinin % 25'inden fazlasına sahip olduğu ortaklıklara iştirak edemezler(md.47).

Bankalar ellerindeki fonların bir kısmını çeşitli amaçlar ile iştirak şeklinde başka işletmelere yatırabilirler:

- Banka varlıklarını çeşitlendirerek riski azaltmak,
- Atıl fonları değerlendirmek,
- Birinci ve ikinci derecedeki gereksinimlerin yetersizliği halinde likiditeyi desteklemek,
- İştirak edilen işletmelerle iyi ilişkiler kurarak mevduat ve krediyi arttırmak,
- Bankanın kârlılığını arttırmak,
- Enflasyona karşı önlemler almak(107).

(105) GÜRBÜZ, s.99.

(106) KARACAN, Bankaların..., s.189.

(107) GÜRBÜZ, s.100.

3.2.1.18. Kuruluşlarımız

Kuruluşlarımız bilanço kalemi, eski bilanço formunda "Müessese ve Teşebbüslerimiz" başlığı altında yer almaktaydı. Bankalar Kanunu md.48/1'in eski şeklinde kuruluşlar, bankaların doğrudan doğruya kuracakları kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bankanın bu kuruluş veya kuruluşların sermayesinin tamamına da sahip olması gerekir. 440 sayılı kanunda kuruluşlar, sermayesinin tamamı devlete ait olan teşekküllere bağlı olarak kurulan ve tüzel kişiliği haiz işletme ve işletmeler grubu olarak tanımlanmış ve bu tanım 6/6722 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe giren İktisadi Devlet Teşekkülleriyle Müesseseleri ve İştirakleri Hakkında Tüzük'te de tekrarlanmıştır. KHK'de müessese, sermayesinin tamamı bir İktisadi Devlet Teşekkülüne veya Kamu İktisadi Kuruluşuna ait olup, ona bağlı işletme veya müesseselerin ve bağlı ortaklıkların mal ve hizmet üretim birimleridir. Böylece müessese tanımı önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır(108).

3.2.1.19. Sabit Değerler

Bankaların faaliyetlerini yürütmek için gerekli olan binalar, demirbaşlar, döşemeler, arsalar ve tesisler gibi maddi varlıklar ile henüz amorti edilmemiş ilk tesis giderleri sabit varlıklarını oluşturmaktadır(109).

Yasal hükümler bankaların gayrimenkul edinmesine ilişkin önemli kısıtlamalar getirmiştir. Bankalar, ticaret amacıyla gayrimenkul alım satımı ile uğraşamazlar ve T.C. Merkez Bankası tarafından alınan kararlara uygun olarak bankacılık işlerini yürütebilmek için gereksinim

(108) KARACAN, Bankaların..., s.199.

(109) GÜRBÜZ, s.99.

duydukları sayı ve büyüklüğün üstünde herhangi bir şekilde gayrimenkul edinemezler(7129 s.Bnk.Kn.md.50/1, 70 s.KHK.md.50/2).

70 sayılı KHK ile, eskiden bankaların taşınmaz mal edinmelerine ilişkin "bankaların özkaynaklarından daha fazla tutarda taşınmaz mal edinemeyecekleri şeklindeki niceliksel sınırlama, Banka Kredilerini Tanzim Komitesi ve daha sonra T.C. Merkez Bankası kararı uyarınca uygulanırken, bu kez kararname haline getirilmiştir(110).

Ayrıca bankalar gayrimenkul ticareti yapacak işletmeler kuramazlar ve böyle işletmelere iştirak edemezler. Bankalar, alacaklarından dolayı edinmek zorunda kaldıkları gayrimenkulleri, edinme gününden başlayarak 3 yıl içinde elden çıkarmak zorundadırlar. Bu süre içinde elden çıkarmamanın olanaksız olduğunun ya da banka için büyük zarar doğuracağıının belgelendiği hallerde bu süre Maliye Bakanlığı tarafından uzatılabilmektedir. Bu zorunluluğun konulmasında amaç bankaların likiditelelerini korumak ve varlıklarının kolayca paraya çevrilebilir varlıklar halinde olmasını sağlamaktır. Bilançolarında net değerleri ile gösterilen sabit varlıklar kalemi içinde şu varlıklar bulunur(111):

Taşınabilir Sabit Varlıklar: Kasa, çelik dolaplar, büro makineleri, mobilya ve mefruşat, diğer taşınabilir varlıklar.

Taşınmaz Sabit Varlıklar: Bankanın kendi işlerinde kullandığı binalar, arsalar, inşaa halindeki binalar, arazi, iştirak payı karşılığında hazineden devralınan gayrimenkuller, özel kanunlar gereğince edinilen gayrimenkuller (taşınmaz mal, inşaat ve ticaret amacı ile, işletmecilik gereksinimleri için).

(110) AKGÜÇ, "Bankalar Kararnamesi Neler...", s.10.

(111) GÜRBÜZ, s.100.

Elden çıkarılacak gayrimenkuller daha önce gayrimenkuller içinde yer alırken, yeni bilanço formunda buradan çıkarılmış ve diğer aktiflerin bir alt kalemi olmuştur.

3.2.1.20. Tahsili Gecikmiş Alacaklar

Tahsili gecikmiş alacaklar eski bilanço formunda "Tasfiye Olunacak Alacaklar" adı altında "Diğer Aktifler" içinde yer almaktaydı. Bilanço formunda bu hesap, tahsili gecikmiş alacakların "tutar" ı ve bunlar için ayrılmış olan "Ayrılan Karşılık" sütununu içeren ikili bir ayırıma sahiptir. Net tutar ise bilanço toplamına dahil edilmektedir. Üç aylık hesap vaziyetinde ise dikey ve yatay iki sütunda ayrıntı verilmiştir. Yatay sütunda yapılan ayırım takip prosedürünün bulunduğu aşamaya göre yapılmıştır:

1. İdari Takipteki Alacaklar
2. Kanuni Takipteki Alacaklar
 - 2.1. Şüpheli Alacaklar
 - 2.2. Tahsili Olanaklı Olmayanlar
3. Taksit Bağlanmış alacaklar
4. Diğer Gecikmiş Alacaklar

Dikey ayırımda ise Tahsili Gecikmiş Alacaklar kredi türüne göre bir ayırıma tabi tutulmuş ve ayrılan karşılık tutarı gösterilmiştir. Dikey ayırımda Tahsili Gecikmiş Alacaklar:

- Ticari Kredi
- Özel Amaçlı Kredi
- Kamu
- Diğer

şeklinde bir ayırıma tabi tutulmuştur(112).

(112) KARACAN, Bankaların..., s.218.

Bir alacağın veya kredinin bu bilanço kalemine aktarılması çeşitli problemleri bünyesinde taşımaktadır. Bir alacağın, ne zaman tahsili gecikmiş bir alacak niteliği kazanacağını belirlemek güçtür ve bu konuda da yapılan açıklamalar bir çözüm getirmemiştir(113).

3.2.1.21. Diğer Aktifler

Bankaların yayınladıkları bilançolarda yer alan "Diğer Aktifler" kalemi içinde çok çeşitli varlıklar bulunmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır(114):

- Muhtelif Borçlular
- Ayniyat Mevcutları
- Geçici Hesaplar
- Aracı Hesaplar
- Tasfiye Edilecek Alacaklar
- Emtia Mevcudu

Türk işletmelerinin muhasebe uygulamalarının en önemli sorunlarından birisi de bilançolarda önemli tutar ve oranlara ulaşan ve niteliği itibariyle birbiriyle ilgisi olmayan hesapları toplayan diğer aktifler isimli bilanço kaleminin kullanılmasının yaygınlığıdır. Bu yanlış uygulamadan Türk Bankacılığı mali tablolar muhasebesini de soyutlamak olanaksızdır(115).

3.2.1.22. Aktifleştirilmiş Giderler

Aktifleştirilmiş Giderler bilanço kalemi iki alt hesaptan oluşmaktadır:

1. İlk Kuruluş Giderleri
2. Özel Maliyet Bedelleri

(113) KARACAN, Bankaların..., s.219.

(114) GÜRBÜZ, s.101.

(115) KARACAN, Bankaların..., s.225.

Bu iki kalem bilançoda, "Kayıtlı Değer" ile Birikmiş Amortismanları" ayrı ayrı göstermekte ve "Net Tutar" bilançoya geçirilmektedir.

3.2.1.23. Zarar

Zarar geniş anlamı ile, belli bir hesap döneminde işletmenin giderler toplamının o dönemde elde edilen geliri ile karşılanmamış kısmını gösterir.

TTK ve yurdumuzda muhasebe uygulamasının etkisi ile, bilanço yılından önceki yıllardan devren gelen zararlarla, cari bilanço yılı içinde meydana gelmiş olan net zararlar toplamı, iktisadi bir varlıkmiş gibi aktifte gösterilmektedir(116). Oysa zarar, esas itibariyle bir sermaye azalmasını ve bunun sonucu aktifte bir azalmayı temsil eder. Bu nedenle geçmiş yıl zararları ve dönem zararının, bilançonun pasifinde özsermaye bölümünde, özsermaye toplamından bir indirim olarak gösterilmesi, analiz yönünden daha doğru ve anlamlıdır(117).

3.2.2. Pasifler

Bilançonun sağ tarafı, yani pasif kolonu mizanın alacak kalanı veren hesaplarını içerir. Banka bilançolarının aktifinde sahip olduğu varlıklar yer alırken pasifinde ise; bu varlıkların edinilmesinde hangi kaynaklardan ne tutarda yararlanıldığı görülür(118).

(116) Sururi KOCAİMAMOĞLU, Bankacılık Ansiklopedisi, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1980, s.104.

(117) AKGÜÇ, Mali Tablolar..., s.176.

(118) Sabri BEKTÖRE-Yılmaz BENLİCİRAY, Envanter ve Bilanço, T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları No: 26, 2. Baskı, Eskişehir 1986, s.158.

7129 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 51. Maddesine
Göre Düzenlenmiş Tip Bilançonun pasifinde yer alan kalemler:

- I Sermaye
- II Yedek Akçeler (Kanuni, İhtiyari, Değer Artış Fonu)
- III Karşılıklar
- IV Tahvillerimiz
- V T.C. Merkez Bankası (Avanslar, Reeskont Ettirilen Senetler, Diğer Borçlar/Vadesiz, Vadeli)
- VI Özel Hesaplar Karşılığı (Transfer Emirleri, İthalât Teminatları, Diğer/Vadesiz, Vadeli)
- VII Bankalar
- VIII Dış Krediler
- IX Fonlar
- X Mevduat (Resmi, Ticari, Bankalar, Tasarruf, Diğer/Vadesiz, Vadeli)
- XI Döviz Tevdiatı
- XII Ödeme Emirleri
- XIII Muhtelif Alacaklılar
- XIV Zaman Aşımına Uğramış Talep Olunmamış Kıymetler
- XV Diğer Pasifler
- XVI Kâr (Geçen Yıldan Devreden, Bilanço Yılı Kârı)
- T o p l a m
- Nazım Hesaplar (Cirolarımız, Kefaletlerimiz, Kabullerimiz, Diğer)
- Pasif Genel Toplamı

3.2.2.1. Sermaye

Bankanın ortakları tarafından temin edilmiş olan ve itibari değeri gösteren bir hesaptır. Sermaye hesabı ödenmiş olsun veya olmasın ortaklarca taahhüt edilmiş olan ilk kuruluş sermayesi ile, sermaye arttırımına gidilmişse, ilave sermaye toplamını bünyesinde tutar. Ortaklar sermaye taahhütlerinin tamamını ödemişlerse ödenmiş sermayeden söz edilebilir. Ancak bilançoda her halde de sermaye terimi kullanılır. Yani sermaye taahhüdü tamamen yerine getirilmiş olmasa da taahhüt edilen sermaye itibari değeri üzerinden pasifte yer alacaktır. Ödenmeyen kısım ise, aktifte Ödenmemiş Sermaye Hesabı olarak görülecektir(119).

Ancak esas sermayenin pasifte, ödenmemiş kısmının ise aktifte bir varlık kalemi olarak yer aldığı Türk mevduat bankacılığı uygulaması, varlıklar muhasebesinin açıklama ilkesine aykırıdır(120).

Bankaların sermayesi nakit olarak konulmak zorunluluğunu gerektirir.

3.2.2.2. Yedek Akçeler

Bankalar, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 32. maddesine göre, ödenmiş sermayeleri tutarına ulaşınca kadar yıllık safi kârlarından % 5 oranında Muhtemel Zararlar Karşılığı olarak ve TTK 466 ve 467'inci maddeleri ile özel kanunlarına göre ayırdıkları Yedek Akçeleri yıllık bilançolarının genel kurullarınca onaylanmasını izleyen 15 gün içinde Kanuni Karşılık olarak TCMB nezdindeki

(119) ÇÜMLEKÇİ, s.161.

(120) Mustafa AYSAN, Muhasebede Denetleme İlkeleri ve Türkiye'deki Uygulamalar, İstanbul, 1971, s.211.

hazine adına açılmış Yedek Akçeler Hesabına yatırmak zorunda olup, yatırılan meblağın takibi bu hesapta izlenir.

Yedek akçeler, işletmenin ileride doğabilecek zararlarını karşılamak veya daha başka amaçlarla dönem kârlarından kanun, sözleşme ve diğer koşullar gereğince ayrılan ve sermayeye katılmaksızın işletme emrinde bırakılmış bulunan kârları kapsar(121). Kısaca, yedek akçe elde edilen kârın dağıtılmayarak işletme bünyesinde alıkonan kısmıdır. Bankalar aşağıda açıklanan çeşitli nedenlerle elde ettikleri kârın bir bölümünü yedek akçe olarak ayırırlar(122):

1. Bankaların devamlılığını ve gelişmesini sağlamak,
2. Banka, bünyesinde toplamış olduğu mevduatları, istendiğinde geri ödeyebilmek amacıyla ve bu amaçtan hareket ederek alacaklı müşterilerinin haklarını korumak amacıyla yedek akçe ayırırlar.
3. Kanun, ana sözleşme ve diğer yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla bankalar yedek akçe ayırırlar.
4. Bankalar verdikleri kredilerin geri dönmemesi halinde karşılaşılabilecekleri riski azaltmak ve gelecekteki muhtemel zararları karşılamak amacıyla yedek akçe ayırırlar.
5. Bankalar, aktif kıymetlerde muhtemel değer düşüşlerini karşılamak amacıyla yedek akçe ayırırlar.
6. Bankalar, ortaklarına kâr dağıtımında istikrar sağlamak amacıyla yedek akçe ayırırlar.
7. Bankalar kanunundaki kredi verme, mevduat kabul etme ve iştiraklere sermaye tahsisi gibi düzenlemeler

(121) T.C. Başbakanlık DPT, Tekdüzen Genel Hesap Planı ve Açıklamaları, s.112.

(122) AKGÜÇ, Mali Tablolar..., s.162-163.

nedeniyle iş hacmini genişletmek ve düzenleyebilmek amacıyla yedek akçe ayırırlar.

8. Bankalar dönem kârını, muhasebenin temel ilkelerine ve varsayımlarına dayanarak yaptıklarından, dönem kârının hesaplanmasındaki hataları ve öznelliği ortadan kaldırmak, hiç olmazsa azaltmak için kârın tamamının dağıtılmayarak bir bölümünün bünyede bırakılması bankalarca gerekli görülmektedir.

Yedek akçeler kamuya açıklanan bilançoda, kanuni ve ihtiyari yedek akçeler olmak üzere iki hesaptan oluşmaktadır.

1. Kanuni Yedek Akçeler: Muhtemel Zararlar Karşılığı ile Kanuni İhtiyat Akçelerinden oluşmaktadır.

Muhtemel Zararlar Karşılığı: Türkiye'de faaliyette bulunan bütün bankalar, yıllık safi kârlarının % 5'ini ödenmiş sermayeleri tutarına ulaşıncaya kadar, "Muhtemel Zararlar Karşılığı" olarak ayırmak zorundadırlar. Bu karşılıklar ancak zararların mahsubunda kullanılır. Mahsup sonucu ortaya çıkan noksanlık giderilinceye kadar karşılık ayrılmasına devam olunur(Bnk.K.Md.32).

Yedek Akçeler: TTK ile ilgili özel kanunlara göre ayrılan yedek akçeleri kapsar(123).

Her yıl safi kârın yirmide birinin ödenmiş sermayenin beşte birini buluncaya kadar umumi yedek akçe (I. Tertip yedek akçe) olarak ayrılması zorunludur (TTK. Md.466). Yasal haddini bulduktan sonra da bu akçeye aşağıdaki paralar eklenir: Hisse senetlerinin çıkarılmasında, çıkarma giderleri indirildikten sonra, itibari kıymetten

(123) T.C. Başbakanlık DPT, Tekdüzen Genel Hesap Planı ve Açıklamaları, s.112.

fazla olarak elde edilen gelirin itfalara veya yardım ve hayır işlerine sarf edilmeyen kısmı ile iptal edilen hisse senetlerinin bedellerine mahsuben yapılan ödemelerin, bunların yerine çıkarılan senetlerden elde edilen gelir noksanı kapatıldıktan sonra, artan kısmı umumi yedek akçeye eklenir(TTK.Md.466).

Safi kârdan I. tertip yedek akçe ayrıldıktan başka, pay sahipleri için % 5 kâr payı ayrıldıktan sonra, pay sahipleri ile kâra iştirak eden diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış olan kısmın onda biri kanuni yedek akçe (II. tertip yedek akçe) olarak ayrılır. Bankalar, kanuni yedek akçelerini Devlet iç İstikraz tahvillerine yatırmak zorundadırlar(TTK. Md. 462/2-3).

2. İhtiyari Yedek Akçeler (Genel Yedek Akçeler, Olağanüstü Yedek Akçeler): Diğer Anonim Şirketlerde olduğu gibi bankalarda da kanuni ihtiyatlardan başka şirketin ana sözleşmesi gereğince ve Genel Kurul kararı ile net kârdan yedek akçeler ayırabilir(TTK. Md. 467). Bankalar isteyerek ayırdıkları bu yedek akçeleri güvenle saklayabilmek ve verimlendirmek amacıyla sağlam karşılıklı avanslar şeklinde piyasaya plase ederler veya sağlam ve yüksek gelirli hisse senedi ve tahvillere yatırırlar. Bu fonların kullanılmasında kârdan çok likidite faktörüne önem verilir(124).

3.2.2.3. Karşılıklar

Tahsilleri hususunda tereddüt bulunan kanuni takipteki alacakları ve ileride doğabilecek zararları karşılayabilmek için bankaca ayrılan fonları gösterir. Bu fonlar (karşılıklar), ihtiyatlarda olduğu gibi hesap dönemi sonunda elde edilen kârdan ayrılmaz, sene sonunda

(124) ÇÜMLEKÇİ, s.162.

kâr olsun veya olmasın kâr ve zarar hesabının borcundan ayrılır(125).

Formdaki düzenlemenin de bir gereği olarak Şüpheli alacak Karşılıkları aktifte düşülen bir kalem olduğundan burada yer almayacaktır. 3 aylık hesap vaziyetinde, bu hesap yalnızca "Serbest Karşılıklar" olarak açıkça belirtilmiş olmakla birlikte, bunun dışında hangi tür karşılıkların bu hesapta yer alacağı konusunda açıklama bulunmamaktadır. Kamuya açıklanan bilançolardaki karşılıklar, yedek niteliğindeki karşılıklar olmayıp, bu kaleme yer alacak olanlar, ileride doğabilecek ve işletme için tutarı bilinmeyen bir borç niteliğini taşıyan belli bazı zarar tazminat ve garantileri karşılamak üzere ayrılan karşılıklarla, dahili sigorta risklerini karşılamak için hesaben ayrılan meblağlar, belli bir varlık kalemiyle doğrudan doğruya ilgili olmayan ve fakat varlıkların tümü için bir gereksinim niteliğini taşıyan karşılıklardır(126).

3.2.2.4. Tahvillerimiz

Anonim şirketlerin ödünç para bulmak için itibari kıymetleri eşit ve ibareleri aynı olmak üzere çıkardıkları borç senetlerine "Tahvil" denir. Anonim şirketlerin çıkaracakları tahviller esas sermayenin ödenen ve cayılanmış son bilançoya göre mevcudiyeti anlaşılan miktarını aşamaz(TTK. Md. 422). Çıkarılan tahvillerin bedeli tamamen alınmadıkça yeni tahvil çıkarılamaz(TTK. Md. 421). Tahvil çıkarılabilmesi için genel kurulca karar alınması gereklidir(TTK. Md. 423).

Tahvil çıkarılabilmesi için Ticaret Kanununun yukarıdaki hükümlerine ek olarak 1211 sayılı Merkez Bankası

(125) KOCAİMAMOĞLU, s.105.

(126) KARACAN, Bankaların..., s.240.

Kanununun Merkez Bankasına verdiği yetkiye dayanılarak daha başka ek düzenlemelere de uyulması gerekmektedir. Bu yasa, özel sektör tarafından satışa çıkarılacak tahvillerin miktar, faiz ve satış koşullarını saptamaya yönelik kararlar alabilmesi konusunda bankaya yetki vermiştir(127).

Ticaret Kanunu, çıkarılan tahvillerin bilançoda gösterim şekline önem vermiştir. Çıkarılan tahviller, itfa değerleri üzerinden bir tek rakam olarak pasif tablosuna geçirilir.

Bu hesap bazen sadece tahviller başlığı altında da gösterilir. Mevduattan elde edilen kaynaklar vade bakımından çoğu zaman kısa veya vadesiz olduklarından, bankanın uzun vadeli yatırım veya kredi gereksinimini karşılamaz. Bu bakımdan bankalar, bu plasmanlarını karşılamak amacıyla tahvil ihraç ederler. Tahviller bankanın borcunu gösterir, yani pasif kıymettir(128).

Tahvil sahibi, banka ister kâr etsin ister zarar etsin daima faiz geliri alır.

Çıkarılan tahvillerin çeşitli özellikleri ve bilançodaki gösteriliş biçimi bilanço analizi açısından önem taşır. Söz konusu tahvillerin analiz açısından önem taşıyan özelliklerini şu şekilde özetlemek olanaklıdır.

Tahviller ödeme planlarına göre farklılıklar gösterebilir. Ödeme planlarının farklılığı işletmenin kısa süreli borcunu etkileyecektir. Ödeme planlarında pek ayrıntılı farklılıklar bir tarafa, temelde üç türün söz konusu olduğu söylenebilir(129):

(127) GÖNENLİ, Finansal Tablolar..., s.101.

(128) ÇÖMLEKÇİ, s.163.

(129) GÖNENLİ, Finansal Tablolar..., s.101.

1. Taksitler Halinde Geri Ödenecek Tahviller,
2. Bir Defada Geri Ödenecek Tahviller,
3. İstendiği An Geri Ödenecek Tahviller.

3.2.2.5. T.C. Merkez Bankası

Türk Bankacılık Sisteminde Merkez Bankası yasaların kendisine tanıdığı olanaklar içinde bankaları finansal yönden desteklemekte ve kredileri yönlendirmek amacıyla da bu kuruluşlara çeşitli şekillerde kredi vermektedir(130).

Bu finansman yöntemlerinden birisi belli özellikler taşıyan senetleri reeskonta kabul etmektir(131).

Diğer kredileme yöntemi ise avans işlemleridir. Merkez Bankası reeskonta kabul ettiği senetler karşılığında avans da verebilmektedir(132).

Ülkemizde bankalar Merkez Bankasından ancak şu koşullarla reeskont ve avans yoluyla borç alabilirler(133):

1. En az üç imzayı taşıyan ve vadelerine 120 gün kalmış, bulunan ve bir banka tarafından verilecek ticari senetler.

2. Bir banka tarafından verilmek üzere vadelerine 9 ay kalmış sanayi ve madencilik sahasında çalışan kimse-lerle küçük esnaf ve sanatkârlara ait senetler,

3. Vadesine 9 ay kalmış tarımsal senetler,

4. Vadelerinin bitimine üç ay kalmış hazine bonoları.

(130) KARACAN, Bankaların..., s.245.

(131) KARACAN, Bankaların..., s.245.

(132) KARACAN, Bankaların..., s.246.

(133) GÜRBÜZ, s.78-79.

Bankalara kendi ihraç ettikleri tahviller karşılığında avans verilmez. Gayrimenkul alım satımı ile ilgili senet ve vesikalar reeskonta kabul edilmemekte ve avans verilmemektedir. Diğer yandan pay senedi mukabilinde de avans verilmemektedir. Altın karşılığında avans verilmesi ise olanaklıdır(134).

3.2.2.6. Özel Hesaplar Karşılığı

Özel hesaplar karşılığı bilanço kalemi iki tür alt ayırım ile kamuya açıklanmaktadır. Birinci alt ayırım şöyledir:

- Transfer Emirleri,
- İthalat Teminatları,
- Diğer.

İlk iki hesap, bankaların çeşitli kararname, karar ve tebliğler uyarınca Merkez Bankasına yatırdıkları transfer emirleri ithalat teminatları gibi paraların karşılıklarının izlenmesine özgüdür. Diğer alt ayırım ise ileride ortaya çıkacak gereksinimleri karşılamak amacıyla konulmuştur. Bilançoda bu hesaba ilişkin ikinci ayırım, vadeli ve vadesiz ayırımdır. Bu açıdan vade tanımı yapılmadığından ayırım uygulamada sağlıklı sonuçların elde edilmesine olanak vermemektedir(135).

3.2.2.7. Bankalar

Bankalar pasif hesabı bütünüyle aktif bankalar hesabı ile aynı ayırımda düzenlenmiştir. Bilançoda hesabın yalnızca "vadeli-vadesiz" ayırımı verilmiş iken, üç aylık hesap vaziyetinde bu ayırıma ek olarak aşağıdaki ayırım yapılmıştır(136).

(134) KARACAN, Bankaların..., s.246.

(135) KARACAN, Bankaların..., s.251.

(136) KARACAN, Bankaların..., s.251.

1. Yurtiçi Bankalar
 - 1.1. Türk Parası
 - 1.2. Yabancı Para
2. Yurtdışı Bankalar
 - 2.1. Türk Parası
 - 2.2. Yabancı Para
3. Merkez ve Şubelerin Nezdimizdeki Alacakları
 - 3.1. Türk Parası
 - 3.2. Yabancı Para
4. Döviz Röportları
 - 4.1. T.C. Merkez Bankası
 - 4.2. Yurtiçi Bankalar
 - 4.3. Yurtdışı Bankalar

3.2.2.8. Dış Krediler

Bu hesap bankaların uluslararası finansman kuruluşlarından uluslararası para piyasalarından veya benzeri kaynaklardan elde edecekleri kredilerin izlenmesinde kullanılmaktadır. Hesap gerek kamuya açıklanan bilançolarda gerekse üç aylık hesap vaziyetinde vadeli ve vadesiz ayırımı ile yer alacaktır(137).

Dış krediler esas itibariyle yabancı para üzerinden işlem görürler ve yıl sonu bilançosunda evalüe edilerek Türk Parası üzerinden gösterilirler(138).

3.2.2.9. Fonlar

Bu hesap, bankalara bütçeden bakanlıklarından ve diğer kamu kaynaklarından yasal veya idari kararlarla tahsis edilen fonlar için kullanılmaktadır. Bu hesap,

(137) KARACAN, Bankaların..., s.253.

(138) KARACAN, Bankaların..., s.254.

T. Emlak Kredi Bankası, Denizcilik Bankası, T. Halk Bankası, gibi kamu bankalarının yararlanacağı bir hesap görünümündedir(139).

3.2.2.10. Mevduat

Mevduat, banka işletmelerine yasalarla tanınan bir yetki olup, tasarruf ve sermaye sahiplerinden ilk taleplerinde veya vade sonunda iade edilmek üzere toplanan paralardır. Mevduat, Ticaret Bankalarının ana fon kaynağıdır. Başka bir deyimle bankaların dış kaynaklarının büyük bir kısmı mevduattan oluşur(140). Gerçek ve tüzel kişilerin bankaya vadeli veya vadesiz olarak yatırdıkları paralar mevduat hesabı adı altında gösterilir(141).

7129 sayılı Bankalar Kanunu mevduat çeşitleri ile ilgili olarak şu anlatımı içerir:

Bankalar hesaplarında resmi mevduatla ticari mevduatı, bankalar mevduatını ve tasarruf mevduatını bir diğerinden ayırmaya ve bunları vadeli vadesiz olarak bir ayırıma tabi tutmaya zorunludur(7129 s.Bnk.Kn.Md.26).

Ancak bu konuda 70 sayılı KHK önemli bir değişiklik getirmiştir. Buna göre: Bankalar, tasarruf mevduatını diğer mevduat hesaplarından ayırmak ve mevduat hesaplarını T.C. Merkez Bankasıyla belirlenecek vade ve türlerine göre ayırmak zorundadırlar(70 s.KHK. Md. 34/1).

Mevduatın türlerine göre ayırım:

1. Resmi Mevduat: Bankalar Kanununa göre, genel ve katma bütçeli daire ve müesseselere, mahalli idarelere,

(139) KARACAN, Bankaların..., s:254.

(140) EYÜPGİLLER, s.70.

(141) ÇÖMLEKÇİ, s.164.

kanunla kurulmuş döner sermayeli kuruluşlara, mahkemelere, iera ve iflas dairelerine, tereke hakimliklerine ve kanunla kurulmuş sosyal sigorta müesseselerine ait mevduata "resmi mevduat" denir(142).

T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre, "Hazine ve katma bütçeli dairelerle, özel idare ve belediyelere ait paraların, kurulu olduğu yerde T.C. Merkez Bankasına, kurulu bulunmadığı yerlerde de muhabirlerine yatırılması" zorunludur(1211 s.Kn.Md.41). Bu nedenle de resmi mevduat, daha çok T.C. Merkez Bankası'nın yararlandığı bir mevduat türü olmaktadır(143).

2. Ticari Mevduat: Her nevi ortaklıklara, tüccarların ticarethanelerine ve firmalarına, cemiyet, kooperatif ve birliklerin ticari işletmelerine, iktisadi devlet teşekkülü halindeki işletmelerle devlet veya mahalli idarelerin koydukları sermaye ile kurulmuş şirketlere ve bunlara bağlı teşebbüs ve müesseselere ait mevduat "Ticari Mevduat" tır(144).

3. Bankalar Mevduatı: Bankaların kendi aralarında yaptıkları mevduata "Bankalar Mevduatı" denir. Bankalar mevduatı adı altında ayrı bir mevduat hesabı açılmasının nedeni, bankalar arasındaki mevduat hareketlerini diğer gerçek mevduattan ayırabilmek ve bankaların disponibilitate (145) ve seyyaliyet(146) durumlarını kolayca inceleyebilmektedir(147).

(142) KOCAİMAMOĞLU, s.444.

(143) Üztin AKGÜÇ, "1982 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler", s.69.

(144) KOCAİMAMOĞLU, s.444-445.

(145) Disponibilitate: Her an kullanılabilir hazır paralar veya yedek paralar demektir. Bkz. KOCAİMAMOĞLU, s.167.

(146) Seyyaliyet: Borcun ödenme kabiliyeti demektir. Bankaca açılmış olan kredilerin vadeli ise vadelerinde, vadesiz ise belirli dönemlerde tasfiye edilmeleri ve cari hesapların akıcı olarak işlemleri hali seyyaliyettir. Bkz. KOCAİMAMOĞLU, s.593.

(147) KOCAİMAMOĞLU, s.445.

4. Tasarruf Mevduatı: Gerçek kişilerce bu isimle yatırılan paralarla, dernek, birlik, sendika ve yasalarla kurulmuş tasarruf sandıklarına, memur ve müstahdemlerin kendi aralarında kurmuş oldukları sosyal yardım sandıklarına ait paralardan oluşan mevduattır(148). Ancak 70 sayılı KHK tasarruf mevduatının tanımını değiştirmektedir. Buna göre: Tasarruf mevduatı, gerçek kişiler tarafından bu isim altında açtırılan ve ticari işlemlere konu olmayan mevduattır. Vadesiz tasarruf mevduatı hesapları üzerine münhasıran çek keşide edilmesi ticari işlem sayılmaz (70 sayılı KHK. Md.34/2).

5. Diğer Mevduat: Resmi mevduat, ticari mevduat, bankalar mevduatı ve tasarruf mevduatı dışında kalan her türlü mevduat diğer mevduattır.

Mevduatın vadelerine göre ayırımı şu şekildedir:

Yatırıldığı anda, bir mukavelename veya taahhütname ile hangi tarihte çekileceği tesbit edilmiş mevduata vadeli mevduat denir. Hiçbir vade taşımayan veya arzu edildiği anda çekilmek üzere yatırılan mevduata da vadesiz mevduat denir(149).

3.2.2.11. Döviz Tevdiatı

Döviz tevdiat hesapları, bankaların döviz cinsinden açabilecekleri hesaplardan birisidir. Döviz tevdiat hesabı çeşitli şekillerde açılabilmektedir(150).

1. Faizsiz Döviz Tevdiat Hesapları
2. Faizli Döviz Tevdiat Hesapları
3. Türk Lirasına Çevrilebilir Döviz Tevdiat Hesapları

(148) EYÜPGİLLER, s.72.

(149) EYÜPGİLLER, s.70.

(150) KARACAN, Bankaların..., s.269.

3.2.2.12. Üdeme Emirleri

Üdeme Emirleri hesabı, bankanın müşterileri adına gelmiş ve henüz ödenmemiş havale emirleriyle keşide edilen çek bedelleri tutarını gösterir. Bunlar bankanın borçlarını gösterir ve bu nedenle bu hesap daima alacak kalanı verir(151).

Üdeme emirleri bilanço kaleminin üç aylık hesap vaziyetinde üç tali hesabı vardır(152):

1. Ödenecek Çekler,
2. Ödenecek Havaleler,
3. Diğer Bankalara Verilen Provizyonlar.

3.2.2.13. Muhtelif Alacaklılar

Bu hesap ocak ayı içinde Maliye'ye ödenecek Banka ve Sigorta Muameleleri Vergileri ile Gelir Vergilerinin ve bazı geçici hesapların alacak kalanlarını gösterir(153).

Bu bilanço kalemi aşağıdaki üç aylık hesap vaziyeti tali hesaplarından oluşmaktadır(154):

1. Tahakkuk etmiş vergi, resim, harçlar ve primler,
2. Alınan nakdi teminatlar (Teminat, kefalet ve akreditif karşılığı),
3. Sigorta hesapları,
4. Ödenecek kâr payları,
5. Tahsil olunan senet bedelleri,
6. Diğer muhtelif alacaklar.

(151) ÇÖMLEKÇİ, s.165.

(152) KARACAN, Bankaların..., s.270.

(153) ÇÖMLEKÇİ, s.165.

(154) KARACAN, Bankaların..., s.272.

3.2.2.14. Zamanlaşımına Uğramış Talep Olunmamış Kıymetler

Bu hesap, bankanın tedavülde bulunan tahvillerinin vadesi gelmiş kupon bedelleri ile itfa tutarları ve ortaklarınca geçen seneler temettülerinden henüz alınmamış olan miktarları göstermektedir(155).

Bu bilanço kaleminin üç aylık hesap vaziyetindeki tali hesapları şunlardır(156):

1. Temettüler,
2. Tahvil kuponları,
3. Bedele dönüşmüş hisse senetleri,
4. Bedele dönüşmüş tahvillerimiz,
5. Zamanlaşımına uğramış mevduat emanet ve diğer alacaklar.

3.2.2.15. Diğer Pasifler

Bu hesap, gerekli işlemleri tamamlandıktan sonra esas hesaplarına geçirilecek muvakkat alacaklı hesaplarda kayıtlı tahvilat ile kâr-zarar reeskontlarını gösterir(157).

Diğer pasifler üç aylık hesap vaziyetinde yer alan iki hesaptan oluşmaktadır. Bu hesaplar şunlardır(158):

1. Üdenmesi gecikmiş borçlar,
2. Geçici ve aracı hesaplar.

İyi bir bölümlene yapılmaması nedeniyle bankalarımızın mali tablolarında "Diğer Pasifler" kalemi oldukça kabarık rakamlara sahiptir.

(155) ÇÖMLEKÇİ, s.166.

(156) KARACAN, Bankaların..., s.278.

(157) ÇÖMLEKÇİ, s.166.

(158) KARACAN, Bankaların..., s.284.

3.2.2.16. Kâr

Bu hesap bankanın bilanço yılı faaliyetleri sonucunda elde etmiş olduğu net kârı gösterir(159).

Kâr kalemi bilançoda iki tali kalem halinde kamuya açıklanmaktadır.

1. Geçen yıldan devreden kâr,
2. Bilanço yılı kârı.

Ancak geçen yıldan devreden kâr rakamı genellikle kullanılmamaktadır. Çünkü bir önceki yılın kârı şu veya bu şekilde ilgili hesaplara (Yedek Akçeler, Temettüleri, Vergiler gibi) dağıtılmaktadır(160).

Ülkemizde bankaların yayınlanan mali tablolarında dönem kârı, vergi ve dividant gibi dağıtılacak veya ihtiyatlara eklenecek kısmı ile işletmede kalacak kısım birbirinden ayrılmadan toplam halinde gösterilmektedir. Oysa yıl kârının vergi ve dividant gibi kısımlarının işletmeden tamamen çıkarılması, ihtiyatlara alınan kısımların da ayrı hesaplara akterılması gerekir(161). Ancak, ülkemizde kârın elde edildiği takvim yılından sonraki dönemde gelir ve kurumlar vergisinin ödenmekte olması ve büyük anonim şirketlerde dahi kâr dağıtımının yıl sonlarını izleyen üç ay içinde kararlaştırılması, yıl sonu bilançolarında, borç unsurlarını da içine alan böyle bir kalemin doğmasına neden olmaktadır. Bu sistem muhasebede borçların ve sermaye unsurlarının gerçek tutarlarıyla gösterilmesine olanak vermemektedir(162).

(159) ÇÖMLEKÇİ, s.166.

(160) KARACAN, Bankaların..., s.284.

(161) AYSAN, Finansal..., s.171.

(162) KOCAİMAMOĞLU, s.105.

Oysa, bilançoda gösterilebilecek olan kâr miktarı, işletmede adeta fazladan bir ihtiyat gibi bırakılacak ve belirli bir süre dağıtılmayacak olan kâr kısımlarıdır. Bu nedenle yıl sonu itibariyle çıkarılacak bilançolarda, o yıl için belirlenen kâr rakamının tahmini olarak Kurumlar Vergisi ve Dividant halinde bankadan çıkacak kısımları belirlenmeli ve bilançoda gösterilecek kısımdan düşülerek borç hesaplarına aktarılmalıdır(163).

3.3. TİP KAR-ZARAR CETVELİ

Kâr ve zarar cetveli, faaliyetlerin olumlu veya olumsuz sonucunu belirtecek ve aydınlatacak bir şekilde düzenlenmiş gelir ve bu gelire uygulanabilecek olan maliyet bilgilerinden ibarettir(164).

Bankaların kamuya açıklanan kâr ve zarar cetveli hesap formunda düzenlenmiş olup sol sütunda geniş anlamda gider-zarar unsurlarını içeren borç ve sağ sütunda dönem gelirlerini ve kârlarını gösteren alacak taraflarından oluşmaktadır(165).

3.4. TİP KAR-ZARAR CETVELİNİN BÖLÜMLERİ VE İÇERİĞİ

Bankaların halen kamuya açıklamakta oldukları kâr-zarar cetvelinin örneği aşağıdaki gibidir(166):

(163) AYSAN, Finansal..., s.171.

(164) KARACAN, Bankaların..., s.296.

(165) KARACAN, Bankaların..., s.296.

(166) YÜCEL, s.15.

7129 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 51. Maddesine Göre
Düzenlenmiş Kâr-Zarar Cetveli

KAR-ZARAR

GİDER VE ZARAR UNSURLARI

GELİR VE KÂR UNSURLARI

I Personel Giderleri (Aylık ve Ücretler, Kıdem Tazminatları ve Emekli İkramiyeleri, Diğer)	I Alınan Faiz (Kredilerden, Bankalardan, Mevduat Karşılıklarından, Kanuni Yedek Karşılığı Kıymet- lerden, Menkul Değerler Cüzdanı, Diğer)
II Vergi ve Harçlar	
III Diğer İşletme Giderleri	II Alınan Ücret ve Komis- yonlar (Kredi işleme- lerinden, Bankacılık işlemlerinden)
IV Verilen Faizler (Mevdu- ata "Resmi, Ticari, Ban- kalar, Tasarruf", TCMB, Tahvillerimiz, İştirak- lerimiz ve Kuruluşla- rımız, Diğer)	III Kambyo Kârları
V Verilen Komisyonlar	IV Kuruluşlarımızdan Alınan Kâr Payı
VI Kambyo Zararları	V İştiraklerimizden Alınan Kâr Payı
VII Amortismanlar (Menkuller, Gayrimenkuller, Diğer)	VI Muhtelif Gelir ve Kârlar
VIII Karşılıklar (Şüpheli Alacaklar, Diğer)	VII Zarar
IX Kuruluşlarımız Zarar Payı	
X Muhtelif Gider ve Zararlar	
T o p l a m	T o p l a m

Not: 1985 yılı sonuna kadar yürürlükte kalmıştır.

3.4.1. Gider-Zarar Unsurları

3.4.1.1. Personel Giderleri

Kamuya açıklanan kâr ve zarar hesabındaki personel giderlerinin üç tali hesabı bulunmaktadır(167):

1. Aylık ve ücretler,
2. Kıdem tazminatları ve emekli ikramiyeleri,
3. Diğer personel giderleri.

Personel giderleri genel olarak işletmede çalışan bütün personele ödenen maaş, ikramiye, tahsisat, sosyal yardım gibi harcamalardan oluşur(168).

3.4.1.2. Vergi ve Harçlar

Bankalar işletmecilik uğraşılari sırasında bazı vergileri mükellef olarak, bazılarını da sorumlu olarak ödemekle yükümlüdürler. Bankalar faaliyetlerini yürütürken net kâr üzerinden alınan Kurumlar Vergisi dışında çeşitli vergi ve harç öderler. Başlıcaları, Gider Vergisi (Banka ve Sigorta Muamele Vergisi), Damga Vergisi, Emlak Vergileri, çeşitli harç ve resimler, tabela, ilan resimleri, mesleki kurumlara ödenen kayıt ücretleri ve aidatlar, vergi cezaları vs.dir(169).

Bu hesabın içeriği konusunda bir yeknesaklık bulunmamaktadır.

(167) KARACAN, Bankaların..., s.297.

(168) KARACAN, Bankaların..., s.297.

(169) GÜRBÜZ, s.112.

3.4.1.3. Diğer İşletme Giderleri

Bu hesapta yer alan giderler esas itibariyle ilgili bankanın "genel idare giderleri", "yönetim giderleri" gibi çeşitli adlarla isimlendirilebilecek olan ve muhasebe uygulamasında işletmenin bütününe ilgilendiren yönetim hizmetlerine ilişkin giderleri kapsamaktadır. Uygulamada genel işletme giderleri ile diğer gider kalemleri arasında yeknesak olmayan geçişmeler vardır(170). Örneğin yönetim kurulu üyeleri ile murakıpların huzur hakları bazı bankalarda personel giderlerinde, bazılarında ise bu hesapta gösterilir.

3.4.1.4. Verilen Faizler

Verilen faizler bankanın yabancı kaynaklarına ödedikleri faiz giderlerinin yer aldığı bir hesaptır. Bu gider türü banka işletmelerinde personel giderleri ile birlikte en önemli maliyet ve gider türünü oluşturmaktadır. Bu kâr ve zarar hesabı aşağıdaki ayrıntı ile kamuya açıklanmaktadır(171).

1. Mevduata
 - 1.1. Resmi Mevduata
 - 1.2. Ticari Mevduata
 - 1.3. Bankalar Mevduatına
 - 1.4. Tasarruf Mevduatına
 - 1.5. Diğer Mevduata
2. T.C. Merkez Bankasına
3. Tahvillerimize
4. İştirak ve Kuruluşlarımıza
5. Verilen Diğer Faizler

(170) KARACAN, Bankaların..., s.301-302.

(171) KARACAN, Bankaların..., s.303.

3.4.1.5. Verilen Komisyonlar

Bu hesapta yer alan gider türlerine örnek olarak şunları verebiliriz(172):

- Banka lehine diğer bankalar tarafından düzenlenen teminat mektupları komisyonları,

- Bankanın diğer bankalar aracılığı ile yaptığı havale işlemleri için bu bankalara ödenen komisyonlar,

- Kullanma hakkı verilerek bankaya serbest depo olarak tevdi edilen pay senedi ve tahvillere ödenen komisyonlar,

- Bankanın menkul ve gayrimenkul varlıklarının sigortalanması ile ve diğer sigorta işlemleri nedeni ile ödenen primler,

- Dış muhabirlere ödenen ve yurtiçinde herhangi bir kimseye yansıtılamayan kambiyo işlemleri nedeni ile ödenen komisyonlar.

3.4.1.6. Kambiyo Zararları

Döviz ve efektif alım-satımı ile evalüasyonlarından doğan zararlar bu hesapta yer almaktadır. Kambiyo zararları ülkemiz bankacılığında döviz pozisyonu uygulamasından sonra önemini arttıran bir mali tablo kalemi olmuştur(173).

3.4.1.7. Amortismanlar

Bir işletmenin sahip olduğu çeşitli varlıklar (taşınır, taşınmaz mallar) fiziki yıpranma, eskime, kullanılma ya da teknolojik yaşlanma nedenleriyle değer

(172) KARACAN, Bankaların..., s.306.

(173) KARACAN, Bankaların..., s.306-307.

kaybına uğrarlar. Sözkonusu varlıkların maliyet bedelleri ile ilişkili bazı teknik yöntemlerle hesaplanan "değer kayıplarına" amortisman denir(174).

Kamuya açıklanan kâr ve zarar hesabındaki amortismanlar hesabının dört tali hesabı bulunmaktadır.

1. Menkuller
2. Gayrimenkuller
3. Özel Maliyet Bedelleri
4. İlk Tesis Giderleri

Ülkemizde taşınabilir ve taşınmaz sabit varlıklar, Maliye Bakanlığınca belirlenen amortisman oranları üzerinden amortismana tabi tutulur. İlk tesis giderleri ile Özel maliyet giderleri beş yıl içinde eşit taksitlerle yok edilir(175).

3.4.1.8. Karşılıklar

İşletme faaliyetlerinin devam ettiği sırada, herhangi bir varlık unsurunda oluşan değer azalışının ya da olası bir gider veya zararın oluşturacağı yükün giderilmesi amacıyla konusu belli ve gerçekleşmesi olanaklı riskler için alınan önlemler muhasebe tekniğinde "karşılık" ayırmanın konusunu oluşturur.

Bilanço kalemleri içerisinde yer alan "karşılıklar" ile kâr-zarar cerveli kalemleri arasında yer alan "karşılıklar" hesabı aynı adı taşımalarına rağmen, kapsam açısından birbirinden farklıdırlar. Aynı hesap isimlerini taşıyan bu iki kalemin ayrı ayrı hesap isimleri adı altında belirtilmesi, doğabilecek hataların ve karışıklıkların önlenmesini sağlayacak ve analiz için elverişli bir ortam yaratacaktır.

(174) KOCAİMAMOĞLU, s.37.

(175) KARACAN, Bankaların..., s.308.

Bu hesabın iki tali kalemi vardır, bunlar:

1. Şüpheli Alacaklar Karşılığı
2. Diğer

Banka işletmeleri kredi vermeleri sonucu doğan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayırırlar. Ülkemizde şüpheli alacak ayırma koşulları Vergi Usul Kanununda belirtilmiştir. Bu koşullara uygun olarak ayrılan kısımlar kadar bir tutar gider yazılır(176).

Diğer türden karşılıklara ise, ihtilaflı vergiler karşılığı, dahili sigorta fonu karşılıkları, kıymetten düşme karşılıkları, kıdem tazminatı karşılığı gibi, alacaklar dışındaki her şey için ayrılan karşılıklar girer(177).

3.4.1.9. Kuruluşlarımız Zarar Payı

Bankaya bağlı olan ve sermayesinin tamamının bankaca tahsis edildiği kuruluşlar, o faaliyet yılında zarar ederlerse bu kuruluşların sermayesinde bir azalmayı ifade eder ve kâr zarar hesabındaki "kuruluşlarımız zarar payı" hesabına geçirilir(178).

3.4.1.10. Muhtelif Giderler ve Zararlar

Muhtelif giderler ve zararlar kalemi diğer gider kalemlerine girmeyen gider ve zararların yer aldığı bir kalem niteliğindedir. Bu hesapta yer alan gider türleri şunlardır(179):

1. Aktifteki Kıymet Düşüşleri
2. Seçen Faaliyet Yıllarına Ait Giderler

(176) GÜRBÜZ, s.112.

(177) KARACAN, Bankaların..., s.310.

(178) KARACAN, Bankaların..., s.311.

(179) KARACAN, Bankaların..., s.311-313.

3. Gayrimenkul Alım Satım Zararı
4. Menkuller Alım Satım Zararı
5. Menkul Kıymet Alım Satım Zararı
6. Değersiz Alacaklar
7. Geçen Yıldan Devreden Zarar
8. Diğer Gider ve Zararlar.

3.4.1.11. Kâr

Bilançoda, bilanço yılı kârı adı altında yer alan rakam dönemin geliri ile gideri arasındaki olumlu farktır.

TTK'na göre, safi kazanç, yıllık bilançoya göre hesap ve tesbit olunur(TTK. Md. 457). Safi kâr Ticaret Kanunu'nun değerlendirme ile ilgili hükümlerine uyulmak koşuluyla varlıkların dönem başı ile karşılaştırıldığında borçlar ve özsermaye fazlalığı olarak kabul edilebilir. Kısaca safi kâr dönem başı ve dönem sonu özsermayeler arasındaki olumlu farktır. Bu şekilde belirlenen kâr üzerinden yedek akçeler ayrılacak ve ilgililere genel kurul tarafından dağıtımı kararlaştırılacaktır(180).

TTK Md. 458, Kanuni Genel Yedek Akçenin safi kârdan ayrılacağını belirtmiş olmakla beraber, safi kârın bir tanımını yapmamış olması, yorum ve uygulamada iki ayrı görüşün ortaya atılmasına yol açmaktadır(181).

1. Safi kâr, şirketin bir hesap döneminde elde etmiş olduğu kârdan, ödenmesi gereken vergi yükümlülükleri çıktıktan sonra kalan ve pay.. sahiplerine dağıtılabılır hale gelen net kârdır.

(180) KARACAN, Bankaların..., s.314.

(181) AKGÜÇ, Mali Tablolar..., s.166.

2. Safi kâr, bu kâr üzerinden ödenmesi zorunlu vergiler düşülmeden önceki kârdır. Safi kâr deyiminin vergisi düşülmüş bilanço kârı olarak anlaşılması daha çok vergi kanunları uygulamasına dayanmaktadır.

3.4.2. Gelir, Kâr Unsurları

3.4.2.1. Alınan Faizler

Bankaların başlıca gelir kaynağı borç verdikleri paralardan aldıkları faizlerdir.

Bu gelir kalemi aşağıdaki tali hesapları ile kamuya açıklanmaktadır(182):

1. Kredilerden,
2. Bankalardan,
3. Mevduat Karşılıklarından,
4. Kanuni Yedekler Karşılığı Kıymetlerden,
5. Menkul Değerler Cüzdanından,
6. Diğer faizler.

3.4.2.2. Alınan Ücretler ve Komisyonlar

Bankalar yapmış oldukları ticari hizmet ve işlemler karşılığında müşterilerinden ücret ve komisyon alırlar. bu hesap iki tali hesap halinde kamuya açıklanmaktadır:

1. Kredi işlemleriyle ilgili Olarak Alınanlar,
2. Bankacılık Hizmetleriyle ilgili Olarak Alınanlar.

Kredi işlemleriyle ilgili olarak alınan ücret ve komisyonlar 7/5825 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında yer alan "Ödünç para verme işleriyle ilgili olarak" alınacak komisyon ve ücretlerdir. Bankacılık hizmetleriyle

ilgili olarak alınacak ücret ve komisyonlar da 7/5825 sayılı kararda yer alan "Ödünç para verme işleriyle ilgili olarak" alınacak ücret ve komisyonlardır. Bu ücret ve komisyonlar herhangi bir kredi işlemine bağlı olarak alınan ücret ve komisyonlar olmayıp başlı başına bir hizmete bağlıdır(183).

3.4.2.3. Kambyo Kârları

Kambyo kârları sabit kur üzerinden işlem gören kambyo hesaplarıyla ilgili olarak yıl sonunda yapılan evalüasyon sonucu saptanan efektif ve döviz alım-satım ve evalüasyon kârlarından oluşur. İthalat ve ihracat işlemleri sonucu oluşan döviz alış-satış kur farkları, arbitraj işlemlerinden elde edilen kâr, bankaların yurt dışındaki bankalar nezdindeki döviz pozisyon hesaplarındaki mevcutların yıl sonlarında değerlendirilmesinden elde edilen kârlar kambyo kârlarının başlıcalarıdır(184).

3.4.2.4. Kuruluşlarımızdan Alınan Kâr Payı

Bankaya bağlı olan kuruluşların kâr etmesi özsermayelerinin çoğalması sonucunu doğurur. Bu hesap, kuruluşların safi dönem kârından yedekler ayrıldıktan sonra kalan kısmın teşekkül merkezince kaydedildiği hesaptır(185).

3.4.2.5. İştiraklerimizden Alınan Kâr Payı

Bankanın iştirakler portföyüne dahil pay senedi ve sermaye hisseleri karşılığında, bu kuruluşların faaliyetleri sonucunda elde ettikleri kârdan sermaye payı olarak sağlanan dividantlar bu hesapta yer alır. İştirak

(183) KARACAN, Bankaların..., s.319-320.

(184) KARACAN, Bankaların..., s.322.

(185) KARACAN, Bankaların..., s.322.

edilen işletmenin zarar etmesi halinde ise uygulamada kabul edilen yöntem nedeniyle herhangi bir muhasebe kaydı yapılmamaktadır(186).

3.4.2.6. Muhtelif Gelirler ve Kârlar

Muhtelif gelirler ve kârlar kaleminde, kâr ve zarar hesabının diğer beş kaleminde tasnif edilmeyen gelir ve kâr unsurları yer alır. Bu hesapta yer alan çeşitli unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir(187):

1. Aktiftteki Kıymet Artışları
2. Geçen Faaliyet Yıllarına Ait Gelirler
3. Gayrimenkul Alım-Satım Kârı
4. Menkuller Alım-Satım Kârı
5. Menkul Kıymet Alım-Satım Kârı
6. Geçen Yıldan Devreden Kâr
7. Konusu Kalmayan Karşılıklar ve Karşılıklar Hesabından İadeler
8. Diğer Gelir ve Kârlar

3.4.2.7. Zarar

Kâr ve Zarar hesabında yer alan zarar kalemi, dönemin gelirleri ile giderleri arasında ortaya çıkan olumsuz farktır(188).

4. YAYINLANAN BİLANÇOLARLA İLGİLİ EKSİKLİKLER

Bir işletmenin sahip olduğu varlıklar ile bu varlıkların temin edildiği kaynakların bir özeti bilanço aracılığı ile ilgili kişi ve gruplara aktarılır.

(186) KARACAN, Bankaların..., s.323.

(187) KARACAN, Bankaların..., s.324-326.

(188) KARACAN, Bankaların..., s.326.

Böylece bilanço, işletmelerden kamuoyuna bilgi aktarılmasında önemli bir işleve sahip olmaktadır(189).

Bilançolar genellikle iki şekilde düzenlenebilir(190):

1. Hesap Şekli
2. Rapor Şekli

Bilanço hesap şeklinde düzenlendiği takdirde genellikle işletmenin varlıkları (aktif) sol tarafta, borçları ve özsermayesi (pasif) sağ tarafta birbirlerine koşt olarak sıralanır. Bu düzenleme, işletmenin döner varlıkları ile kısa süreli borçları, sabit varlıkları ile uzun süreli borçları ve öz sermayesi arasında kolayca karşılaştırılma yapılmasını sağlar.

Rapor şeklinde düzenlenen bilançolarda, aktif ve pasif alt alta sıralanır. Rapor şeklinde düzenlenen bilançolar, özellikle, çeşitli dönemlere ait bilançolar arasında yapılacak karşılaştırmaları kolaylaştırır.

Ülkemizde uygulamada genellikle bilançolar, hesap şekline göre düzenlenmektedir(191).

Bilançonun kendisinden beklenen yararı sağlayabilmesi, belirli bir biçimsel yapıya kavuşturulmasına bağlıdır.

Bilançoda, aktif hesaplar likidite sırasına göre yer almalıdır. Böylece aktif anlamlı bir yapıya kavuşturulmuş olur.

Bilançonun pasifi de aynı şekilde biçimsel bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu sıralama özkaynaklardan

(189) Nalan AKDOĞAN-Nejat TENKER, Finansal Tablolar ve Analizi, Savaş Yayınları, Ankara 1985, s.28.

(190) AKGÜÇ, Mali Tablolar..., s.19.

(191) AKGÜÇ, Mali Tablolar..., s.19-20.

borçlara veya borçlardan özkaynaklara doğru bir sıralama şeklinde olabilir.

Aktif ve pasifi bu şekilde oluşturduktan sonra, ikinci aşamada hem aktifi hem de pasifi, kendi içinde de bölümlendirmek gerekir. Aktif ve pasif tabloları bu amaca uygun şekilde bölümlendirilen bir bilanço hem mali analiz için uygun bir nitelik taşıyacaktır, hem de anlamlı bir hale kavuşacaktır(192).

Aktifler, bir işletmenin sahip olduğu ekonomik değerlerin mali tutarını ve oluşumunu gösterir. Aktifi oluşturan kalemlerin bölümlendirilmesi daha ziyade paraya çevrilebilme kolaylığı hedef alınarak yapılır(193). Genel olarak aktiflere ait bölümlendirme şekli aşağıdaki gibi düzenlenmektedir:

- Döner Aktifler
- Sabit Aktifler
- Gayri Maddi Sabit Aktifler
- Yatırımlar
- Diğer Aktifler

Bilançonun pasifi, işletmenin varlıklarının hangi kaynaklardan finanse edildiğini gösterir. Başka bir deyişle, işletmenin tüm kaynaklarının bilançolarda gösterildiği bölüm, pasif terimi ile ifade edilmektedir(194).

İşletmenin faaliyetlerini gerçekleştirmek için sağladığı mali olanakları pasifte, şu dört bölümde inceleyebiliriz:

(192) AKDOĞAN-TENKER, s.33.

(193) ÇÖMLEKÇİ-BEKTÜRE, s.10.

(194) AKGÜÇ, Mali Tablolar..., s.26.

- Döner Borçlar
- Uzun Vadeli Borçlar
- Üzsermaye
- Diğer Pasifler

Yayınlanan bilançolar, şekil ve içerik açısından öyle bir şekilde düzenlenmelidir ki bilançoyla ilgilenen kişi ve grupların büyük bir çoğunluğu onu açıklıkla ve anlayarak okuyabilsin. Bilançonun etkin bir yapıya sahip olması isteniyorsa yanıltıcı terminoloji kullanılmamalıdır. Böylece analizi gerçekleştirecek olan kişi veya grupların başka kaynaklara başvurmaksızın analizi yapacakları ortamda sağlanmış olacaktır. Kısacası analiz kolaylaştırılmış olacaktır.

Bazı hesap kalemleri içinde bulundukları özellikleri gereği, pasif bir karakter taşımasına karşın, bilançonun aktifinde; yine aktif bir karakter taşımasına karşın bilançonun pasifinde yer alabilmektedirler. Bu tür ortak özelliğe sahip olan bilanço hesaplarının, düzenleyici özelliklerinin gözönünde bulundurularak, ilgili ana hesabın altında gösterilmesi analiz açısından büyük bir öneme sahiptir. Ortak özelliğe sahip olan bu hesapların analizi yapacak olan kişi veya gruplar tarafından da bilinmesi gerekmektedir. Bu hesapların bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Şüpheli Alacaklar Karşılığı
- Stok Değer Düşme Karşılığı
- Sermaye Taahhüdünden Borçlar
- Birikmiş Amortismanlar
- Birikmiş İtfa Payları
- Üdenmemiş Sermaye.

Bilançonun gerek aktif, gerekse pasif toplamalarının altında bir değer olarak gösterilen "Nazım Hesaplar" işletmenin varlıklarında, öz kaynaklarında ve borçlarında

değer olarak bir değişme yaratmadığı için kayda alınma zorunluluğu da yoktur. Ancak durumun açıklığa kavuşturulması için geçici hesaplarda gösterilmesi uygun görülmektedir(195). Fakat Nazım Hesaplar gün geçtikçe önemini kaybetmektedir.

Ülkemizde muhasebe uygulamasında kötü bir kullanıma neden olan "Nazım Hesaplar", banka bilançolarında da kolaylıkla yanlış anlamalara neden olacak biçimde sunulmaktadır. Nazım hesapların aktif ve pasif asli hesaplarıyla herhangi bir ilişkisi yoktur(196).

Nazım hesaplar şarta bağlı borçlar ve hakları göstermektedir. Tip formüllerde bu hesaplar bilanço toplamının hemen altında yer almakta ve toplama eklenerek genel toplama ulaşılmaktadır. Bu ise nazım hesapların bilanço toplamına dahil olduğu izlenimini yaratmaktadır. Böylesi bir işlem tarzı bilanço toplamını bu gerçek olmayan unsurları tutarınca kabartmakta, bu toplamdan değerlendirme yaparak hüküm çıkarmak isteyen kişileri de yanıltabilecek bir özellik taşımaktadır. Nazım hesaplarla ilgili sorun, yalnızca biçimsel değildir. Bu tür hesapların içeriği ve bazı şarta bağlı unsurların bilanço bünyesine dahil edildiği görülmüştür. Bu unsurların bilanço toplamına sokulması işletmenin alacak ve borçlarını sağlıklı olarak belirlemeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle bu unsurları bilançoya ek bilgi olarak açıklamak analize yardımcı olabilecek bir açıklama biçimidir(197).

(195) Üzgül CEMALCILAR, Genel Muhasebe, Teknik İlkeler ve Uygulama, E.İ.T.İ.A. Yayınları, Kalite Matbaası, Ankara, 1977, s.233.

(196) Kamuran PEKİNER, İşletme Denetimi, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul, 1984, s.32.

(197) KARACAN, Bankaların..., s.374-375.

Bankaların yayınlamış oldukları bilançolar, karşılaştırmalı olarak yayınlanmamaktadırlar. Mali tablolar, sadece tek yıllık olarak yayınlanmaktadır, daha derinine incelemeler yapılabilmesi için en az iki yıllık ve tercihan üç yıllık karşılaştırmalara olanak verecek şekilde düzenlenmelidirler(198).

Yayınlanan banka bilançolarının gerek aktifinde gerekse pasifinde belirli bir kıstasa göre yapılmış sıralama yoktur. Uygulamada bilanço kalemleri muhasebe ilkeleri gözönüne alınmadan bilançoya serpiştirilmiştir. Ne aktif ne de pasifte varlık ve borçlar likiditesine göre bölümlendirilmediği gibi aynı bilanço kalemi bile likidite bakımından çok farklı unsurları içermektedir. Bu nedenle kamuya açıklanan bilançolardan bir bankanın kaynaklarının ne kadar kısmının cari aktiflere ne kadar kısmının cari olmayan aktiflere yatırıldığını saptamak olanaksızdır. Kârın bilançoda dağıtılmadan ve zararın aktifte yer alması ile borçların vadelerine göre bölümlendirilmemiş olması nedeniyle varlıkların ne kadarının özkaynak ne kadarının yabancı kaynakla finanse edildiğini, yabancı kaynakların ne kadarının kısa ne kadarının uzun vadeli olduğunu bilançodan görmek olanaksızdır(199).

Oysa varlıkların likidite durumlarına, kaynakların (Borçlar + Üzsermaye) ise geriye ödenme sürelerine göre bir sıralama içerisinde sunulması, bilanço ile ilgili incelemelere büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Ancak bu sıralamanın yanı sıra, benzer özellikteki bilanço öğelerinin gruplanmış biçimde sunulmasının (Döner Varlıklar, Kısa Vadeli Borçlar vb.) gerekliliği ve yararları tartışılmayacak kadar açıktır(200).

(198) AYSAN, Finansal..., s.165.

(199) KARACAN, Bankaların..., s.372.

(200) YÜCEL, s.10.

Devamlı olarak eleştirilere uğramış olmakla birlikte, ülkemizdeki muhasebe uygulamasında, hala terkedilmemiş olan, bazı hesapların yalnızca verdikleri borç ve alacak kalemleri gözönünde bulundurularak bilançonun aktif ve pasifine yerleştirilmesi biçimindeki alışkanlık ve aksaklık yayınlanan banka bilançolarında da kendisini göstermektedir. Gerçekte bir varlık unsuru olmayan, "cari yıl ve geçmiş yıllar zararları" ve "ödenmemiş sermaye" bir varlık olarak bilançonun aktifinde yer almaktadır. Zararın bilançoda denklik sağlamak amacıyla aktifte gösterilmesi işletmenin varlıklarının ve dolayısıyla özsermayesinin olduğundan fazla gösterilmesi sonucunu doğuracaktır(201). Oysa, banka bilançolarının aktifinde yer alan "ödenmemiş sermaye" ve "zarar" tutarlarının pasifteki özsermaye grubunda bir indirim olarak gösterilmesi gerekir. Aynı şekilde pasifte "Karşılıklar" başlığı altında bulunan ve bilançodaki bazı varlık unsurlarında meydana gelmesi olası değer düşüklükleri için ayrılan tutarların aktifte ilgili bulundukları hesaplardan bir indirim olarak gösterilmeleri gerekir. Bugünkü uygulamada, yayınlanan banka bilançolarında "Karşılıklar" hesabının alt ayırımları verilmediği için, bunların hangi varlıklarla ilgili olduğunun saptanması da olanaksızdır(202). Bu nedenle Karşılıklar Hesabının Şüpheli Alacaklar Karşılığına mı yoksa Değer Düşme Karşılığına mı ait olduğu belirtilmelidir.

Yayınlanan bilançoların aktifinde yer alan "Muhtelif Borçlular", "Diğer Aktifler", pasifinde yer alan "Muhtelif Alacaklılar", "Diğer Pasifler", başlıklı hesapların kapsamlarının bilançoyu inceleyen kişilerce anlaşılma olanağı yoktur. Bilanço içerisindeki oranı önemsiz kabul

(201) KARACAN, Bankaların..., s.373.

(202) YÜCEL, s.11.

edebilecek olan ve sınıflandırılmayan bazı değerlerin "Diğer" başlığı altında sunulması olasıdır. Ancak bu tutarlar bilanço içinde çok büyük boyutlara ulaşmaktadır(203).

Bilançonun Özsermaye bölümüne ait unsurların bilançoya gelişigüzel serpiştirilmesi ve kârın dağıtılmadan bilançoda gösterilmesi bankaların özsermaye toplamının bilançoda okunabilmesini olanaksız kılmaktadır. Bilançoların pasifinde Özsermayeye ilişkin olarak "Sermaye" ve "Yedek Akçeler" hesapları yer almaktadır. Ancak aktifteki "Ödenmemiş Sermaye" ve "Zarar" tutarlarının da özsermaye ögesi içerisinde bir indirim olarak gözönüne alınması gereklidir. Ayrıca bilançonun pasifinde, "Karşılıklar" ve "Kâr" başlıkları altında yer alan tutarlar ile ilgili yeterli bilgi verilmediği sürece, yayınlanan banka bilançolarından özsermayenin hesaplanabilmesi düşünülemez. Oysa Özsermaye tutarının hesaplanabilmesi için "Karşılıklar" hesabının içeriğindeki varlıklarla ilgili değer düşüklüğü karşılıkları tutarının ayıklanarak, aktifte ilgili bulunduğu varlık unsurundan düşülmesi, yine "Karşılıklar" hesabı içerisinde yer verilen ihtiyat özelliğindeki fonların özsermaye ögesine katılması gerekir.

Özsermayenin hesaplanmasındaki diğer bir engeli ise, bilançoda sunulan "Kâr" rakamı oluşturmaktadır. Vergi öncesi kârı yansıtan bu tutarın bir bölümü kısa vadeli borç (ödenecek vergiler, ödenecek kâr payları) diğer bir bölümü ise özsermaye ögesi (kanuni ve fevkalade ihtiyatlar) niteliğindedir. Ancak bu tutarların yayınlanan banka bilançoları ve kâr zarar hesaplarından sağlanabilmesi bir yana, banka faaliyet raporlarında yer alan kâr dağıtım tabloları bile çoğunlukla bu konuda yeterli olmamaktadır. Sonuçta, bilançolardan özsermaye tutarı saptanamadığı

gibi, doğal olarak borçlar tutarı da belirlenememektedir (204). Kârın bilançoda dağıtılmadan yer alması sonucu işletmenin kısa vadeli borçlarının olduğundan az görünmesinin yanısıra, ihtiyat akçeleri de bir önceki yıl kârının eklenmiş kısmıyla ya da muhasebe ilkeleri uyarınca bir önceki yıl sonu kalanlarıyla bilançoda yer almaktadır(205). Oysa, yıl sonu itibariyle çıkarılacak bilançolarda, o yıl için belirlenen kâr rakamlarının tek bir kalem olarak gösterilmeyip kısa vadeli borçlar ve özsermaye ögelerine ilişkin kısımlarının hesaplanarak (genel kurul kararı ile kesinleşecek olanlar yaklaşık olarak) ilgili oldukları başlıklar altında gösterilmesi clasıdır.

Yayınlanan banka bilançolarının kolay anlaşılabilir ve incelenebilir olmasını engelleyen bir diğer nokta, kullanılmakta olan muhasebe yöntemlerinin açıklanmakta oluşudur. Mali tabloularda, kullanılmış olan önemli muhasebe yöntemlerinin tümü açık ve kısa bir biçimde açıklanmış olmalıdır. Bu yöntemlerin bilançolarla birlikte açıklanmakta oluşunun yarattığı güçlüklerle örnek olarak, menkul değerler cüzdanı, iştiraklerimiz, kuruluşlarımız ve sabit değerler anabasıkları yanındaki rakamların değerlendirme yöntemleri sonucunda oluştuğunun inceleyici tarafından anlaşılammaması gösterilebilir(206).

5. YAYINLANAN KAR VE ZARAR CETVELLERİ İLE İLGİLİ EKSİKLİKLER

Bankalarımızın topluma açıkladıkları kâr-zarar bilgileri borç ve alacak kalanı veren tüm sonuç hesaplarının ana başlıklar ile sunulduğu bir kâr-zarar hesabından başka bir şey değildir. Oysa böyle bir sunuş biçimi,

(204) YÜCEL, s.12.

(205) KARACAN, Bankaların..., s.374.

(206) YÜCEL, s.12.

bankanın sağladığı kâr veya zarar üzerinde etkisi olan faktörlerin etki derecelerinin kolaylıkla görülebilmesini sınırladığı gibi özellikle muhasebe alanında uzmanlığı az olan işletme ilgilileri için kâr-zarar bilgilerinin yeterince anlaşılabilmesi gibi önemli bir sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Bankaların bilanço ve kâr-zarar hesaplarının yayınlanması özünde topluma bilgi açıklanmasının bulunduğu kabul edilecek olursa, kâr ve zarar bilgilerinin, gelir ve gider unsurlarının ilişkilerini daha açıklıkla veren, daha kolaylıkla anlaşılabilir bir Kâr-Zarar Cetveli formu içerisinde verilmesini istemek doğaldır. Böyle bir kâr-zarar cetveli de aynen bilançoda olduğu gibi karşılaştırmalı olarak yayınlanmalıdır(207).

Halen kullanılmakta olan kâr ve zarar hesaplarının borcunda yer alan "Muhtelif Gider ve Zararlar" ve alacağında yer alan "Muhtelif Gelir ve Kârlar" başlıkları ile sunulan bilgilerin kapsamlarının inceleyici tarafından anlaşılması olanağı yoktur ve bu başlıkların yanında verilen tutarların oranları arttıkça bu anlaşılabilirliğin yarattığı sakınca da büyüyecektir. Söz konusu başlıkların içeriği belirlenmemiş olduğu için, bunların bankaların normal faaliyetleriyle ilgili olup olmadıklarını anlamak dahi olası değildir. Bu aksaklığın bankaların kâr-zarar bilgilerinin incelenmesinde önemli güçlükleri getirdiği ve hatta faaliyet kârının hesaplanmasına bile olanak vermediği tartışmaya gerek bırakmayacak kadar açıktır(208).

Yayınlanan kâr ve zarar hesapları bankaların sadece vergi öncesi kârlarını göstermektedir. Oysa, topluma bilgi açıklanırken sadece vergi öncesi kârın değil, ödenecek vergilerin, ödenecek kâr paylarının

(207) YÜCEL, s.13.

(208) YÜCEL, s.13.

ve kârın dağıtılmayarak ihtiyatlara aktarılan bölümünün de gösterilmesi gereklidir. Ancak bu öneriyi kâr ve zarar hesabının altına bir de ayrıntılı bir kâr dağıtım tablosunun eklenmesi biçiminde anlamak gerekir. Bankanın kârdan ödeyeceği vergilerin, dağıtacağı kâr paylarının ve kârın ihtiyatlara aktarılacak kısmının, genel kurul kararı beklenmeden, yaklaşık olarak ve ana başlıklar ile verilmesinin yararları ve gerekliliği büyüktür(209).

6. YAYINLANAN BANKA MALİ TABLOLARININ DÜZENLENMESİNDE GÜZÜNÜNDE BULUNDURULMASI GEREKEN UNSURLAR

Halen yayınlanmakta olan bankaların mali tablolarının analiz için yeterli bir yapıya sahip oldukları söylenemez. Bankalar tarafından düzenlenen mali tabloların, yapılacak analizin kolaylaştırılmasını sağlayacak şu unsurlara göre yapılması yerinde bir karar olacaktır(210).

1. Mali tabloların yapısı içinde ana ilişkileri görmeyi zorlaştıran çok fazla ayrıntı vardır; bu ayrıntı açıklayıcı notlara alınarak, tablolar basitleştirilmeli ve ana başlıklar daha kolay anlaşılır hale getirilmelidir.

2. Mali tablolar, sadece tek yıllık olarak yayınlanmaktadır; daha derinine analiz yapılabilmesi için en az iki yıllık, tercihen üç yıllık karşılaştırmalara olanak verecek biçimde düzenlenmelidir.

3. Nazım hesap kalanları, bilançolarda gerçek aktif ve pasif toplamaları ile toplanmamalı, bu şarta bağlı unsurlar, bilançonun içinden çıkartılmalıdır.

(209) YÜCEL, s.13.

(210) AYSAN, Finansal..., s.165.

4. Bilançonun her iki tarafında da kısa vadeliden uzun vadeliye doğru bir sıra izlenmeli ve aynı kural iki tarafa da tekdüze bir şekilde uygulanmalıdır.

5. Aynı Özelliği taşıyan unsurlar bir arada gösterilmeli ve ana ilişkilerin ilk bakışta görülebilmesi için, ara toplamalar tespit edilmelidir.

6. Gösterilen değerlerden bazıılarının anlaşılmasına olanak vermeyen ve yanlış anlamalara neden olan başlıklar, tamamen kaldırılmalı ve başlıklara açıklık verilmelidir.

7. Kâr-zarar bilgilerinin alışıla gelen sunuş biçimi, bu bilgilerden yararlanacak olanların bir bakışta çeşitli ilişkileri görebilmesini sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARIN BİLANÇO VE KAR-ZARAR CETVELLERİNİN ANALİZİ

1. MALİ ANALİZİN TANIMI VE MALİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Mali analiz, analizi yapacak kişi veya grupların amaçlarına uygun olarak, bir veya birkaç döneme ait mali tablolarla yer alan kalemlerin, gerek kendi aralarındaki gerekse bütünle olan ilişkilerinin çeşitli analiz tekniklerinden yararlanarak incelenmesi, yorumlanması ve işletmenin içinde bulunduğu koşulların da göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi ve gelecekteki koşullara göre tahminlerde bulunulması biçiminde tanımlayabiliriz(211).

Belirli özellikleri taşıyacak biçimde düzenlenen mali tablolar, çeşitli göstergeler, ölçüler kullanılarak veya karşılaştırmalar yapmak amacıyla analiz edilmekte ve işletmenin mali durumu, kârlılığı, verimliliği gibi konuların değerlendirilmesinde yardımcı olmaktadır. genellikle uygulamada, mali tablolar analizinde kullanılan teknikler dört grupta toplanabilir(212):

1.1. KARŞILAŞTIRMALI (MUKAYESELİ) ANALİZ

Bu analiz tekniğinde, farklı tarihlerde düzenlenmiş mali tablolarla yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş

(211) AKDOĞAN-TENKER, s.260.

(212) AKGÜÇ, Mali Tablolar..., s.245-246.

oldukları artışlar veya azalışlar dinamik olarak izlenmektedir. Sağlanan sonuçlara dayalı olarak bankaların gelişme yönü hakkında bilgi sahibi olunabilir(213).

1.2. YÜZDE YÖNTEMİ İLE ANALİZ

Bu analiz tekniğinde bilançodaki kalemlerin bilançonun genel toplamı, kâr-zarar cetvellerindeki kalemlerin de Toplam Faaliyet Gelirleri içindeki dağılımları ve bu dağılımlarda meydana gelen değişiklikler ortaya konmaktadır. Böylece, mali tablolarda yer alan kalemlerin oransal büyüklüklerini izlemek ve bankalar arası karşılaştırmalara girmek olanaklı olmaktadır(214).

1.3. EĞİLİM (TREND) YÜZDELERİ İLE ANALİZ

Bu analiz tekniğinde, bir yıl baz yıl olarak seçilmekte ve daha sonra, bu baz yıla her bir bilanço kalemindeki değişimler yıllar itibariyle ve yüzde olarak ifade edilmektedir. Böylece, belirli tarihler veya devreler arasında bilanço kalemlerindeki artış ve azalışlar ile bu değişikliklerin oransal önemi ortaya konarak dinamik bir yaklaşım içinde eğilimleri tespit etmek ve gelişmeler hakkında bazı ipuçları ele geçirmek olanaklıdır(215).

1.4. ORANLAR YÖNTEMİ İLE ANALİZ

Bu analiz yönteminde ise, bilanço ve kâr-zarar cetvelinde yer alan ve birbirleriyle ilgili olan kalemler arasında ilişkiler kurularak Likidite, Yatırım Politikası,

(213) Davut AYDIN-Fevzi SÜRMELİ, Bilgisayarla Bankalar Mali Tablolarının Analizi, Bankrapor Sistemi, E.İ.T.İ.A. Yayını, Eskişehir, 1980, s.4.

(214) AYDIN-SÜRMELİ, s.4.

(215) AYDIN-SÜRMELİ, s.5.

Sermaye Yeterliliği, Gelir Getiren Aktiflerin Kârlılığı, Gelirler ve Giderler, Ortak Kârlılığı, Şubeleşme ve Personel Ücretleri gibi değişik konulara ilişkin mali ve ekonomik göstergeler hesaplanmaktadır(216).

Mali tablolar analizini yaparken oranlar yöntemini kullanacağımız için bu analiz tekniğini ayrı bir başlık altında anlatmakta yarar olacaktır.

2. ORANLAR YÖNTEMİ

Mali tablolar analizinde en çok kullanılan yöntemlerden birisi olan oranlar yöntemi ile analiz tekniğinde, mali tablolardaki kalemler arasındaki anlamlı ilişkiler, birbirinin yüzdesi veya birkaç katı olarak belirtilmektedir. "Rasyo Yöntemi ile analiz" biçiminde adlandırılan bu yöntemde, hesap veya hesap grupları arasında matematiksel ilişkiler kurularak, işletmenin, ekonomik ve mali yapısı ile kârlılık, çalışma durumu hakkında bir yargıya varılmaya çalışılmaktadır(217).

Oranların hesaplanması tek başına bir amaç değildir. Önemli olan bir mali araç niteliğinde olan oranların, işletmenin amaçları ile bütünleştirilerek değerlendirilmesi ve yorumlanmasıdır. Oran analizinden beklenen yararın sağlanması ancak hesaplanan oranların iyi yorumlanması ve nedenlerinin araştırılması ile olanaklıdır.

Oran analizinde karşılaşılan bir takım zorluklar ve kısıtlayıcılar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz(218).

(216) AYDIN-SÜRMELİ, s.4-5.

(217) AKDOĞAN-TENKER, s.316.

(218) Ferruh ÇÜMLEKÇİ, Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, A.Ü. AÖF Yayınları No: 42, 3. Fasikül, Ankara, 1987, s.256.

- Veriler bir bütün halinde olmadıkça oran analizinde kullanılamaz,

- Muhasebe tekniğinde .. yeknesaklığın olmaması bankalar arası karşılaştırma olanağını ortadan kaldırmaktadır,

- Fiyatlar genel seviyesindeki değişmeler karşılaştırılabilir oran analizi sonuçlarını etkilemektedir,

- Oranlar, bankanın geçmiş faaliyetlerini yansıtan mali tablolara uygulanmaktadır,

- Oranlar kalemler arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Belirtilen bu sakıncaları enaza indirebilmek için analiz sırasında aşağıdaki konuların gözönünde bulundurulması analizin değerini arttıracaktır(219).

- Çok sayıda oran hesaplamak yerine, az sayıda fakat işlemlerin durumunu belirleyecek oranlar üzerinde durulmalıdır.

- Bir oranın değerinde, geçmiş yıllara göre bir değişiklik olmuşsa, bu değişikliğin nedeni araştırılmalıdır.

- Bankalar arası bir karşılaştırma yapılırken, diğer bankaların muhasebe uygulamalarının, politikalarının farklı olabileceği unutulmamalıdır.

- Hesaplanan oranlar geleceği tahmin etmede kullanılmalıdır.

- Oranlar değerlendirilirken, bankanın dışındaki çevre koşulları da gözönünde bulundurulmalıdır.

(219) ÇÖMLEKÇİ, Muhasebe Denetimi ve ..., s.257.

Oranlar yöntemine dayalı olarak yapılacak analiz sonuçta yorum gereğini de ortaya çıkardığından, oranların yorumlanmasına ve değerlendirilmesine dayalı bir analiz aracı olması, bankayla ilgili anlamlı tüm sorulara gereken cevapları da beraberinde getirecektir.

Oranlar yöntemi ile analiz, tüm mali analiz gibi, kendi başına bir amaç değil fakat mali bilgilerle ilgilenen kişi veya grupların sorununu çözümlenmede bir araçtır(220).

Elde edilecek oranların mutlaka ilgili zaman sürecinde değerlendirilmeye tabi tutulması gereklidir.

Oranları, ilgili oldukları verinin kaynağını dikkate alarak(221),

- Bilanço Oranları
- Kâr-Zarar Cetveli Oranları
- Fon Akım Tablosu Oranları
- Karışık Oranlar

şeklinde bölümlendirmek olanaklı olacaktır.

Sonuç olarak, oranlar kalemler arasındaki ilişkiyi gösterir. Ancak, bu ilişkinin nedenlerini gösteremezler. Oranlar yöntemi ile analiz, işletme durumu ve faaliyetlerini içeren muhasebe raporlarının çok daha kolay anlaşılmasını sağlayan yararlı bir tekniktir(22).

3. BANKA BİLANÇOLARININ ANALİZİ

Bilançoyu bir işletmenin aynası diye tanımlayabiliriz. Bilanço analizi işletmenin belli bir süre içindeki

(220) GÜNENLİ, Finansal..., s.334.

(221) AKDOĞAN-TENKER, s.318.

(222) BEKTÖRE-ÇÜMLEKÇİ, s.108.

ekonomik durumu hakkında bilgi vermeyi sağlar. Kâr-Zarar Cetveli'nin incelenmesiyle de işletmenin başarısı anlaşılabilir. Ancak bu konuda doyurucu bir sonuca varabilmek için gerçek belgelere dayanarak düzenlenmiş bir bilanço olması şarttır. Aksi halde elde edilen bilgi işletmenin gerçek durumunu yansıtmayacaktır(223).

Banka bilançolarının analizi, işletmeyle ilgili bulunan kişi veya grupların amaçları doğrultusunda yapılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bankaların fon kaynağının önemli bir bölümünü tasarruf mevduatları oluşturmaktadır. Bu nedenle, banka bilançolarının analizi, gerek mevduat sahiplerinin gerekse bankaya ortak olarak yatırımda bulunan kişi veya grupların, yaptıkları yatırımlar için bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür yatırımcıların, analizle ilgilenen diğer gruplar gibi bir organ niteliğinde bulunamamaları nedeniyle, yapılacak analizlerle bu farklılığı en aza indirmeleri hedef olarak seçilmiştir. Gerek mevduat sahipleri ve gerekse bankanın ortakları yasalarca bir koruma altına alınmıştır. Ancak, bilançoların yayınlanma biçimi, analizi yapacak olan kişi veya gruplar tarafından halen tam anlaşılır bir biçime getirilememiştir. Bu nedenle, analizin temel amacını, yatırımcıların güven unsuruna sahip olmak istemeleri oluşturmaktadır. Böylece, karşılaşılabilecekleri risk ortamını en aza indirmeleri de sağlanmış olacaktır.

Bankaya para yatıran mevduat sahipleri, bankanın kârlılığı ile faiz gelirlerinin ödenmesi durumunu analiz konusu yapacaklardır.

Ortaklar ise, bankaya yatırdıkları ya da yatıracakları kaynakların yönetilme durumunu, paylarının gerektiği şekilde korunup korunmadığının, bankanın kâr sağlama

ve kâr dağıtma olanaklarını saptamak amacıyla bu analizden yararlanırlar. Özellikle yönetici olmayan ortaklar açısından analiz sonuçları önem taşımaktadır.

Banka bilançolarının analiz edilmesinde hedeflenen diğer amaçları şu şekilde sıralayabiliriz(224):

- Bankanın hazırlamış olduğu bilançoları analiz ederek, bankanın varlık ve sermaye durumuyla faaliyet sonuçlarını değerlemek,

- Geçmiş dönemlere ait bilançoların analiz edilerek, bankanın gelişme seyrini saptamak,

- Analize tabi tutulan bankanın durumu ile, aynı konuda faaliyet gösteren diğer bankalar arasında bir karşılaştırma yaparak, analizi yapılan bankanın o işkolundaki yerini ve durumunu saptamak.

Görüldüğü gibi, amaçların birleştiği tek nokta; ilgili grupların, durumlarını garanti altına almak istemeleridir.

Banka bilançolarının analizinin en önemli aşamasını oluşturan yorumlaması, eleştirilmesi ve değerlendirilmesi esnasında, ilişkilerin ne anlama geldiğini ve değişmelerde hangi faktörlerin rol oynadığını saptamak gerekir. Bundan sonra bu durumların şimdi için ne anlama geldiğini ve zaman içinde işletmeyi nereye doğru götürebileceği yorumu yapılır. Sonuç itibarıyla gelişmelerin işletmenin lehine mi, yoksa aleyhine mi olacağı tahmin edilir.

(224) Ahmet DURMUŞ, Mali Tablolâr Tahlili, İ.İ.T.İ.A. Yayınları No: 358-591, İstanbul, 1981, s.104.

3.1. BANKA BİLANÇOLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

Banka bilançolarının analizinde kullanılabilecek oranlar, dört grupta toplanarak incelenecektir. Analizde kullanılan oranlar, bankaların:

3.1.1. Bankaların likidite durumlarının analizinde kullanılan oranlar,

3.1.2. Bankaların emniyet (sağlamlık) durumlarının analizinde kullanılan oranlar,

3.1.3. Bankaların kaynak yapısının analizinde kullanılan oranlar,

3.1.4. Bankaların fon kullanımlarının analizinde kullanılan oranlar,

olarak gruplandırılmıştır(225).

3.1.1. Bankaların Likidite Durumlarının Analizinde Kullanılan Oranlar

Likidite genel olarak, bir işletmenin kısa süreli borçlarını ödeyebilme yeteneğinin ölçüsü olarak tanımlanır. Bu tanıma bağlı olarak, likiditeyi ölçen oranların da işletmenin kısa süreli borçlarını ödeyebilme yeteneğini belirlemesi beklenir. Şu hale göre, likiditeyi ölçen oranlar, işletmenin likit varlık rezervuarı ile süresi dolacak borçları arasında ilişki kurularak oluşturulur(226).

Bankaların, taahhütlerini, özellikle tevdiat sahiplerinden gelen talepleri derhal, gecikmeksizin karşılamaları büyük önem taşımaktadır. Bir bankanın

(225) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.79.

(226) GÜNEMLİ, "Finansal...", s.336.

faaliyetini sürdürebilmesi, büyük ölçüde, yükümlülüklerini anında karşılayabilmesi gücüne bağlıdır. Bu nedenle bankalar, kaynak kullanımında önceliği, yükümlülüklerini derhal karşılayabilecek, tediye taleplerine cevap verebilecek rezervlerin teşkiline vermek durumundadırlar. Diğer bir deyişle bankalar, her an karşılaşılabilecekleri tediye taleplerini derhal yerine getirebilmek için likiditesi yüksek değerler (kıymet kaybına uğramadan süratle paraya çevrilebilen iktisadi varlıklar) bulundurmak zorundadırlar. Bankaların yükümlülüklerini anında karşılayabilmek için ellerinde bulunduracakları değerler, iki gruba ayrılabilir(227):

a. Birinci derecede rezervler veya birinci derecede likit olan değerler (Derhal paraya çevrilebilen değerler),

b. İkinci derecede rezervler veya gecikmeden ve önemli bir değer kaybına uğramadan paraya çevrilebilen değerler.

Bankaların likidite durumlarının değerlendirilmesinde vadesiz veya kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama güçlerinin saptanmasında şu oranlar kullanılabilir(228):

3.1.1.1. Nakit Oranı

$$\text{Nakit Oranı} = \frac{\text{Derhal Paraya Çevrilebilir Değerler}}{\text{Vadesiz ve Kısa Vadeli Borçlar}}$$

$$\text{Nakit Oranı} = \frac{\text{Hazır Değerler}}{\text{Vadesiz ve Kısa Vadeli Borçlar}}$$

(227) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.79.

(228) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.83.

Sözkonusu oran, bankanın derhal paraya çevrilebilir değerlerinin (birinci derece rezervlerinin = Kasa + Merkez Bankasındaki serbest vadesiz mevduat + Bankalardaki Vadesiz Mevduat + Posta Çekleri + Vadesi Gelmiş Kupon Bedellerinin) bankanın vadesiz ve kısa vadeli yükümlülüklerine oran edilmesi yoluyla hesaplanmaktadır. Bir bankanın kısa vadeli ve vadesiz borçları:

- Merkez Bankasına olan taahhütlerini,
- İç ve dış muhabirlere olan kısa vadeli borçlarını,
- Gerçek ve tüzel kişilere olan kısa vadeli borçlarını,
- Her tür vadesiz mevduatını,
- Tediye Emirlerini (ödenecek çekler ve havalelerini)
- Tahakkuk etmiş vergi, resim, harç ve prim borçlarını içerir. Ancak bir bankanın likidite durumunun değerlendirilmesinde, tüm bankalar için, yeterli bir nakit oranı vermeye olanak yoktur(229). Nakit oranı, faaliyetlerden sağlanan fon girişlerinin durması ve alacakların tahsil edilmemesi durumunda bankanın kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü yansıtmaktadır(230).

3.1.1.2. Likidite Oranı ve Katsayısı

$$\text{Likidite Oranı} = \frac{\text{Derhal ve Süratle Paraya Çevrilebilen Değerler}}{\text{Vadesiz ve Kısa Vadeli Borçlar}}$$

$$\text{Likidite Oranı} = \frac{\text{Hazır Değerler + Mali Plasmanlar}}{\text{Vadesiz ve Kısa Vadeli Borçlar}}$$

(229) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi..."s.83.

(230) AKDOĞAN-TENKER, s.324.

Likidite oranı, nakit oranından daha geniş bir kavram olup, bankanın nakit mevcudu ve süratle paraya çevrilebilen değerleriyle; diğer bir deyişle birinci ve ikinci rezervleriyle (ikinci rezervler= Devlet Tahvilleri + Kısa Vadeli Hazine Bonoları + Her an paraya çevrilme garantisine sahip yüksek kaliteli özel kesim tahvilleri + Mevduat Munzam Karşılıkları) vadesiz ve kısa vadeli borçlarını karşılamaktadır. Likidite oranı konusunda da tüm bankalar için her zaman geçerli, yeterli olarak nitelendirilebilecek bir oran vermeye olanak yoktur(231).

Kısaca bu oran bankanın faaliyetlerinin bir anda durması halinde, kısa vadeli borçlarını karşılayıp karşılayamayacağını gösterir(232).

3.1.1.3. Disponibilite Oranı

Ülkemizde kullanılmakta olan bu oran, yukarıda belirtilen nakit ve likidite oranlarından farklıdır.

Disponibilite, her an kullanılabilir hazır paralar veya yedek paralar demektir. Disponibilite oranı ise, bankaların taahhütlerine karşılık bulunduracakları disponibl kıymetlerin oranını saptar(233). Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de bankalar, likidite yönetimi konusunda tamamen serbest bırakılmışlardır. Bankaların taahhütlerine karşı bulunduracakları likit değerlerin asgari oranı, yetkili organlarca belirlenmektedir. T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun 4. ve 40. maddelerine göre: Bankaların taahhütlerine karşı bulunduracakları umumi disponibilitenin nispetinin % 15'in altına düşmemesi gerekir(234).

(231) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.81-83.

(232) Yüksel KOÇ, İşletmelerde Mali Analiz Teknikleri, İşletme İktisadı ve Muhasebe Enstitüsü Yayınları No: 5, Ankara, 1973, s.126.

(233) EYÜPGİLLER, s.47.

(234) KOCAİMAMOĞLU, s.167.

Disponibilite oranının payında yer alan umumi disponibilite sayılacak kalemler:

- Kasadaki Türk Lirası mevcudu,
- T.C. Merkez Bankası nezdinde vadesiz serbest tevdiat,
- Esham ve tahvilat cüzdanı mevcudu (Hazine Plasman Bonoları, Devlet iç istikraz tahvilleri, Amortisman ve kredi sandığı tahvilleridir).

Ancak "7129 sayılı Bankalar Kanunu" nun 36. maddesi gereği Kanuni İhtiyat Akçeleri ve Muhtemel Zararlar Karşılıkları olarak alınması zorunlu olan Devlet iç istikraz tahvilleri ile amortisman ve kredi sandığı tahvilleri disponibilitenin kapsamına girmez.

Oranın paydasında yer alan borçlar:

- Merkez Bankası ve bankalar mevduatı dışında; gerçek ve tüzel kişilere olan vadesiz borçlar,
- Her nevi vadesiz mevduat (Bankalar mevduatı hariç),
- Tediye Emirleri,
- Tahakkuk etmiş vergi, resim ve harçlar(235).

Bankaların likidite durumlarının analizinde bir de bankaların bir hesap döneminde paraya çevrilebilecek tüm değerleri ile, yine bir hesap dönemi içinde ödemek durumunda kalabilecekleri yükümlülükleri karşılaştırılabilir. Bazen üçüncü likidite göstergesi olarak nitelendirilen bu oranın, bankaların likidite durumlarının analizinde fazla anlamlı olmadığı kanısı yaygındır(236).

(235) KOCAİMAMOĞLU, s.167.

(236) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.84.

Likidite oranının yüksekliği, bankanın taahhütlerini kendi olanaklarıyla yerine getirebilme gücünü gösterir. Bir bankanın nakit taleplerini her zaman yerine getirebilecek bir likiditeyle çalışması, hem başta gelen bir bankacılık ilkesidir, hem de zor dönemlerde, kriz konjonktüründe büyük önem kazanır. Kaldıkı bu oranın yüksekliği, ille de kaynakların atıl tutulduğu, dolayısıyla bunun kârlılığı düşürücü bir bankacılık uygulaması olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, likidite oranının yüksekliği, yüksek kâr sağlayabilecek muhtemel fırsatları değerlendirme amacıyla bankanın hareket serbestisi kazanma isteğinin sonucu olabilir. Şu halde bu oranın yüksekliği, özellikle elverişsiz konjonktürel koşullarda, banka performansına önemli katkılarda bulunacaktır(237).

Yukarıda açıklanan oranlar, bir bankanın likidite durumu hakkında bir görüş vermekle beraber bu yeterli değildir. Söz konusu oranlar değerlendirilirken şu etmenler de gözönünde tutulmalıdır:

- Mevduattaki Gelişmeler,
- Mevduatın Bileşimi,
- Kredi Talepleri ve Kullanılmamış Kredi Kalanları,
- Banka Kredilerinin Kalitesi,
- Uzun Vadeli Plasmanların Aktif Toplamı İçindeki Payı,
- Merkez Bankasında Kullanılmamış Kredi Limitinin Varlığı ve Genişliği
- Merkez Bankalarının İzledikleri Politikalar.

Ancak, ülkemizde bankaların yayınladıkları bilançolar, likidite durumlarının analizinde kullanılan oranların hesaplanmasına olanak vermemektedir.

(237) Payar Araştırma Grubu, "Bankalar Performans Analizi", EKONOMİDE DİYALOG, S.1, Haziran 1983, s.50.

3.1.2. Bankaların Emniyet (Sağlamlık) Durumlarının Analizinde Kullanılan Oranlar

Bankaların nihai ödeme faaliyetleri veya sağlamlık dereceleri hakkında bir yargıya varabilmek için analizde kullanılabilecek oranlar, emniyet (solvabilite) oranları başlığı altında toplanabilir(238). Bu amaçla kullanılabilecek oranlar aşağıda açıklanmıştır:

3.1.2.1. Özsermaye Oranı ve Ödeme Gücü Katsayısı

$$= \frac{\text{Özsermaye}}{\text{Borçlar Toplamı (Yabancı Kaynaklar)}}$$

Bu oran, özsermayenin, kısa ve uzun vadeli borçlar toplamına bölünmesi yoluyla hesaplanır(239).

Bir işletmede özsermayenin iki önemli işlevi vardır. Özsermaye, iktisadi değerlerin elde edilmesi için kaynak sağladığı gibi, işletmenin alacaklarına karşı bir emniyet yastığı görevi de yapar. İşletmenin uğrayacağı zararlar, nihai olarak özsermaye ile karşılanacaktır. Bankalarda özsermayenin bu ikinci işlevi (alacaklılara karşı emniyet sağlaması) daha önemlidir. Özsermaye oranı, bir bankanın borçlarını, en kötü olasılıklar içinde hangi ölçüde temin ve karşılayabileceğini göstermek yoluyla bir anlamda kendisine borç verenlere sağladığı emniyeti ifade etmektedir(240).

(238) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.85.

(239) AKGÜÇ, "Mali Tablolar...", s.294.

(240) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.86.

3.1.2.2. Özsermaye Mevduat Oranı

$$= \frac{\text{Özsermaye}}{\text{Toplam Mevduat}}$$

Banka kaynakları arasında mevduat en önemli yeri işgal ettiğinden, çoğu kez bankanın özsermayesi mevduata oran edilmek yoluyla, bankaların sağlamlık (emniyet) derecesi hakkında bir yargıya varılmaktadır(241).

Mevduat ile özsermaye arasında uygun bir oranın bulunması gerekir. Bu oranın yüksekliği, bankanın finansman bağımsızlığını arttırdığını, bir başka deyişle, yabancı kaynağa olan bağımlılığını azalttığını gösterir. Özellikle bankacılık sektöründe, sıkıntılı dönemlerde, bu oranın yükselmesi arzu edilir. Bunun gerçekleştirilmesi, bankanın performans derecesine önemli katkıda bulunur(242).

Ülkemizde 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 28. maddesi tasarruf mevduatı sahiplerinin haklarını korumak amacıyla bankaların toplayacakları tasarruf mevduatıyla özsermayeler arasında bir emniyet oranı, tesisini öngörmüştür. Buna göre bankaların toplayacakları tasarruf mevduatı, bankaların özsermayelerinin (Özsermayelerinin tutarına göre) 7 katı ile 15 katını geçemez. Bankalar ancak % 50 karşılığı T.C. Merkez Bankasına yatırmak koşuluyla bu oranların üstünde tasarruf mevduatı kabul edebilirler. Oysa, amaç, bankaların emniyet içinde faaliyetlerini yürütmeleri olduğuna göre, katsayıların özsermaye tutarıyla tüm mevduat toplamı arasında tesis edilmesi, amaca daha uygun düşerdi. Ayrıca, diğer bazı ülkelerde olduğu gibi, özsermaye ile mevduat arasındaki katsayıların, ekonominin

(241) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.86.

(242) Payar Araştırma Grubu, s.50.

gidişine göre, para politikasını saptamaya yetkili organlara bırakılması daha yerinde olurdu(243).

3.1.2.3. Kredi Tutarının Özsermayeye Oranı

$$= \frac{\text{Kredi Tutarı}}{\text{Özsermaye}}$$

Bankaların açmış olduğu, hemen hemen her kredi değişik ölçülerde olmakla beraber, geri ödenmeme riski taşır. Bu nedenle açılmış olan krediler, bankalar için olasılı bir zarar kaynağı ve özsermaye de olasılı zararlar için bir karşılık oluşturduğuna göre, bankaların emniyet durumları analiz edilirken, kredi tutarı ile özsermaye arasında bir ilişki kurmak anlamlı olur(244).

Mevduat sahiplerinin hukukunun korunmasını sağlamak üzere 70 sayılı KHK'de solvabilite (ödeme gücü) oranı, yürürlükten kaldırılan 7129 sayılı Bankalar Kanunu'ndaki gibi bankanın Özsermayesi ile kabul edebileceği tasarruf mevduatı arasında değil, bankanın Özsermayesiyle nakdi ve gayrinakdi kredileri toplamı arasında belirlenmektedir.

Bir bankanın vereceği nakdi krediler ve satın alacağı tahvil ve benzeri menkul kıymetlerin tutarı ile teminat mektupları, kefaletler, avâl, ciro ve kabuller gibi gayrinakdi kredilerin toplamı özkaynaklarının 20 katını aşamaz(70 s. KHK. m. 38/1).

(243) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.86.

(244) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.87.

3.1.2.4. Riskin Dağılım Oranı

Riskin dağılım oranı, bir bankanın gerçek veya tüzel bir kişiye en fazla ne miktar kredi açabileceğini ifade eder. Birçok ülkenin bankacılık uygulama ve geleneklerinde veya bankacılık faaliyetini düzenleyen yasalarda, bir yandan banka kredilerinin geniş bir tabana yayılarak çok sayıda firmanın bu olanaktan yararlanmasını sağlamak, diğer yandan riski dağıtarak mevduat sahiplerini korumak için, bankaların bir firmaya verebilecekleri azami kredi haddi sınırlanmaktadır(245).

Ülkemizde de, riskin yalnız belirli kişiler üzerinde kalmasının banka ve dolayısıyla mevduat sahipleri için tehlikeli olabileceği düşünülerek, bir bankanın gerçek ya da tüzel bir kişiye nakit, mal, kefalet ve teminat şekil ve maniyetinde veya herhangi bir şekil ve surette verebileceği kredinin azami haddi, bankanın kendi özkaynakları, toplamının % 10'u ile sınırlandırılmıştır(7129 s.Bnk.Kn.m.38, 70 s.KHK.m.38/2). Ancak belirli alanlarda faaliyette bulunan firmalara finansman kolaylığı sağlamak ve banka kredilerinin bu alanlara akmasını kolaylaştırmak için, bu oran, kalkınma planı yıllık programlarında belirtilen sektörlerdeki işlerde ve ihracatta kullanılmak üzere açılan ve fiilen bu işlerde kullanılan kredilerde % 25'e çıkarılmıştır(7129 s.Bnk.Kn.m.38/2, 70 s.KHK.m.38/2).

Ülkemizde, banka kredilerinden yararlanan firma sayısı ve bunların kredi büyüklükleri itibariyle gruplandırılması yayınlanmamaktadır. Bu nedenle mevcut verilere dayanılarak "Riskin Dağılım Oranı" nı uygulayarak sonuçlar çıkarmak mevcut bulunmamaktadır(246).

(245) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.87

(246) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.88.

3.1.3. Bankaların Kaynak Yapılarının Analizinde Kullanılan Oranlar

Ticari banka olarak nitelendirilebilecek bankaların kaynakları üç ana grupta toplanabilir:

- Mevduat,
- Merkez Bankası Kredileri,
- Özkaynaklar (veya özsermaye).

Bunlara bir de ikinci derece öneme sahip olmak üzere diğer kaynaklar eklenebilir. Bu diğer kaynaklar tahvilleri, tediye emirlerini, bankaların yukarıda sayılanların dışında kalan diğer kısa ve uzun vadeli borçlarını kapsar. Bankaların kaynakları üç ana grupta toplanabildiğine göre, üç oran bankaların kaynak bileşimlerini ortaya koyar. Bunlar(247):

3.1.3.1. Mevduatın Toplam Kaynaklara Oranı

Mevduat/Toplam Kaynaklar

Ticari bankaların en önemli kaynağı, mevduat adı altında veya başka şekillerde halktan topladıkları fonlardır. Bu oran hesaplanırken mevduatın vade açısından bileşimi de önem taşır. Genel olarak, ticari bankalarda mevduatın toplam kaynaklar içerisinde payı % 70-90 dolaylarında hatta bazen daha da yüksektir.

3.1.3.2. Merkez Bankası Kredilerinin Toplam Kaynaklara Oranı

Merkez Bankası Kredileri/Toplam Kaynaklar

Bu oran Merkez Bankası kredilerinin banka kaynakları içerisindeki payını belirtir. Ayrıca, Merkez Bankalarının

(247) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.88.

veya Bankaların izleyecekleri politikalara göre değişiklik gösterebilmektedir.

3.1.3.3. Özsermayenin Toplam Kaynaklara Oranı

Özsermaye/Toplam Kaynaklar

Ticari Bankalar, faaliyetlerinde esas itibariyle Üçüncü şahısların sermayelerini kullandıklarından bu tür bankalarda özsermaye veya özkaynakların, toplam kaynaklar içerisinde payı düşüktür. Bu oran özsermayenin, Toplam Kaynaklar içinde ne kadar yer kapsadığını belirtir. Ülkemizde ticari bankalarda bu oran % 4'ün çok az üstündedir.

3.1.4. Bankaların Fon Kullanımlarının Analizinde Kullanılan Oranlar

Bankaların fon kullanımında öncelik sırası, çeşitli faktörlere göre değişik olabilmekle beraber, bankaların aktifleri incelendiğinde bu sıralamanın genellikle(248):

- Bankaların günlük faaliyetlerini yürütebilmeleri için gerekli derhal paraya çevrilebilir değerler (Birinci rezervler),

- Bankaların taahhütlerini yerine getirmede olası güçlüklerle karşı hazırlıklı olmak ve faaliyetlerini güven içerisinde yürütebilmek için ellerinde bulundurdıkları süratle paraya çevrilebilir değerler (ikinci derece rezervler),

- Krediler,

(248) AKSÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.89.

- Uzun vadeli yatırımlar (iştirakler ve sabit değerler),

şeklinde olduğu gözlenmektedir.

Bankaların fon kullanımlarının analizinde kullanılabilecek oranlar bu sıralamaya koşt olarak:

3.1.4.1. Derhal Paraya Çevrilebilir Değerler/Aktif Toplamı

Bankaların kamuoyuna yayınlamış olduğu bilançolardan yararlanarak, bu oranın hesaplanmasına olanak yoktur.

3.1.4.2. Süratle Paraya Çevrilebilir Değerler/Aktif Toplamı

Bankaların kamuoyuna yayınlamış olduğu bilançolardan yararlanarak, bu oranın hesaplanmasına olanak yoktur.

3.1.4.3. Krediler Tutarı/Aktif Toplamı

Bankalar için en verimli fon kullanım alanı kredi vermektir. Krediler, bankalara gelir sağlayan en önemli aktif kalemlerdir. "Krediler Tutarı/Aktif Toplamı" oranının yüksekliği, bankanın kârlılığını olumlu yönde etkiler. Bankanın geliri, gelir getiren aktiflerin büyüklüğüne ve sağladıkları verime bağlıdır. Diğer koşullar aynı kalmak üzere, bir bankanın gelir getiren aktiflerini genişletmesi, kârlılığı arttırır. Ancak bu durum, bankanın elinde yeterli ölçüde likit değer bulundurmadığının bir göstergesi de olabilir. Sözkonusu oranın yüksek olduğu bankalarda, kredilerin kalitesinin yüksek olmasını, geri ödenmeme riskinin azaltılmasına özen gösterilmelidir(249).

(249) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.89.

3.1.4.4. Krediler Tutarı/Mevduat Toplamı

Bir bankanın kredi portföyünün genişliği diğer bir deyişle "kredi hacmi ne olmalıdır?" sorusunun cevabı araştırılırken kullanılabilecek oranlardan biri de "Krediler Tutarı/Mevduat Toplamı" dır(250). Bu oran ülkemizdeki bankalarda oldukça yüksektir.

3.1.4.5. İştiraklerin Üzsermayeye Oranı

İştirakler/Üzsermaye

Bankaların birer kamu kuruluşu olmak niteliğinden uzaklaşarak, kanunların himayesi altında topladıkları mevduatı kendi teşebbüslerinde kullanmalarını ve adeta birer özel finansman kurumu olarak faaliyette bulunmalarını önlemek ve banka kaynaklarının belirli teşebbüslerde donarak bankanın emniyetinin sarsılmasına engel olmak amaçlarıyla, bankaların iştiraklerine tahsis edebilecekleri sermaye, bankacılık faaliyetini düzenleyen mevduat ve para otoritelerinin kararları ile sınırlanmaktadır(251).

Ülkemizde, 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun 48. maddesinin, birinci fıkrasına göre, bankaların iştirak ve kuruluşlarına yatıracakları sermayelerinin toplamı ödenmiş ya da Türkiye'ye ayrılmış sermayeleri ile yedek akçeleri toplamının % 10'unu geçmez. Ancak, bankaların kalkınma planı yıllık programlarında belirtilecek sektörlerde iş yapan ya da yapacak olan ortaklık ve kuruluşlara, kanunla kurulan ortaklıklara, kalkınma ve yatırım

(250) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.89.

(251) Vecdi ÜNAY, "Bankalar Hakkında KHK'nin Mevduatı Koruyucu Hükümleri", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR, S.11, Kasım 1983, s.27.

bankalarına, iktisadi devlet teşekkülleri ile müesseseleri ve iştirakler hakkında kanun kapsamına giren bankaların, kendilerine verilen özel görevleri gerçekleştirmek amacıyla kuracakları ya da sonradan katılacakları ortaklık ve kuruluşlara, yatırmış bulundukları veya yatıracakları sermayeleri için yukarıda belirtilen kısıtlama uygulanmaz(252).

Bankaların iştiraklerine tahsis edebilecekleri sermayeyi, özsermayelerinin % 10'u ile sınırlamak çok düşük olmakla beraber, Bankalar Kanunu'nun 48. maddesinin ikinci fıkrası ile getirilen geniş istisnaya nitel bir sınır konulmaması da büyük bir boşluktur. Zira diğer ülkelerde olduğu gibi, istisnalar dahil olmak üzere bankaların iştiraklerine tahsis edebilecekleri sermaye tutarına, uygun bir üst sınır çizilebilir.

3.1.4.6. Maddi Sabit Değerlerin Özsermayeye Oranı

Maddi Sabit Değerler/Özsermaye

Banka kaynaklarının maddi sabit değerlere özellikle gayrimenkul yatırımlarına yönelmesini önlemek veya kısıtlamak amacı ile sınırlayıcı hükümler getirilmektedir. Bu nedenle bir yandan ekonomik amaç güdülerek banka kaynakları yönlendirilmekte, diğer yandan banka kaynaklarının akıcılığı sağlanarak mevduat sahiplerinin hakları emniyet altına alınmaya çalışılmaktadır(253).

Ülkemizde, bankaların gayrimenkullere yatıracakları kaynakların toplamı özkaynaklarını geçemez(70 s.KHK.m.50/1).

Bankalar ticaret amacıyla gayrimenkul alım ve satımı ile uğraşamazlar ve T.C. Merkez Bankası'nca alınan

(252) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.90.

(253) AKGÜÇ, "Banka Bilançolarının Analizi...", s.91.

kararlara uygun olarak bankacılık işlerini yürütebilmek için gereksinim duydukları sayı ve büyüklüğün üstünde herhangi bir şekilde gayrimenkul edinemezler (7129 s.Bnk.Kn.m.50, 70 s.KHK.m.50/2).

Bankaların, özsermayesine % 10'un üstünde katıldıkları ortaklıklarla, bunların sermayelerinin çoğunluğuna sahip oldukları ortaklık ve kuruluşların iş konularının gerektirdiği işyeri, fabrika, imalathane ve eklentileri gibi gayrimenkuller dışında gayrimenkul edinmeleri T.C. Merkez Bankası'nın iznine bağlıdır (7129 s.Bnk.Kn.m.50, 70. s.KHK.m.50/3).

Banka gayrimenkullerinin birikmiş amortismanlar düşüldükten sonra kalan net değerinin, bankanın özsermayesine oranı, halen gayrimenkul edinilmesi konusunda çizilmiş sınırı aşip aşmadığını ve bankanın bu sınırı aşmamak üzere daha ne kadar gayrimenkul edinebileceğini ortaya koyar.

3.1.4.7. Maddi Sabit Değerler + İştiraklerin Özsermayeye Oranı

Maddi Sabit Değerler + İştirakler/Özsermaye

Bankalar, özsermayelerinin tamamını, sabit değer iktisabı ve iştiraklerine sermaye tahsisinde kullandıkları gibi sağlamış oldukları yabancı kaynakların bir bölümünü de, sözkonusu iştiraklere yatırırlar. Bu oran maddi sabit değerler ile iştirakler toplamına özsermayeden ne kadar katılım sağladığını göstermektedir.

4. BANKALARDA KÂRLILIK VE VERİMLİLİK ANALİZİ

Bankaların emrine verilmiş bulunan öz ve yabancı kaynakların kârlılık ve verimlilik ölçümü, yapılacak olan bu analiz ile elde edilebilir. Burada amaç, bankanın kârlılık ve verimlilik oranları ile, bankanın geçmişteki

kazanç gücü ve faaliyetlerinin etkinlik derecesini değerlendirmektedir. Değerlendirme sonucunda, bankanın elde ettiği kârın ölçülü ve yeterli olup olmadığı saptanır(254).

Kârlılık ve verimlilik analizinde, kâr ile sermaye unsurları arasındaki ilişkiler analiz edilmektedir. Başka bir deyişle, öz ve yabancı kaynakların kullanıldığı yatırımlar ile, bu yatırımlardan sağlanan gelir unsurları arasındaki ilişkiler kârlılık ve verimlilik oranları yoluyla analiz edilmektedir.

Bankaların faaliyet sonuçları tatminkâr mıdır? Bankalar incelenen dönemde ölçülü, yeterli kâr elde etmiş midir? Bir hizmet işletmesi olan ve başarısı büyük ölçüde insan faktörüne bağlı olan bankaların, işgücü kaynakları ne ölçüde etkin kullanılmaktadır? Mali tablolar bu soruları kendi başlarına cevaplandıramazlar. Bu kısımda, bankalarda kârlılığın ve verimliliğin değerlendirilmesinde kullanılabilecek oranlar yardımı ile bu soruların cevapları verilmeye çalışılacaktır. Bu analizde bilançodan başka kâr ve zarar hesabı da önemli rol oynar.

4.1. BANKALARDA KÂRLILIK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

Bankaların kârlarını arttırabilmek için alabilecekleri önlemler üç ana grupta toplanabilir.

- Gelir getiren aktiflerini genişletmek, gelir getiren aktiflerin toplam aktiflere oranını yükseltmek,

- Aktifleri daha verimli şekilde kullanmak, yani plasmanların verimini arttırmak,

- Giderleri kontrol altına almak.

Kısa dönemde başkalarının kârlarını arttırabilmek için alabilecekleri önlemler daha çok kaynaklarının genişletilmesine ve kredilendirme faaliyetine ilişkin olarak bazı dolaylı ve dolaysız gelirler elde edilmesine (bloke mevduat bulundurma, senet tahsil komisyonu alma, teminat mektubu verme gibi) bağlı bulunmaktadır.

Bu nedenle kârlılık analizi, bankaların belli bir zaman içindeki ekonomik faaliyeti ve bu faaliyetin sonuçları hakkında fikir edinmek için yapılır(255). Bankaların kârlılık analizinde kullanılabilecek başlıca oranları şöyle açıklayabiliriz:

4.1.1. Kâr (Vergi Sonrası) / Özsermaye Oranı (Mali Rantabilite)

Bankaların kârları ile özsermayeleri arasında kurulan oran bankaların mali rantabilitelerini verir. Bu oran bankaların kârlılık durumlarını değerlemede en anlamlı kıstastır ve bankaların başarı ölçüsü olarak kullanılır. Söz konusu oran, banka ortaklarının banka üzerindeki haklarının bir birimine isabet eden kâr oranını ortaya koyar. Bankaların mali rantabilitesi hesaplanırken genellikle belli bir dönemin bütün giderleri (faiz dahil) ve net kâr üzerinden alınan vergiler çıktıktan sonra kalan net kâr kullanılır. Bazen özellikle vergi yükünde değişimler olduğu durumlarda vergiden önceki kâr kullanılabilir. Mali rantabilitenin paydasını oluşturan, bankaların özsermayesi, bankaların net aktif toplamı ile dış kaynakları arasındaki farktır. Bu fark aynı zamanda, bankaların ödenmiş sermayeleri, yedek akçeleri ve dağıtılmamış kârlarının toplamına eşittir.

Ülkemizde bankaların yayınlanan mali tablolarından bankaların net kârlarını ve özsermayelerini doğru

(255) KOCAİMAMOĞLU, s.102.

olarak belirlemek olanaksızdır. Sözkonusu tablolarda dönem kârı vergi ve dividant gibi dağıtılacak veya ihtiyatlara eklenecek kısmı ile işletmede kalacak kısmı birbirinden ayrılmadan toplam halinde gösterilmektedir(256). Ayrıca, uygulamada bazı bankalar yayınladıkları bilançolarında vergi sonrası kârlarını gösterdikleri halde, bazı bankalar vergi öncesi kârlarını açıklamaktadırlar(257).

Sözkonusu oranla ilgili bir diğer güçlükte özsermaye hesabından doğmaktadır. Banka bilançolarında yer alan karşılıklar kalemi, kârdan ayrılmış yedek akçe niteliğindeki fonları içerdiği gibi, şüpheli alacaklar karşılığı gibi aktif değerleri düzeltici hesapları da kapsamaktadır. Bu nedenle, bankaların özsermayeleri hesaplanırken karşılıkların dikkate alınması, özsermayelerini olduğundan daha az hesaplanmasına yol açtığı gibi, tümüyle bu kalemin bir özsermaye unsuru olarak hesaba katılması da özsermaye tutarının olduğundan fazla gösterilmesine yol açmaktadır.

4.1.2. Kâr (Vergi Sonrası) / Net Aktif Toplamı Oranı

Bankalarda kârlılığın ölçülmesinde kullanılan oranlardan biri de vergi sonrası kârının aktif toplamına oranlanmasıdır. Bu oran, bankaların aktif kıymetlerine ölçüde kârlı kullandıklarını göstermek için kullanılmaktadır. Banka kaynaklarının önemli bir bölümü, mevduat ve Merkez Bankası kredilerinden oluştuğundan ve ödenen faizler, bu oranın payında yer almadığından, bankalarda

(256) Hasan GÜRBÜZ, "Ticaret Bankalarında Genel Rantabilitenin Ölçülmesi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.2, Mayıs 1976, s.101.

(257) Öztin AKGÜÇ, "Bankalarda Kârlılık ve Verimliliğin Değerlendirilmesi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.12, Mayıs 1978, s.29.

"kâr (vergi sonrası) /aktif toplamı" oranının düşük olması doğaldır(258).

4.1.3. Faiz ve Vergiden Önceki Kâr (FVÖK) / Aktif Toplamı Oranı (İktisadi Rantabilite Oranı)

Bankaların tüm kaynaklarını ne ölçüde kârlı kullandıklarını gösteren daha anlamlı bir oran "FVÖK/Aktif Toplamı" oranıdır. Bankalar, aktiflerinin çok önemli bir bölümünü yabancı kaynaklarla finanse ettiklerinden, sözkonusu oran, "Kâr (vergisi sonrası) / Net Aktif Toplamı" oranına kıyasla daha anlamlı olmaktadır(259). Bir bankanın net kârı o bankanın tüm varlıklarının verimini kapsayamaz. Gerçekten kaynakların kullanılması karşılığında yaratılan fazlalık yalnız net kâr olmayıp, dış kaynaklara ödenen faizler ve devletin aldığı vergileri de bu fazlalığa dahil bulunmaktadır. Bir bankanın çeşitli kaynaklardan sağladığı toplam kârının, aynı dönemde kullandığı toplam varlıklarına oranı ilgili bankanın iktisadi rantabilitesini verir(260).

4.1.4. İşletme Kârlılığı (İşletme Rantabilitesi)

Bankaların bankacılık faaliyetinden sağladıkları kârın, bankacılık faaliyetinde kullandıkları varlıklara oranı, bankaların işletme kârlılığını verir. Sözkonusu oranın sağlıklı biçimde hesaplanabilmesi için, bankacılık faaliyetinde kullanılan varlıkların tutarının ve bankacılık faaliyetinden elde edilen kârın doğru saptanması gerekir. Oranın pay ve paydasının doğru saptanabilmesi, çok ayrıntılı bilanço ve kâr-zarar cetvellerine gereksinimi gerektirir(261).

(258) AKGÜÇ, "Bankalarda Kârlılık...", s.30.

(259) AKGÜÇ, "Bankalarda Kârlılık...", s.30.

(260) GÜRBÜZ, "Ticaret Bankalarında...", s.94.

(261) GÜRBÜZ, "Ticaret Bankalarında...", s.98.

Ülkemizde bankaların yayınladıkları mali tablolar işletme kârlılıklarının hesaplanmasına olanak vermemektedir. Böyle bir hesaplamanın yapılabilmesi için özellikle Diğer Giderler ve Zararlar ile Muhtelif Kârlar kalemlerine daha fazla açıklık getirmek gerekir.

4.1.5. Faaliyet Kârının, Kredilendirmeden Doğan Zararları Kargılama Oranı

Bankaların kredilendirme faaliyeti, kredinin vadesinde geri ödenmemesi olasılığı dolayısıyla bir risk taşır. Banka kârlarının, kredilendirmeden doğan zararlara karşı ne ölçüde koruyucu olduğunu saptayabilmek için, faaliyet kârı, ilgili hesap döneminde kredilendirmeden doğan net zarara bölünmektedir. Diğer bir deyişle, oranın payında bankanın vergi öncesi faaliyet kârı, paydasında da o hesap döneminde şüpheli ve/veya değersiz hale gelen kredi tutarında, geçmiş hesap dönemlerinde şüpheli hale gelen kredilerden yapılan tahsilat indirildikten sonra kalan net zarar yer almaktadır(262).

Ülkemizde bankaların yayınlamış oldukları kâr-zarar cetvellerine bakılarak bu oranın da sağlıklı biçimde hesaplanmasına olanak yoktur. Yayımlanan kâr-zarar cetvellerinde ilgili hesap döneminde ayrılan şüpheli alacak karşılıkları tutarı ayrıca görülmeyeceği gibi, geçmiş dönemlerde şüpheli duruma gelmiş alacaklardan yapılan tahsilatta "Muhtelif Gelirler ve Kârlar" arasında yer almaktadır. Bankalar, yönetimleri ve mali güçleri hakkında olumsuz izlenimler uyanmaması için şüpheli alacak karşılığı ayırmaktan çoğu kez kaçındıkları gibi, Vergi Usul Kanunu hükümleri de bankalarda gerçek şüpheli alacak tutarının görünmesini, bir ölçüde perdelemektedir(V.U.K. md.323).

(262) AKGÜÇ, "Bankalarda Kârlılık...", s.31.

4.1.6. Kredilendirmeden Doğan Zararların Kredi Tutarına Oranı

Bankaların kredilendirmeden doğan risklerini düşük düzeye indirme çabalarına rağmen, kredilerin geri ödenmemesi nedeniyle kayıplara uğradıkları bir gerçektir. Bu nedenle bu oran, bankaların kredi kararlarının değerlendirilmesi açısından iyi bir göstergedir. Oranın payında yer alan kredilendirmeden doğan zarar tutarı hesaplanırken, ilgili hesap döneminde şüpheli ve/veya değersiz hale gelen krediler toplamından, geçmiş hesap dönemlerinde şüpheli hale gelmiş kredilerden yapılan tahsilat indirilir. Oranın düşük olması veya düşme eğilimi göstermesi olumlu gelişme olarak yorumlanır. Ancak ülkemizde bankaların yayınlamış oldukları bilanço ve kâr-zarar cetvellerinde yer alan bilgilerden yararlanarak bu oranın rakamsal olarak saptamak olanağı yoktur(263).

4.2. BANKALARDA VERİMLİLİK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

Bankaların verimlilik analizinde kullanılan başlıca oranlar şunlardır:

4.2.1. Personel Başına Mevduat Oranı

Toplam Mevduat/Personel Sayısı

Personel başına mevduat personel başına yıllık mevduat artış hızı, iş hacmini, verimliliğin bir göstergesi olarak gören bankalar tarafından genellikle kullanılan ölçülerdir. Ancak bir ülkede mevduat artış hızı, konjonktür, izlenen ekonomik politikalar gibi, bireysel bir bankanın kontrolü dışında olan etkenlere bağlı bulunduğundan, personel başına mevduat artışı, personelin verimliliğinin

(263) AKGÜÇ, "Bankalarda Kârlılık...", s.32.

veya etkinliğinin artmasından çok, makro ekonomik faktörlerdeki değişikliklerin sonucudur(264).

4.2.2. Personel Başına Kredi Hacmi

Toplam Kredi/Personel Sayısı

Personel başına kredi hacmi de, personelin verimli, etkin çalışmasından çok, izlenen para-kredi politikası ile, ekonomideki kredi sistemine bağlıdır. Böyle olmakla beraber, bankalar arasında verimlilik yönünden bir sıralama yapmada personel başına kredi hacmi, bir ölçü olarak kullanılabilir. Özellikle personel başına kredi hacmindeki artış hızı, salt personel başına kredi hacmine kıyasla daha anlamlı bir ölçü olabilir(265).

4.2.3. Personel Başına Aktif Tutarı

Aktif Toplamı/Personel Sayısı

Personel başına aktif tutarı, benzer faaliyette bulunan, aynı ekonomik ortamda çalışan bankalar arasında işgücü verimliliğinin ölçülmesi açısından yararlı bir ölçüdür. Ancak, bankalar arasında özellikle muhasebe uygulamaları yönünden tekdüzelik sağlanmadan, personel başına aktif tutarı hesaplanarak, bu ölçüye göre bankalarda personel verimliliğini değerlendirmek hatalı olabilir(266).

(264) Öztin AKGÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin Ölçülmesi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, 5.30, Kasım 1982, s.47.

(265) AKGÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.48.

(266) AKGÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.48.

4.2.4. Personel Başına Elde Edilen Bilanço Kârı

Kâr/Personel Sayısı

Personelin ne ölçüde etkin yönetildiği konusunda değerlendirme yapılırken, bankalarda kullanılan ölçülerden biri de personel başına elde edilen bilanço kârıdır. Ancak, bilanço kârı, bankaların, esas bankacılık faaliyeti dışında elde ettikleri gelir ve kârlarla, faaliyet dışı (arızı) zarar ve giderleri de içerdüğinden ve bankalar arasında bilanço kârının net veya vergi öncesi olarak açıklanması konusunda değişik uygulamalar olabildiğinden, personel başına elde edilen bilanço kârını bir etkinlik ölçüsü olarak kullanırken ihtiyatlı davranmak gerekir(267).

4.2.5. Personel Başına Net Faaliyet Geliri

Faaliyet Gelirleri/Personel Sayısı

Bir bankanın net faaliyet geliri, krediler karşılığı almış olduğu faiz ve komisyonlar artı bankacılık hizmetleri nedeniyle elde ettiği ücret ve komisyon toplamıyla, ödediği faiz ve komisyonlar arasındaki olumlu farktan oluşmaktadır. Net faaliyet geliri bir yerde, bankanın esas uğraşı nedeniyle yarattığı katma değeri göstermektedir. Bir bankanın personel başına ne kadar katma değer yarattığı anlamlı bir verimlilik ölçüsüdür. Kredi verimi yüksek, kaynak maliyeti düşük olan bankaların, görece olarak daha yüksek net faaliyet geliri elde etmeleri, diğer bir deyişle daha fazla katma değer yaratmaları doğaldır(268).

(267) AKGÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.48.

(268) AKGÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.49.

4.2.6. Personel Başına Elde Edilen Faaliyet Kârı

Faaliyet Kârı/Personel Sayısı

Faaliyet Kârı, (net faaliyet geliri ⁺ kambiyo kârı veya zararı - personel giderleri - işletme giderleri - amortismanlar - şüpheli alacaklar karşılığı) şeklinde hesaplanmaktadır. Personel başına elde edilen faaliyet kârı, personel başına net faaliyet gelirinden daha farklı, konuya ilave boyutlar getiren bir etkinlik ölçüsü olmaktadır(269). Ancak, ülkemizde bankaların yayınlamış oldukları kâr-zarar cetvellerine bakılarak bu oranın sağlıklı biçimde hesaplanmasına olanak yoktur.

4.2.7. Personel Giderlerinin Aktif Toplamına Oranı

Personel Giderleri/Aktif Toplamı

Personel giderlerinin aktif toplamına oranı da, bankalarda kullanılan bir etkinlik ölçüsüdür. Amaç yalnız personel başına aktif tutarını arttırmak değil, aynı zamanda personel giderlerinin aktif toplamına oranını da azaltmaktır. Bir bankada hem personel başına aktif tutarının, hem de personel giderlerinin aktif toplamına oranının yüksekliği, sözkonusu bankanın görece olarak pahalı personel çalıştırdığının, yüksek ücretler ödediğinin bir göstergesi olabilir. Bir bankanın iş hacmi genişledikçe, gerek personel, gerek işletme giderlerinin aktif toplamına oranının düşmesi olağan bir gelişme olmaktadır(270).

Anılan oranın düşme eğilimi göstermesi, bankaların kârlılığını açısından olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmektedir. Ancak, bu açıdan bankalararası karşılaştırma

(269) AKCÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.49.

(270) AKCÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.49.

yapılırken, bazı bankalarda, politikaları gereği ve/veya muhasebe uygulamaları sonucu aktif toplamlarının şişkin olduğu, bazı fiktif kalemlerin aktif toplamı içerisinde gösterilmesi olasılığının varlığı dikkatlerden kaçmamalıdır(271).

4.2.8. Personel Giderlerinin Net Faaliyet Gelirine Oranı

Personel Giderleri/Net Faaliyet Geliri

Personel giderlerinin, net faaliyet gelirine oranının düşük olması veya düşme eğilimi göstermesi bankalar açısından olumlu gelişmedir. Bu ölçü, personel başına net faaliyet geliri ölçüsünü de bir yerde tamamlar. Aşırı ücret ödeyen ve/veya mevcut personelini iyi kullanmayan, kalifiye elemanlarını gerekli servislerde değerlendiremeyen bankalar da personel başına yüksek net faaliyet geliri elde edebilmekte, fakat buna karşılık sözkonusu bankalarda personel giderlerinin net faaliyet gelirine oranı da yüksek olmaktadır. Amaç, yalnız personel başına yüksek net faaliyet geliri elde etmek değil, bunun yanı sıra personel giderlerinin net faaliyet gelirine olan oranının da düşük tutulmasına sağlamak olmalıdır(272).

4.2.9. Personel Giderleri Mevduat Toplamı Oranı

Personel Giderleri/Mevduat Toplamı

Bankalarca kullanılan ölçülerden biri de personel giderlerinin, mevduat toplamına oranıdır. Bu oranın düşük olması veya düşme eğilimi göstermesi bir etkinlik göstergesidir. Bankalar, yalnız personel başına mevduat

(271) AKGÜÇ, "Bankalarda Kârlılık...", s.32.

(272) AKGÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.50.

tutarını arttırmayı değil, aynı zamanda personel giderlerinin mevduat toplamına oranını da görece olarak düşürmeyi amaçlamaktadırlar. Pahalı personel kullanan ve/veya personelini iyi değerlendiremeyen bankalarda, personel başına mevduat tutarının fazla olmasıyla birlikte personel giderlerinin toplam mevduata oranı da yüksek olabilmektedir(273).

(273) AKGÜÇ, "Bankalarda Prodüktivitenin...", s.50.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

(XYZ) BANKASI A.Ş. TARAFINDAN YAYINLANAN MALİ TABLOLARIN ORANLAR YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

1. GENEL AÇIKLAMA

Carek bilanço ve gerekse kâr-zarar cetvellerinde yer alan kalemlerin hesaplanmasında aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmuştur:

- Bankaların Özsermaye tutarı, ödenmiş sermaye ile yedek akçelerin toplamından birikmiş zararların indirilmesi yoluyla hesaplanmıştır.

- Yıl kârlarından, yedek akçelere eklenecek bölüm Özsermaye hesabına dahil edilmemiştir.

- Banka bilançolarının pasifinde yer alan karşılıkların ne kadarının aktiflerdeki değer düşüşleri için ayrıldığı, ne kadarının yedek akçe niteliğinde olduğu konusunda ayırım yapılamadığından, karşılıklar Özsermaye hesabına dahil edilmemiştir.

- Bankaların toplam kaynakları hesaplanırken, ödenmemiş sermayeleri ve birikmiş zararları pasif toplamından indirilmiştir.

- Bankaların aktif tutarı hesaplanırken, ödenmemiş sermayeleri ve birikmiş zararları aktif toplamından indirilmiştir.

- Maddi Sabit Değerler tutarından amortismanlar düşüldükten sonra kalan net değerlerin, özsermaye tutarına oranı hesaplanmıştır.

- Bankaların Net Faaliyet Geliri, krediler karşılığı almış olduğu faiz ve komisyonlar ile bankacılık hizmetleri nedeniyle elde ettiği ücret ve komisyonlar toplamından ödediği faiz ve komisyonların indirilmesi yoluyla hesaplanmıştır.

2. (XYZ) BANKASI A.Ş.'DE YAYINLANAN BİLANÇOLARLA İLGİLİ OLARAK KULLANILAN ORANLAR

Bankaların yayınlamış olduğu bilançolardan (EK-1/A-B-C-D-E) yararlanılarak aşağıdaki oranlar olanaklar çerçevesinde hesaplanıp, analiz edilmeye çalışılmıştır.

2.1. LİKİDİTE DURUMLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

2.1.1. Nakit Oranı

$$\text{Nakit Oranı} = \frac{\text{Derhal Paraya Çevrilebilir Değerler}}{\text{Vadesiz ve Kısa Vadeli Borçlar}}$$

Bu oranın yayınlanan bilançoların yetersiz olması nedeniyle hesaplanmasına olanak yoktur.

2.1.2. Likidite Oranı ve Katsayısı

$$\text{Likidite Oranı} = \frac{\text{Derhal ve Süratle Paraya Çevrilebilen Değerler}}{\text{Vadesiz ve Kısa Vadeli Borçlar}}$$

- Bu oranın yayınlanan bilançoların yetersiz olması nedeniyle, hesaplanmasına olanak yoktur.

2.1.3. Disponibilite Oranı

Oranın payında yer alan kalemler= Kasa + T.C. Merkez Bankası Vadesiz Serbest Tevdiat + Esham ve Tahvilat Cüzdanı Mevduatı

Oranın paydasında yer alan kalemler= Gerçek ve Tüzel Kişilere Olan Vadesiz Borçlar + Her Nevi Vadesiz Mevduat (Banka Mevduatı Hariç) + Tediye Emirleri + Tahakkuk Etmiş Vergi, Resim ve Harçlar.

- Bu oranın yayınlanan bilançoların yetersiz olması nedeniyle, hesaplanmasına olanak yoktur.

2.2. EMNİYET DURUMLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

2.2.1. Özsermaye Oranı ve Ödeme Gücü Katsayısı

$$\text{Özsermaye Oranı} = \frac{\text{Özsermaye}}{\text{Borçlar Toplamı}}$$

	1981	1982	1983	1984	1985
Özsermaye Tutarı	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
Borçlar Toplamı	59.353	88.975	100.024	169.119	294.829
Özsermaye Oranı	% 3,4	% 2,2	% 5,2	% 10,3	% 6,2

Özsermaye/Borçlar oranı incelendiğinde, bankanın özsermayesinin borçları karşılama oranının çok düşük olduğu görülmektedir. İncelenen dönemde özsermaye/borçlar oranı 1981'de % 3,4 iken, 1982'de % 2,2, 1983'te % 5,2, 1984'te % 10,3 ve 1985'te % 6,2 olarak hesaplanmıştır. Söz konusu oranın artış göstermesinin nedeni yeniden değerlemedir.

2.2.2. Özsermaye Mevduat Oranı

$$\text{Özsermaye Mevduat Oranı} = \frac{\text{Özsermaye}}{\text{Toplam Mevduat}}$$

	1981	1982	1983	1984	1985
Özsermaye Tutarı	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
Mevduat Toplamı	46.058	69.817	71.014	134.373	230.311
Özsermaye Mevduat Oranı	% 4,4	% 2,8	% 7,3	% 13,0	% 8,0

Bankanın Özsermaye/Mevduat oranı 1981-1985 döneminde sırasıyla % 4,4, % 2,8, % 7,3, % 13,0, % 8,0 olmuştur. Diğer bir deyişle bankalar özsermayelerinin, hesaplanan bu oranların katı kadar mevduat toplamaktadırlar.

2.2.3. Kredi Tutarının Özsermaye Oranı

$$\text{Kredi Tutarının Özsermayeye Oranı} = \frac{\text{Kredi Tutarı}}{\text{Özsermaye}}$$

	1981	1982	1983	1984	1985
Kredi Tutarı	24.515	33.275	34.372	56.477	103.894
Özsermaye	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
Kredi Tutarının Özsermayeye Oranı	11,90	16,52	6,54	3,21	5,61

Kredi/Özsermaye oranı ise 1981-1985 döneminde sırayla % 11,90, % 16,52, % 6,54, % 3,21, % 5,61 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın önce yükselip sonra düşmesine neden olan etken, bu yıllarda, yeniden değerlendirme sonucu özsermayede meydana gelen artışlardır. Ülkemizde yer alan ticari bankaların kredi tutarlarının özsermayelerine oranı gelişmiş ülkelerdeki benzer oranlara kıyasla belki de sağlam bankacılık prensiplerine aykırı düşecek kadar yüksek bulunmaktadır.

2.3. KAYNAK YAPILARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

2.3.1. Mevduat/Toplam Kaynaklar Oranı

	1981	1982	1983	1984	1985
Mevduat Toplamı	46.058	69.917	71.014	134.373	230.311
Toplam Kaynaklar	61.480	90.989	104.525	178.363	313.909
Mevduat/Toplam Kaynaklar	% 74	% 76	% 67	% 75	% 73

Ticari bankaların en önemli kaynağı olan mevduatın incelenen dönemde, toplam kaynaklar içindeki payı sırasıyla % 74, % 76, %67, % 75, % 73'tür. Bu oran ortalama % 73 olarak gözönüne alındığında, bankanın toplam kaynaklarının yarısından fazlasını mevduatın oluşturduğunu söyleyebiliriz.

2.3.2. Merkez Bankası Kredilerinin Toplam Kaynaklara Oranı

Merkez Bankası Kredileri/Toplam Kaynaklar

	1981	1982	1983	1984	1985
Merkez Bankası Kredileri	4.580	5.639	5.870	2.060	1.236
Toplam Kaynaklar	61.480	90.989	104.525	178.363	313.909
Mer.Ban.Kredil./Top.Kaynaklar	% 7	% 6	% 5	% 1	% 0,3

Mevduattan sonra toplam kaynaklar içerisinde en fazla payı T.C. Merkez Bankası kredileri oluşturmaktadır. TCMB kredileri/Toplam Kaynaklar oranı 1981'de % 7, 1982'de % 6, 1983'te % 5, 1984'te % 1, 1985'te ise % 0,3 olarak hesaplanmıştır. Oranın gittikçe azalmasına neden ise mevduat oranının daha fazla yer tutmasından ileri gelmektedir.

2.3.3. Özsermayenin Toplam Kaynaklara Oranı

Özsermaye/Toplam Kaynaklar

	1981	1982	1983	1984	1985
Özsermaye Tutarı	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
Toplam Kaynaklar	61.483	90.989	104.525	178.363	313.909
Özsermaye/Toplam Kaynaklar	% 3	% 2	% 5	% 9	% 5

Özsermayenin toplam kaynaklar içindeki payı ise, faaliyetlerinde esas itibariyle üçüncü şahısların sermayelerini kullandıklarından bu oran oldukça düşüktür. İncelenen dönemde bu oranlar 1981'de % 3, 1982'de % 2, 1983'te % 5, 1984'te % 9 ve 1985'te % 5 olarak hesaplanmıştır.

2.4. FON KULLANIMLARININ ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

2.4.1. Derhal Paraya Çevrilebilir Değerlerin Aktif Toplamına Oranı

Bu oranın yayınlanan bilançoların yetersiz olması nedeniyle, hesaplanmasına olanak yoktur.

2.4.2. Süratle Paraya Çevrilebilir Değerlerin Aktif Toplamına Oranı

Bu oranın yayınlanan bilançoların yetersiz olması nedeniyle, hesaplanmasına olanak yoktur.

2.4.3. Krediler Tutarının Mevduat Toplamına Oranı

Krediler Tutarı/Mevduat Toplamı

	1981	1982	1983	1984	1985
Krediler Tutarı	24.515	33.275	34.372	56.477	103.894
Mevduat Toplamı	46.058	69.817	71.014	134.373	230.311
Krediler Tutarı/ Mevduat Toplamı	% 53	% 47	% 48	% 42	% 45

İncelenen bankanın, krediler tutarının/mevduat toplamına oranı normal düzeydedir. Bu oran özellikle özel yasalarla kurulmuş bankalarda çok yüksektir. Genel olarak, bankalardaki kredi tutarının mevduata oranının 2/3'ü aşması bir uyarı ışığı olarak kabul edilmektedir. Bu oran incelenen dönemde sırasıyla % 53, % 47, % 48, % 42, %45 olarak hesaplanmıştır.

2.4.4. Krediler Tutarının Aktif Toplamına Oranı

Krediler Tutarı/Aktif Toplamı

	1981	1982	1983	1984	1985
Krediler Tutarı	24.515	33.275	34.372	56.477	103.894
Aktif Toplamı	61.480	93.610	108.158	190.246	316.090
Krediler Tutarı/ Aktif Toplamı	% 39	% 35	% 31	% 29	% 32

Banka aktifleri içerisinde en önemli yeri krediler oluşturmaktadır. Bu oran incelenen bankada normal düzeydedir. Bu oranın yüksekliği, bankanın kârlılığını olumlu yönde etkiler. Ancak söz konusu oranın yüksek olduğu bankalarda, kredilerin kalitesinin yüksek olmasına, geri ödenmeme riskinin azaltılmasına özen gösterilmelidir. Ülkemizde ise, son yıllarda izlenen politikalar, yükselen faiz oranları banka kredilerinin geriye dönmesini yavaşlatarak, şüpheli alacak tutarlarını da yükseltmiştir.

2.4.5. İştiraklerin Özsermayeye Oranı

İştirakler/Özsermaye

	1981	1982	1983	1984	1985
İştirakler	2.610	2.322	3.883	6.330	7.215
Özsermaye	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
İştirakler/Özsermaye	% 126	% 115	% 73	% 36	% 38

İncelenen dönemde, iştiraklerin/özsermaye'ye oranı sırasıyla % 126, % 115, % 73, % 36, % 38 olmuştur. Görülüyorki, Bankalar Kanunu, bankaların iştiraklerine tahsis edilebilecekleri sermaye tutarını, özsermayelerinin % 10 oranı ile sınırlandırmış olmakla beraber, bu oran, kanunun sağladığı istisnalardan yararlanmak suretiyle bankalar tarafından yükseltilmiştir. Bunda da en büyük etken bankacılık sermayesi ile sanayici sermayesinin birleştirilmesi ve bankaların holdinglerin kontrolü altına alınmasından ileri gelmektedir.

2.4.6. Maddi Sabit Değerlerin Özsermayeye Oranı

Maddi Sabit Değerler/Özsermaye

	1981	1982	1983	1984	1985
Maddi Sabit Değerler	739	3.395	3.735	6.185	14.944
Özsermaye	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
Maddi Sabit Değerler/ Özsermaye	% 35	% 168	% 71	% 35	% 80

İncelenen bankanın, 1981-1985 döneminde Maddi Sabit Değerlerin Özsermayeye oranı sırasıyla % 35, % 168, % 71, % 35, % 80 olarak hesaplanmıştır. Belirlenen oranlar nispetinde, bankanın özsermayesinin ne kadarını maddi sabit değerlerin finansmanında kullandığı ortaya çıkmaktadır. Anılan oranın 1:1'den yüksek olması, maddi sabit değerlerin tamamının özsermaye ile finanse edildiğini ifade eder. Düşük olması ise normal karşılanır.

2.4.7. Maddi Sabit Değerlerle İştiraklerin Özsermayeye Oranı

Maddi Sabit Değerler + İştirakler/Özsermaye

	1981	1982	1983	1984	1985
Maddi Sabit Değerler + İştirakler	3.349	5.717	6.730	12.515	22.159
Özsermaye	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
Mad.Sbt.Değ.+İştir./ Özsermaye	% 162	% 283	% 128	% 71	% 119

Bu oran ise incelenen dönemde sırasıyla % 162, % 283, % 128, % 71, % 119 olarak hesaplanmıştır. Görülüyor ki, banka özsermayesinin tamamını sabit değer iktisabı ve iştiraklerine sermaye tahsisinde kullandıkları gibi, sağlamış oldukları yabancı kaynakların bir bölümünü de söz konusu değerlere yatırmıştır. Ancak, likidite dereceleri zayıf olmasına rağmen, gayrimenkullerin enflasyona karşı değerini en iyi koruması buna neden olmaktadır.

3. (XYZ) BANKASI A.Ş.'DE KÂRLILIK VE VERİMLİLİK ANALİZİ

3.1. KÂRLILIK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR(EK-2/A-B-CD-E) (EK 3)

3.1.1. Vergi Sonrası Kârın Özsermayeye Oranı (Mali Rantabilite)

Beyan Edilen Kârlar/Özsermaye

	1981	1982	1983	1984	1985
Beyan Edilen Kârlar Toplam	67	-	-	702	567
Özsermaye Tutarı	2.060	2.014	5.251	17.542	18.513
Beyan Edilen Kârlar/ Özsermaye	% 3	-	-	% 4	% 3

Sözkonusu oran, bankanın sahip veya sahipleri tarafından sağlanan sermayenin bir birimine isabet eden kâr nispetini ortaya koyar. Mali kârlılık oranının 1981'de % 3, 1983'te % 4, 1985'te % 3 olması, 1980 öncesine göre çok düşük düzeyde kalmıştır. 1982 ve 1983 yılını bankanın zararlar kapaması olumsuz bir etki göstermektedir. Bunda özsermayenin tüm finansman kaynakları içinde önemli bir yere sahip olması bir etken olarak görülebilir. Ayrıca, sermaye arttırımı faaliyetlerinin yoğunlaşması

ve yapılan yeniden değerlendirme çalışmaları ile kurumlara taze bir fon kaynağı girmemiş olsa da özsermayenin kağıt üstünde kabarması sonucu, mali kârlılık oranı da düşmüştür.

3.1.2. Vergi Sonrası Kârın Net Aktif Toplamına Oranı

Beyan Edilen Kârlar / Aktif Toplamı

	1981	1982	1983	1984	1985
Beyan Edilen Kârlar Toplamı	67	-	-	702	567
Aktif Toplamı	61.480	93.610	108.158	190.246	316.090
Beyan Edi. Kârlar/ Aktif Toplamı	% 0,1			% 0,3	% 0,1

Bu oranın incelenen dönemde çok düşük olması ve aktif toplamı içinde çok küçük bir nispete sahip olması bankanın elde ettiği bilanço kârının çok düşük olduğunu göstermektedir. 1982-1983 yılında mali dönemin zararlar kapanması ve bu zararın özsermaye tarafından karşılanması bu oranın düşük olmasına neden olmuştur. Bilanço kârının yükselmesi ile Aktif toplamı içinde bulunan nispette artacağından bu oran da yükselmiş olacaktır.

3.1.3. Faiz ve Vergiden Önceki Kârın Aktif Toplamına Oranı

Kâr + Faizler / Net Aktif Toplamı

	1981	1982	1983	1984	1985
Kâr+Faizler	6.976	10.461	12.800	12.800	62.317
Net Aktif Toplamı	61.480	93.610	108.158	190.246	316.090
Kâr+Faizler/ Net Aktif Toplamı	% 11	% 11	% 11	% 17	% 19

İncelenen dönemde Ekonomik Rentabilite 1981'de % 11, 1982'de % 11, 1983'te % 11, 1984'te % 17, 1985'te % 19 olarak hesaplanmıştır. Bu oran bankanın, toplam net aktiflerinin ne derece etkinlikle kullandıklarının bir göstergesidir. Bu oran bilanço kârının aktif toplamına oranından daha anlamlıdır. Zira bankanın 1981-1985 döneminde elde ettiği kârın az olması ve 1982 ile 1983 yılını zararlar kapamasına rağmen elde ettiği faiz gelirleri sayesinde bu oran bir artış göstermiştir. Elde edilen faiz geliri + Kârın / Net Aktif Toplamına oranı bu yüzden bir anlam kazanmaktadır.

3.2. VERİMLİLİK ANALİZİNDE KULLANILAN ORANLAR

3.2.1. Personel Başına Mevduat Oranı

3.2.2. Personel Başına Kredi Hacmi Oranı

3.2.3. Personel Başına Aktif Tutarı Oranı

3.2.4. Personel Başına Elde Edilen Bilanço Kârı Oranı

3.2.5. Personel Başına Net Faaliyet Geliri Oranı

	1981	1982	1983	1984	1985
Toplam Mevduat	46.058	69.817	71.014	134.373	230.311
Personel Sayısı	3.548	3.505	3.485	3.417	3.437
Toplam Mevduat/ Personel Sayısı	12,98	19,91	20,37	39,32	67,00
Toplam Kredi	24.515	33.275	34.372	56.477	103.894
Personel Sayısı	3.548	3.505	3.485	3.417	3.437
Toplam Kredi/ Personel Sayısı	6,90	9,49	9,86	16,52	30,22
Aktif Tutarı	61.480	93.610	108.158	190.246	316.090
Personel Sayısı	3.548	3.505	3.485	3.417	3.437
Aktif Tutarı/ Personel Sayısı	17,32	26,70	31,03	55,67	91,96

	1981	1982	1983	1984	1985
Kâr	67	-	-	702	567
Personel Sayısı	3.548	3.505	3.485	3.417	3.437
Kâr/Personel Sayısı	0,018	-	-	0,205	0,164
Faaliyet Gelirleri	2.282	1.946	5.232	1.682	(-385)
Personel Sayısı	3.548	3.505	3.485	3.417	3.437
Faaliyet Gelirleri/Personel Sayısı	0,643	0,555	1,501	0,492	(0,112)

Yukarıda verilen verimlilik oranlarına göre 1981-1985 döneminde, personel başına mevduat tutarı artış göstermiştir. Ülkemizdeki ticari bankaların, personel başına düşen mevduat tutarı diğer bazı ülkelere oranla oldukça düşüktür. Bu durum aşırı istihdama işaret etmektedir.

Personel başına kredi hacmi de incelenen dönemde artış göstermiştir.

Özetle, incelenen dönemde personel başına verimlilik göstergeleri olumlu gelişme göstermiştir diyebiliriz.

3.2.6. Personel Giderlerinin Aktif Toplamına Oranı

3.2.7. Personel Giderlerinin Net Faaliyet Gelirine Oranı

3.2.8. Personel Giderlerinin Mevduat Toplamına Oranı

	1981	1982	1983	1984	1985
Personel Giderleri	3.034	4.205	5.217	7.136	10.746
Aktif Toplamı	61.480	93.610	108.158	190.246	316.090
Personel Giderleri/Aktif Toplamı	% 4,9	% 4,4	% 4,8	% 3,7	% 3,3
Personel Giderleri	3.034	4.205	5.217	7.136	10.746
Net Faaliyet Gel.	2.282	1.946	5,232	1.682	(385)
Personel Giderleri/Net Faali. Geliri	% 132	% 216	% 99	% 424	(% 279)
Personel Giderleri	3.034	4.205	5.217	7.136	10.746
Mevduat Toplamı	46.058	69.817	71.014	134.373	230.311
Personel Giderleri/Mevduat Toplamı	% 6	% 6	% 7	% 5	% 4

İncelenen 1981-1985 döneminde, personel giderlerinin toplam giderler içindeki payında bir düşüş söz konusudur. Bu oranlar incelendiğinde, personel giderlerinin aktif toplamı, net faaliyet geliri, mevduat toplamı içindeki payında da yıllar itibarıyla bir azalma görülmektedir. Yalnız, personel giderlerinin net faaliyet geliri içindeki payında iniş ve çıkışların nedeni net faaliyet gelirindeki azalış ve artışlardır.

İncelenen dönemde, çok eleştirilen personel giderleri payının düşmesi olumlu bir gelişmedir. Bankalarda son yıllarda bilgisayar kullanımının giderek yaygınlaşmasının bu gelişmede önemli etkisi olmuştur. Yüksek enflasyon oranlarıyla birlikte düşünüldüğünde, bankaların kârlılık ve verimliliklerini arttırmak için personel giderleri oranını daha da düşürmelerinin olanaksız olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Günümüzde hemen hemen bütün ülkelerdeki bankacılık sisteminde en büyük yeri ticari bankalar oluşturur. Ticari bankalar, kâr amacı ile kurulmuş, çeşitli bankacılık hizmetlerini yapmakla beraber, kaynaklarının büyük bir bölümü mevduattan oluşan ve bu fonları iş hayatına kısa ve orta vadeli kredi olarak veren bankalardır.

Ekonominin en duyarlı kesiminde faaliyet gösteren ticari bankaların ortaklarına, mevduat sahiplerine, personeline, kamuya, devlete ve diğer kesimlere karşı çeşitli sorumlulukları vardır. Ticari bankalar, kamunun tasarrufunu korumak, iş hayatının kendi gereksinimini karşılamak, personeline tatmin edici ücret ve maaş ödemek, devletin koyduğu yasalara uymak ve vergi vermek, toplumun ekonomik gelişmesine ve refahının artmasına yardımcı olmak gibi görevler ile yükümlüdürler.

Ticari bankaların göstermiş olduğu faaliyetlerle ilgilenen kişi veya gruplar, özellikle o bankanın faaliyet sonuçlarını da bilmek isterler. Çünkü bu kişiler, davranışlarını elde ettikleri bu bilgilere göre düzenleyeceklerdir.

Cereket gelişmiş, gerekse az gelişmiş ülkelerde ticari bankaların faaliyetleri ile ilgili bilgi vermeleri giderek önemli bir konu durumuna gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde yayınlanan mali tabloulardan elde edilen bilgilerin

muhasebe kavramları ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ışığında açık, doğru ve güvenilirlik derecelerine büyük bir önem verilmektedir.

Ülkemizde 24 Ocak 1980'den beri uygulanmakta olan ekonomi politikası, para ve hizmet pazarlarında serbest rekabetin etkinliğini arttırmak amacını gütmektedir. Alınan önlemler, bankacılık piyasasındaki koşulları hızla değiştirmekte, ama aynı zamanda bankaların kamuya açıklamaları gereken bilanço ve kâr-zarar bilgilerinin toplum için önemini arttırmaktadır. Ülkemizde bankalar tarafından açıklanan bilanço ve kâr-zarar bilgilerinin doğruluğu ve güvenilirliği sağlanmadan uygulamaya konan bankacılık piyasası ile ilgili önlemlerinin serbest rekabet koşullarını oluşturması beklenmemelidir. 1982 Haziran'ında ortaya çıkan "Bankerlik Olayı" ve ardından "5 Ticari Bankanın iflası" ile devam eden bu kriz, bankacılık ve sermaye piyasasını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmeler içinde ortaya çıkan faiz yarışı bir çok bankanın da portföylerini katılaştırmış, verilen kredilerin geri ödenmesi çok yavaşlamış bulunmaktadır. Bu yönde etkin önlemlerin alınmaması halinde, ilerde önemli ekonomik sarsıntıların ortaya çıkması olasılığı kaçınılmaz olacaktır.

Bankacılık kesimini ayakta tutacak ve devamlı kılacak en etkili önlem, güvenilir ve kolay anlaşılır bilanço ve kâr-zarar bilgilerinin kamuya açıklanmasını sağlamaktır. Çünkü bu piyasaların sağlığı ve sağlıklı gelişmesi bu bilgilerin doğru elde edilebilir olmasına bağlıdır.

Halen ülkemizde bankalar, devlet organlarıncaya en az yılda bir kez denetlenmektedir. Yine Sermaye Piyasası Kurulu, 30.7.1981 tarihinde çıkardığı 2499 sayılı "Sermaye Piyasası Kanunu" nun 16. maddesine dayanarak anonim şirketler için en az yılda bir kez bilanço ve kâr-zarar

bilgilerine ilişkin açıklama yapmalarını öngören bir uygulamayı 1982 yılında başlatmıştır. Bu uygulama ülkemiz bankacılık kesimini yakından ilgilendiren önemli bir gelişmedir.

Ancak, açıklama kuralları kendiliklerinden, yayınlanan bilanço ve kâr-zarar bilgilerinin güvenilir ve kolay anlaşılır olmalarını sağlamak olanağına sahip değildirler.

Ülkemizde faaliyet gösteren bankalar faaliyet raporlarında hem bankacılık hem de genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı olacak biçimde şu düzenlemelere başvurmaktadırlar:

- Mevduat tutarlarının şişkin gösterilmesi,
- Takipteki alacaklarının olduğundan az gösterilmesi,
- Pasifteki karşılıkların yüksek gösterilmesi,
- Bilanço kârının yüksek veya düşük gösterilmesi veya pasifteki karşılık hesapları ile kaynaştırılarak gösterilmesi,
- İlgili döneme ait giderler için karşılık ayrılması,
- Belli bir döneme ait giderlerin aktifleştirilerek yıllara yayılması (Kıdem Tazminatı-Reklam Giderleri)
- Tahsili tehlikeye düşmüş alacaklar için karşılık oluşturulmaması,
- İştiraklerin yüksek bedelle değerlendirilmesi,
- Bankalar birliğince öngörülen ve kanunlaştırılan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi (Tasarruf mevduatının azami oranının aşılması, kredilerle ilgili olarak öngörülen

sınırını aşılması, umumi disponibilite ve kanuni karşılıklarla ilgili hükümlerin yerine getirilmemesi)).

Bu çalışmada ticari bankaların mali yapılarının değerlendirilmesinde ve bu bankaların yüklenmiş olduğu sorumlulukları yerine getirmesinde kullanılabilecek oranlar açıklanmış ve ülkemiz ticari bankalarında kamuya yayınlanan bilançoların içeriği çerçevesinde bu oranlar olanaklar dahilinde belirlenerek hesaplanabilmektedir. Ancak yayınlanan bilanço ve kâr-zarar cetvellerinin eksik ve yetersiz olması nedeniyle, istenilen düzeyde yeterli bir analiz yapılamayacağı gerçeği de ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Banka bilançolarının kamuya güven vermesi, yanıltıcı olmaması ve bankalar arasında sağlıklı bir rekabet ortamı yaratması için kamu otoritelerince denetlenmesi zorunludur. Bir çok ülkede bu denetim, etkin bir şekilde yapılmaktadır. Ülkemizde bankaların kamuya açıklayacakları bilanço ve kâr-zarar cetvelleri ancak şekil yönünden tekdüze haline getirilmiş olup, içeriği ve doğruluğu ciddi bir denetime tabi tutulmamaktadır.

Bankalar tarafından yayınlanacak olan, bilanço ve kâr-zarar cetvelleri için şu öneriler ileri sürülebilir:

- Banka bilanço ve kâr-zarar cetvellerinin içerik yönünden de tekdüze haline gelebilmesi için, bankaların uygulayacakları tekdüze hesap planı, Maliye Bakanlığınca, ilgili kurumların da görüşleri alınarak geliştirilmelidir.

- Kamuya açıklanacak banka mali tabloları denetimden geçtikten sonra ilan olunmalı veya denetlenmeden açıklanan bilanço ve kâr-zarar cetvellerinde sonradan bir düzeltme yapılırsa, bu düzeltme kamuoyuna bildirilmelidir (Bu denetim bağımsız muhasebe uzmanları tarafından gerçekleştirilmelidir).

- Kamuya açıklanacak mali tabloları, bankanın mali durumunun daha iyi değeriendirilmesine olanak verecek tüm bilgilere yer verilmelidir.

- Açıklanan bilanço ve kâr-zarar cetvelleri ile ilgili bilgiler, olanaklar dahilinde geniş bir okuyucu kitlesine yarar sağlamalı ve onlara bankanın durumunu tarafsız bir biçimde bildirmelidir.

Yukarıda belirtilen bu öneriler, Ülkemizde henüz gerçekleştirilememiştir. Yayınlanan bilanço ve kâr-zarar cetvellerindeki bilgiler, kolay anlaşılır değildir. Yayınlanma biçimi, tirajı yüksek günlük gazetelerdedir; ancak tablolar içindeki rakamlar ve rakamları açıklayan terimler anlaşılır olmaktan uzaktır.

Yapılan örnek uygulamada da, Ülkemizde faaliyet gösteren bir ticari bankanın son beş yılına ait durumu, yayınlanan bilanço ve kâr-zarar cetvellerinden yararlanılarak bu bankaya ait emniyet, kaynak yapısı, fon kullanımlarının, verimlilik ve etkinliklerinin değeriendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Ancak sözkonusu oranları, yayınlanan bilanço ve kâr-zarar cetvellerinden sağlıklı bir biçimde elde etmeye olanak yoktur. Gerçek görünümü yansıtmayan bilanço ve kâr-zarar cetvelleri ile kamu yanıltılabilmektedir.

Oysa, bankaların bilanço ve kâr-zarar cetvellerinde yer alan bilgilerin kamuoyu tarafından bilinmesi gereklidir. ayrıca bu bilgilerin kamuoyu tarafından anlaşılması da gereklidir. Daha önce belirtilen önerilerin gözardı edilmesi sonucunda, istenilen amaca ulaşmak da olanaksız bir duruma gelecektir.

1986 yılı itibariyle uygulamaya konan tekdüzen hesap planı, açıklamalı bilanço ve kâr-zarar cetvellerinin geçmiş yıllarda uygulanmakta olan sistemin hatalarını belirli ölçüde önleyeceği söylenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ABAÇ Selçuk : "Türk Bankacılık Sektöründe Kârın Kaynakları", KARİZMA DERGİSİ, S.26, Haziran 1986.
- AKDOĞAN Nalan-
TENKER Nejat : Finansal Tablolar ve Analizi, Savaş Yayınları, Ankara 1985.
- AKGÜÇ Üztin : Mali Tablolar Analizi, 5. Baskı, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul 1981.
- AKGÜÇ Üztin : "Bankalarda Kârlılık ve Verimliliğin Değerlendirilmesi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.12, Mayıs 1978.
- AKGÜÇ Üztin : "Bankalarda Prodüktivitenin Ölçülmesi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.30, Kasım 1982.
- AKGÜÇ Üztin : "Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanındaki Gelişmeler" DÜNYA GAZETESİ, BANKACILIK İLAVESİ, 29 Ekim 1984.

- AKGÜÇ Öztin : "Banka Bilançolarının Analizi",
İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.7, Şubat 1977.
- AKGÜÇ Öztin : "Bankaların Hesap Durumları ve
Bunların Kamuya Açıklanması",
VERGİ DÜNYASI DERGİSİ, S.24,
Ağustos 1983.
- AKGÜÇ Öztin : "Bankalar Kararnamesi Neler Geti-
riyor", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR
DERGİSİ, S.8, Ağustos 1983.
- AKGÜÇ Öztin : "3182 Sayılı Bankalar Kanununun
Getirdiği Başlıca Değişiklikler",
BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ,
S.6, Haziran 1985.
- ARKUN Osman Fikret : "İşletmelerde Muhasebe Denetimi,
İ.İ.T.İ.A. Nihat Sayar Yayın ve
Yardım Vakfı Yayınları, No: 317-550,
İstanbul 1980.
- ARTUN Tuncay : "Türkiye'de Bankacılık, İstanbul
1980.
- ATAŞ Nüvit : "Banka İşletmeciliği ve Tatbikatı,
İstanbul 1966.
- AYDIN Davut-
SÜRMELİ Fevzi : "Bilgisayarla Bankaların Mali
Tablolarının Analizi, Bankrapor
Sistemi, E.İ.T.İ.A. Yayınları,
Eskişehir 1980.
- AYSAN Mustafa : "Finansal Tablolar Analizi, İ.Ü.
İşletme Fakültesi Yayınları,
İstanbul 1976.

- AYSAN Mustafa : Muhasebede Denetleme İlkeleri ve Türkiye'deki Uygulamaları, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.
- BEKTÖRE Sabri-
ÇÖMLEKÇİ Ferruh : Mali Tablolar Analizi, E.İ.T.İ.A. Yayınları, No: 220/143, İstanbul 1982.
- BEKTÖRE Sabri-
BENLİGİRAY Yılmaz : Envanter ve Bilanço, T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları No: 26, 2. Baskı, Eskişehir 1986.
- CEMALCILAR Üzgöl : Fonların Kaynakları ve Uygulamaları Tablosu ile Para Akışı Analizleri, E.İ.T.İ.A. Yayınları No: 66/33, Ankara.
- CEMALCILAR Üzgöl : Genel Muhasebe, Teknik İlkeler ve Uygulama, E.İ.T.İ.A. Yayınları, Kalite Matbaası, Ankara 1977.
- CİVELEK Mehmet-
USMEN Nilüfer : "Türk Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma", FİNANSAL YÖNETİM VE YATIRIM PLANLAMASI DERGİSİ, Y.1, S.1, Mart 1979.
- ÇİVİ Halil : Türkiye'de Bankacılık, Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders kitabı Yayın No: 1, Ankara 1985.
- ÇÖMLEKÇİ Ferruh : Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz, A.Ü. AÜF Yayınları, No: 42, 3. Fasikül, Ankara 1987.

- ÇÖMLEKÇİ Ferruh : "Banka Finansal Durum Tablolarının Analizi", ESADER, C.VI, S.1, Ocak 1970.
- DURMUŞ Ahmet : Mali Tablolar Tahlili, İ.İ.T.İ.A. Yayınları No: 358-591, İstanbul 1981.
- ERDEM Turgut : Bankacılık, Ankara 1970.
- EREZ Mesut : Bankalar Sistemi ve Devlet Kontrolü, Ankara 1975.
- ERLAÇIN Şükrü : İşletme Ekonomisi II, İzmir 1958.
- EYÜPEİLLER Servet : Banka İşletmeciliği Bilgisi, Banka ve Ticaret Hukuku araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1980.
- CEYLAN Ramazan : Ticari Banka Yönetimi ve Türk Ticari Bankalarının Temel Yönetim Sorunları, (Doktora Tezi), Eskişehir 1985.
- GÜNENLİ Atilla : Finansal Tablolar, Analiz ve Yorum, Sermet Matbaası, İstanbul 1979.
- GÜRBÜZ Hasan : Banka İşletmelerinde Rantabilite Denetimi ve Türk Tatbikatı, (Doktora Tezi), İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul 1975.
- GÜRBÜZ Hasan : "Ticaret Bankalarında Genel Rantabilitenin Ölçülmesi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.2, Mayıs 1976.
- HIÇ Mükerrrem : Para Teorisi, Ar Yayınevi, İstanbul 1982.

- HIÇŞAŞMAZ Mazhar : Bilanço ve Gelir Tabloları,
A.İ.T.İ.A. Yayını, Ankara 1977.
- İLKİN Akin : "Türk Banka Kesimindeki Gelişmeler",
İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.37, Ağustos
1984.
- KARACAN İhsan : Bankaların Kamuya Açıklanan Mali
Tabloları, Ekonomi ve Bilimsel
Yayınlar Ltd. Şti. İstanbul 1983.
- KARACAN İhsan : "Şeffaf Bankacılık Fantezi Bir
Deyimden Başka Bir Şey Değildir",
DÜNYA GAZETESİ, BANKACILIK İLAVESİ,
19 Aralık 1983.
- KILKIŞ Yıldırım : "Aynın Ekonomik Olayları", BANKA
VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S.6,
Haziran 1985.
- KOCAİMAMOĞLU Sururi : Bankacılık Ansiklopedisi, T. İş
Bankası Kültür Yayınları, Ankara
1980.
- KOÇ Yüksel : İşletmelerde Mali Analiz Teknik-
leri, İşletme İktisadi ve Muhasebe
Enstitüsü Yayınları No: 5, Ankara
1973.
- KUYUCAK Atıf : Para ve Banka, C.II, İstanbul 1948.
- ÜCAL Tezer : Türk Banka Sistemi, A.İ.T.İ.A.
Yayınları No: 59, Ankara 1972.
- Payar Araştırma Grubu : "Bankaların Performans Analizi",
EKONOMİDE DİYALOG, S.1, Haziran
1983.

- PEKİNER Kamuran : İşletme Denetimi, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul 1984.
- SADIKLAR Tayyar : "Türk Bankacılık Sisteminin Güncel Sorunları", PARA VE KREDİ DERGİSİ, S.16, Nisan 1982.
- SADIKLAR Tayyar : Türk Mali Sistemi İçinde Bankalar, Ankara 1981.
- SARIKAMIŞ Cevat : "Faaliyet Raporlarında Yer Alan Finansal Durum Tablolarının İçeriği, İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, Y.5, S.15, Şubat 1979.
- SARIKAMIŞ Cevat : "Bankacılık Sektörünün Günümüzdeki Sorunları ve Bazı Öneriler", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S.2, Şubat 1984.
- SİNDİREN Doğan : Banka Fonlarının yönetimi, Ankara 1973.
- T.C. Başbakanlık DPT : Tekdüzen Hesap Planı ve Açıklamaları, İstanbul 1970.
- T. İş Bankası Kültür Yayınları : AET'de Bankacılık Alanındaki Son Gelişmeler ve Türk Bankacılığı, No: 138, Ankara.
- T.İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü : Üçüncü Plan Döneminde Bankacılık ve Başlıca Bankalar, Ankara 1979.
- : "51 Banka Faaliyet Gösteriyor" KARİZMA DERGİSİ, S.26, Haziran 1986.

- TIMBERLAKE Richard : Money, Banking and Central Banking,
(New York: Harper Row Publishers,
1965)
- URGANCI Hikmet : Para ve Banka, Adana 1982.
- ÜNAY Veedi : "Bankalar Hakkında KHK'nin Mevduatı
Koruyucu Hükümleri" BANKA VE
EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S.11,
Kasım 1983.
- YÜCEL Göksel : "Yayınlanan Banka Finansal Tablo-
larının İçeriği Nasıl Olmalıdır?",
İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.35, Mart 1984.
- ZARAKOLU Avni : Para, Kredi ve Bankalar, Banka ve
Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü,
Ankara 1970.

KANUNLAR

7129 Sayılı Bankalar Kanunu.

28 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname.

70 Sayılı Bankalar Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararname.

3182 Sayılı Bankalar Kanunu.

bs ref

(XYZ) BANKASI A.Ş. 1982 SONU BİLANÇOSU (Milyon TL.)

Aktif	(XYZ) BANKASI A.Ş. 1982 SONU BİLANÇOSU (Milyon TL.)	Pasif	
KASA	7.391	İTİBARI SERMAYE	2.000
T.C. MERKEZ BANKASI		YEDEK AKÇELER	2.635
- SERBEST TEVDİAT	3.968	T.C. MERKEZ BANKASI	5.639
- DİĞER ALACAKLAR	95	BANKALAR	320
BANKALAR	17.901	MEVDUAT	
MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	1.319	- RESMİ	80
MEVDUAT KARŞILIKLARI	13.043	- TİCARİ	17.818
KANUNİ YEDEKLER KARŞILIĞI KIYMETLER	48	- BANKALARARASI	12.392
TİCARİ KREDİLER		- TASARRUF	39.493
- KISA VADELİ		- DİĞER	84
- ORTA VE UZUN VADELİ		DÖVİZ TEVDİATI	755
İHTİSAS KREDİLERİ	22.424	MUHTELİF ALACAKLILAR	3.256
- TARİMSAL	9.077	DİĞER PASİFLER	9.188
- GAYRİMENKUL	137		
- DENİZCİLİK	47		
- KALKINMA VE YATIRIM BANKALARINA VERİLEN	1.549		
MUHTELİF BORÇLULAR	41		
İŞTİRAKLERİMİZ	690		
SABİT DEĞERLER	2.322		
DİĞER AKTİFLER	3.474		
ZARAR	7.463		
- BİLANÇO YILI	2.621		
	93.610		93.610

EK: 1-C

(XYZ) BANKASI A.Ş. 1983 SONU BİLANÇOSU (Milyon TL.)

154

Aktif		(XYZ) BANKASI A.Ş. 1983 SONU BİLANÇOSU (Milyon TL.)		Pasif
ÖDENMEMİŞ SERMAYE	750	İTİBARI SERMAYE	8.000	
KASA	8.700	YEDEK AKÇELER	134	
T.C. MERKEZ BANKASI		T.C. MERKEZ BANKASI	5.870	
- SERBEST TEVDİAT	1.270	BANKALAR	12.000	
BANKALAR	24.761	MEVDUAT		
MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	1.475	- RESMİ	50	
MEVDUAT KARŞILIKLARI	15.421	- TİCARİ	21.109	
KANUNİ YEDEKLER KARŞILIĞI KIYMETLER	47	- BANKALARARASI	822	
TİCARİ KREDİLER		- TASARRUF	48.907	
- KISA VADELİ		- DİĞER	126	
- ORTA VE UZUN VADELİ		DÖVİZ TEVDİATI	1.192	
İHTİSAS KREDİLERİ	24.998	MUHTELİF ALACAKLILAR	2.462	
- TARİMSAL	46	DİĞER PASİFLER	7.486	
- GAYRİMENKUL	375			
- MESLEKİ	11			
- DENİZCİLİK	971			
- KALKINMA VE YATIRIM BANKALARINA VERİLEN	72			
MUHTELİF BORÇLULAR	443			
İŞTİRAKLERİMİZ	2.995			
SABİT DEĞERLER	3.883			
DİĞER AKTİFLER	11.158			
ZARAR				
- GEÇEN YILDAN	2.621			
- BİLANÇO YILI	262			
	<u>108.158</u>			<u>108.158</u>

EK: 1-D			(XYZ) BANKASI A.Ş. 1984 SONU BİLANÇOSU (Milyon TL.)		Pasif
Aktif					
ÖDENMEMİŞ SERMAYE	9.000		İTİBARI SERMAYE		20.000
KASA	25.190		YEDEK AKÇELER		425
T.C. MERKEZ BANKASI			1.C. MERKEZ BANKASI		2.060
- SERBEST TEVDİAT	1.153		BANKALAR		2.445
- DİĞER ALACAKLAR	24		MEVDUAT		
BANKALAR	27.216		- RESMİ		106
MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	9.497		- TİCARİ		42.107
KANUNİ YEDEKLER KARŞILIĞI KIYMETLER	48		- BANKALARARASI		1.956
TİCARİ KREDİLER			- TASARRUF		90.070
- KISA VADELİ	50.111		- DİĞER		134
- ORTA VE UZUN VADELİ	5.069		DÜVİZ TEVDJATI		12.240
İHTİSAS KREDİLERİ			MUHTELİF ALACAKLILAR		4.831
- TARİMSAL	10		DİĞER PASİFLER		13.170
- GAYRİMENKUL	467		KAR		702
- DENİZCİLİK	820				
MUHTELİF BORÇLULAR	2.458				
İŞTİRAKLERİMİZ	6.330				
SABİT DEĞERLER	6.440				
DİĞER AKTİFLER	16.790				
ZARAR					
- GEÇEN YILDAN	2.883				
	<u>190.246</u>				<u>190.246</u>

EK: 1-E

(XYZ) BANKASI A.Ş. 1985 SONU BİLANÇOSU (Milyon TL.)				Pasif
Aktif				
KASA	27.240	İTİBARI SERMAYE		20.000
T.C. MERKEZ BANKASI		YEDEK AKÇELER		694
- SERBEST TEVDİAT	33.575	T.C. MERKEZ BANKASI		1.236
BANKALAR	48.291	BANKALAR		705
MENKUL DEĞERLER CÜZDANI	18.985	MEVDUAİ		
MEVDUAİ	40.853	- RESMİ		429
KANUNİ YEDEKLER KARŞILIĞI KİMYETLER	48	- TİCARİ		64.354
TİCARİ KREDİLER		- BANKALARARASI		2.012
- KISA VADELİ	100.104	- TAŞARRUF		163.324
- ORTA VE UZUN VADELİ	2.920	- DİĞER		192
İHTİŞAS KREDİLERİ		DÖVİZ TEVDİATI		35.280
- GAYRİMENKUL	176	MUHTELİF ALACAKLILAR		7.405
- DENİZCİLİK	694	DİĞER PASİFLER		19.892
MUHTELİF BORÇLULAR	1.030	KAR		567
İŞTİRAKLERİMİZ	7.215			
SABİT DEĞERLER	15.449			
DİĞER AKTİFLER	17.329			
ZARAR				
- GEÇEN YILDAN	2.181			
	316.090			316.090

[illegible]

EK: 2-C

Borç	(XYZ) BANKASI A.Ş. 1983 YILI KAR VE ZARAR HESABI (Milyon TL.)	Alacak
PERSONEL GİDERLERİ	5.217	ALINAN FAİZLER 15.180
VERGİ VE HARÇLAR	721	ALINAN ÜCRETLER VE KOMİSYONLAR 3.192
DİĞER İŞLETME GİDERLERİ	1.695	KAMBİYO KARLARI 2.422
VERİLEN FAİZLER	13.061	İŞTİRAKLERİMİZDEN ALINAN KAR PAYI 179
VERİLEN KOMİSYONLAR	79	MUHTELİF GELİRLER VE KARLAR 123
AMORTİSMANLAR	148	ZARAR 261
KARŞILIKLAR	335	
MUHTELİF GİDERLER VE ZARARLAR	101	
	<u>21.357</u>	<u>21.357</u>

EK = 2-D

[illegible]

EK: 3

(XYZ) BANKASI A.Ş. PERSONEL VE ŞUBE DURUMU

	Erkek	Kadın	Yekun		
1981 Yılı Sonunda	Personel Adedi	2030	1518	3548	1981 Yılı Sonunda Şube Adedi
1982 Yılı Sonunda	Personel Adedi	1982	1523	3505	1982 Yılı Sonunda Şube Adedi
1983 Yılı Sonunda	Personel Adedi	1958	1527	3485	1983 Yılı Sonunda Şube Adedi
1984 Yılı Sonunda	Personel Adedi	1909	1508	3417	1984 Yılı Sonunda Şube Adedi
1985 Yılı Sonunda	Personel Adedi	1936	1501	3437	1985 Yılı Sonunda Şube Adedi

Özgeçmişim,

24.7.1961 Diyarbakır doğumluyum. İlk ve orta öğrenimini Eskişehir'de tamamladım. 1981 yılında A.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümüne girdim. 1985 yılında Haziran döneminde bu bölümden mezun oldum. Aynı yıl Eylül ayında A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsünün açmış olduğu Yüksek Lisans Programını kazandım ve 1986 Haziran döneminde derslerimi vererek tez çalışmalarına başladım. "Ticari Bankaların Bilanço ve Kâr Zarar Cetvellerinin Analizi" adlı tezimi bitirmiş bulunmaktayım. Halen Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Muhasebe kürsüsünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım.

Arif Hikmet KIRKPANTUR

23.6.1987